

KORONÁZÁSI EMLÉKKÖNYV.

1867. Junius 8.

Természet után rajzolt 20 illusztrációval

Kolarz, Kriehuber, Katzler és Jankótól.

A szöveget irták : **Falk Miksa** tudor és **Dux Adolf.**

Kiadják:

Deutsch testvérek, Pesten.

Ö Császári
Királyi Apostoli
FELSÉGÉNEK

FERENCZ JOZSEF

ausztriai császár, Magyarország királya
Cseh; Morvát;
Dalmátországek, Slavónia, Galícia és Lodomeria,
JLLYRIA KIRÁLYA,
Erdély nagyfejedelme s.t.b-nek
és

Ö FELSÉGÉNEK

MARY TERÉZ

AUSZTRIAI CSÁSZÁRNÉ
s MAGYARORSZÁG KIRÁLYNÉ JÁNAK

legmélyebb hódoló tisztelet jeléül
ajánlják
a kiadók.

Majd ha a remények, melyek a magyar nemzet mai napság a jövő iránt táplál — beteljesülendettek és a történetíró egykoron ezen új korszak kiindulási pontját kutataandja: a láthatár távol pereméről a királyi pár megkoronáztatása fog azon ragyogó hajnali csillagként feléje tündökölni, mely hosszan tartó sötétség után végre a vidító nap derültét jelzi. Az újból előcsillanló nap ezen első köszöntését a nemzet emlékében megörökíteni: — célja a jelen lapoknak. Azon körökben, hol az emlékezet jelesül szózat és képhez tapad, újra meg újra visszavarázsolják ama lélekemelő percet, midőn a korona a király és a királyné fejéről szerte hintette sugarait, az örömtől áradó ország fölé; és majd ha a nemzedék, mely ma még könnyű léptekkel halad életpályája kezdetén, — megérett: idézzék majd e lapok képzelete elé minden, a legapróbb részletet is ama örökre emlékeztetessé vált napnak, amidőn a király ünnepélyes esküje határt szabott egy átkos, ingadozás- s epedésteljes állapotnak. Még a szó szoros értelemben vett nép embere is csekély áldozattal tehessen szert ama perc nagysontosságához méltó emlékeztetőjére s ezen emlék segítségével folyton megiffjuljon lelkeben a hazánk sorsában beállott boldogító fordulat öröme; — mindezek fölött ezen foladat az, melyet a „Koronázási-emlékkönyv“ kiadói maguk elé tűztek.

De legyen egyszersmind tisztelet- s örömteljes hódolat is, melyet Guttenberg halhatatlan művésze rak le a felséges uralkodópár lábaihoz. Amit csak felmutatni birt az ország a föld, valamint a nemzeti ipar nagybecsű termékeiből, mindazt a haladatos nép a koronázási ünnepélyre egybegyűjteni serénykedett, hogy, ami tulboldoggá tevő, a királyi párnak nyujtsa. A hazai művészet örömet csatlakozik szintén e hódolati menethez és mint e hazai művészet egyik, a szellemi művelődésre oly nagy fontosságu ágának képviselői közelednek az „Emlékkönyv“ kiadói is hálajuk e szerény jelével a trónhoz, tulboldogan a kegyesség folytán, melynélfogva Ő Felségeik ezen emléklapok ajánlatát elfogadni méltóztattak.

Önző cél nem fért azon kutszortáshoz, melyből e mű kiadása eredt; mindazon áldozatok, mikbe a fényes kiállítás került, csakis egyedül a kiadókat terbelik, holott azok jókora részével az összjövedelemnek szivük mélyéből járulnak a haza oltárához, hogy részükről is elősegítsék a nemzet legfontosabb vágyai egyikének megvalósulását:

hogy t. i. az Eszterházy herceg ritka becsü képtára a nemzet tulajdonául megszereztessek.^{*)} Bárá Eötvös József vallás- és közoktatásiügyi miniszter ö. excja, a magy. tud. Akademia elnöke, hathatós ajánlatával erélyesen támogatta a kiadókat e szándékukban és a máris remélhető szép siker arra a várakozásra jogosít, miszerint a magasztos nemzeti célra tetemes összeget lehet majd fordítani.

Íme tehát világgá kerülnek e lapok, kísérve a kiadók azon reményteljes várakozásától, miszerint a „Koronázási emlékkönyv“ megfelelőend hátruas céljának, s csakugyanaz a lesz, a minek a kiadók rendelték:

Hódolat a koronás királyi párnak,

Becsület a hazai művészetre,

Áldozat-fillér a magyar nemzet egyik magasztos céljának eléréséhez.

^{*)} Azon esetre, ha a képtár netalán eladatnék, Bárá Eötvös József ö. excja. tetszésére bizzuk, az e végre járandó összegeket azoknak juttatni, kiknek elméje egyedül segítette Gutenberg művészetét azon jelentőségre, melyre e föld összes népeire nézve emelkedett, — az írónak. Nevezett esetben tehát a szóban forgott összegeket az irói segélyegyletnek szántuk.

Deutsch testvérek,

mint kiadók.

A magyar király koronázása.

Dr. Falk Miksától. ¹⁾

I.

A koronázás államjogi jelentősége.

alán még soha nemzet küléletében intézmény, annak belső jelentőségét tekintve, oly különféleképen el nem torzított és a pártoktól saját egyéni céljaikra ki nem zsákmányoltatott, mint Magyarhonban a koronázás. Némelyek pusztán egyházi szertartást láttak benne, minden politikai jelentőség nélkül; a trónörökös, mondák ezek, világos törvények által van megállapítva és a trónralépés jogosultsága ennél fogva semmiesetre sem lehet minden uralkodó-változásnál vita tárgyává; a koronázás tehát nem egyéb, mint fényes ünnepély, mely az új fejedelmet mindjárt uralkodása kezdetén külfénnyel övedzi; de jogai az által ép oly kevésbé emeltetnek, mint ezen ünnepély lassankinti elmaradása által csökkenthetők volnának. Mások ellenben ezen nézetet pártolják: a magyar trónutód örököségi joga csak akkor lesz „szentesített“, midőn feje sz. István koronájával diszítettett föl; a koronázás tehát föltétlenül szükséges, hogy a nemzet új fejedelmében valódi törvényes és nem csupán tényleges uralkodót lásson. Ezen kérdés fölött egész irodalom van, a mely főképen első tizedében a mult-, és első negyedében a jelen századnak csaknem ijesztő magasságra nőtt fel, és már e körülmény határozottan bizonyít azon nézet ellen, melynél fogva a koronázás pusztán egyházi szertartás és semmi egyéb. Minő észszerű ok indíthatott volna egyes fejedelmeket arra, hogy a koronázást száz alázatos toll által is úgy állíttassák elő, mint minden politikai jelentőség nélküli pusztán egyházi szertartást, ha ezen nézet a nélkül is minden kétségen kívül lett volna? Miért nem kísértette még meg Magyarország egy fejedelme sem, az ügyet egyedül egyházi tekintélyekkel hozni tisztába, a kiknek pedig pusztán egyházi szertartások végrehajtására kizárólagos joguk van? Miért nem fogadta még soha magyar trónörökös szent István koronáját egyszerűen „az ur asztaláról“, hanem azt szerényen ott hagyni kénytelenített, ha a nemzet azt fejére tenni nem akarta? Miért nem tőn még trónutód legkisebb ellemmondást sem, ha a nemzet meg nem koronázott elődjéről törvénykönyvében semmi említést sem tett, mint például Mária Theresiáról rögtön II. Lipótra ugrik át, mintha II. József nevű fejedelem nem is létezett volna.

A koronázás a szó legszorosabb értelmében mindenesetre csak egyházi szertartás, mint a minő a házasságra adott papi áldás; de valamint ezen áldás külső jele egyszersmind valamely megkötött polgári egyezménynek és a beszentelés csak erre képesít, úgy a magyar király koronázása is, külső és látható jele a fejedelem s nép között létrejött kiegyezkedésnek a kölcsönös jogok s kötelek fölött, áldás, melyet az egyház az ujonnan megerősített államjogi szövetségre ad. Valamint vannak államok, melyekben a házasság érvényességére elég a polgári egyezmény és az egyház közreműködése nélkülözhetőnek tartatik, úgy volna gondolható Magyarhonban is a nép és új fejedelem között kiegyezkedés azon feltételek iránt, melyek alatt ez a kormányra lép, anélkül, hogy a koronázás által szentesítették; de valamint az egyháznak semmiféle házasságot megszentelni nem szabad, anélkül, hogy mindkét fél az általuk megkötendő új viszony polgári oldala felől meg nem egyezett, és beleegyezését világos szavakkal ki nem fejezte, úgy fejedelem magát Magyarország törvényes királyává meg nem koronáztathatja, ha azt a fejedelem és nép közt létrejött államjogi kiegyezkedés meg nem előzte és az határozottan meg nem állapított. A hasonlatosság annyira nagy, hogy — ép úgy, mint az esketési szertartásnál — azon időben, midőn Magyarhon még választófejedelemség volt, a koronázásnál azon pillanatban, midőn a király az oltár legfelsőbb lépcsőjén letérdelt, hogy a koronát a primás és nádor által fejére tétesse, ez utóbbi ezen kérdéssel fordult az összegyűlt nép felé: „Akarjátok, hogy N. N. királylány koronáztassék?“ a mely kérdésre közönségesen felkiáltással válaszoltak: „Akarjuk; éljen, éljen, éljen a király!“ Királylány koronáztatás tehát Magyarhonban előrebozsított államjogi egyezkedés nélkül nem gondolható, és ily módon, azaz mint kizárólag egyházi ünnepély, Magyarországon nem is hajtattott végre. Ennél fogva könnyelmű állítás, ha a fontosságot, melyet Magyarország a koronázásnak tulajdonít, tulzottnak nevezik, ha a nemzet kegyeletét szent István koronája iránt gyermekesnek találják és abban nem látnak egyebet, mint egy korunkhoz többé nem illő ragaszkodást tiszteletreméltó, de elavult hagyományokhoz. Mély értelem van ezen látszólag „gyermekes játék“-ban. Századokon át tartatott a nép nagy része részint műveltségi foka által, részint a nemességtől kizárólag élvezett szabadalmak által, távol a politikai ügyektől, a nélkül, hogy annak egyes változatait értette volna, vagy fel lett volna jogosítva annak menetében közvetlenül részt venni. Midőn tehát a nép nagy tömegének kellett

1) „Oesterr. Revue.“

tudomására juttatni, hogy az egyezkedés a fejedelemmel létrejött oly módon, mely az ország jogait és szabadságát megvédi — és a nép egyszerű emberére nézve végre is csak ezen eredmény volt nagy fontossága — annak külső jele volt a koronázás ma is, és csak a magyar alkotmány fejlődésével kapcsolatban méltatható eléggé a magyar koronázás jelentősége.

Mielőtt a magyarok a mai hazába bejöttek, s Árpád atyja, Álmos kezéből a fővezérséget átvette, a hét törzs fejei, mely törzsek együttesen képezték a magyar-nomád népet, egyezményre léptek, mely egyezmény öt pontját a következőleg adja elő Béla névtelen jegyzője: „1. Az ő s utódaik fejedelme mindig az Árpádházból legyen. 2. A közös erővel szerzett javakból osztályrészt kapjanak. 3. Miután Árpád szabad akaratból választott fejedelmük, se ők, se utódaik a fejedelem tanácsából s az ország kormányzásából ki ne zárattassanak. 4. Ha valamely utódjuk a fejedelemhez hűtlen lenne, avagy viszályt támasztana közte s vérei között (a véreskü következtében mindnyájan rokonok lévén) ömlőék annak vére, mint ömlött az övék, midőn Árpádnak felesküdték. 5. Ha Árpád valamely utódja vagy más vezér az egyezmény eskü által megerősített pontjait megszegi, legyen átkozott s örökre száműzött.“

Ezen egyezmény határozataiból világosan foly, hogy a magyarok Európában hazát akartak alapítani, s tudták azt, hogy egy erősebb szövetséget kelle kötniök, mint minő a nomád népeket egymáshoz csatolja, s az állam biztosságának az egységes legfelsőbb hatalom lehet csak szilárd alapja. Ezen hatalmat azon törzsre ruházták, melyről a névtelen jegyző így szól: „Királyi vér s bátor a harcban (clariores genere et potentiores in bello); egyedül csak arra voltak első pillanattól fogva féltékenyek, hogy jogaik meg ne csonkittassanak, a mint épen e cél elérésére elkerülhetlen szükséges volt. Fejedelmüknek mindig Árpád véréből kelle származnia — a család meg volt határozva, de abból szabadságukban állt választani, kit akartak; a fejedelmi trónra nézve nem volt megállapítva az elsőszülöttségi jog, de még az sem, hogy a fejedelmi utód Árpád férfi ágából való legyen — mert e föltét is korlátozta volna a szabad választást. Tehát nem a születés esetlegességének, de a nemzet szabad akaratának kelle a fölött dönten, a kitüntetett család melyik tagja legyen méltó a nagy hivatalra. Hogy azonban a szabadon megválasztott fejedelem hatalmával, jogával a nemzet hátrányára vissza ne éljen — hozatott törvényül a már ismert egyezmény ötödik pontja. Anonymus így írja azt: „Ut, si quis de posteris ducis Almi et aliarum personarum principalium iuramentum statuta ipsorum infringere voluerit, anathemati subiaceat in perpetuum.“ A pogány magyaroknak az „anathemáról“ semmi esetre nem volt tudalmuk. A névtelen jegyző, ki munkájának előszavából ítélve kétség kívül pap volt — mint más krónikások is teszik, a törvényhozó pogány magyarok ajkaira az ő korabeli szót adott, s bizonyára azt akarta mondani, hogy esküszegő fejedelem és az ország között a jogos kapocs szétszakadt. A fejedelmi méltóságot tehát az Árpádok a nemzet szabad odaadó akarata folytán nyerték, csak azért, hogy az alapszerződvény fenntartása mellett ellenőrködjének. Árpád kevéssel halála előtt azáltal is elismerte a nemzet szabadválasztási jogát, hogy, habár csak egyetlen fia volt, neki biztosítandó a fejedelmi hatalmat, magát a nemzet nagyjainak s vitézeinek ujjonnan letett esküje által biztosította. Hogy a fiatal herceg a nemzet jogait érvényükben megtartani ígérte volna, arról sehol sem tétetik említés, de hiszen a dolog magában érthető, mert az alapszerződvény által gondoskodva volt, hogy az esküszegő fejedelem méltóságától megfosztassék.

997. évben halt meg Geyza, az utolsó magyar vezér, herceg. A kereszténység elterjedése, a hadviselések mind összefűzötték Magyarországot a többi hatalmas államokkal, s Istvánban, Geyza fiában természetszerűleg kelle megszületni amaz óhajnak, hogy birodalmát külsőleg a többi európai államok rangjára emelje. Magyarország fejedelmének nem volt szabad a szomszéd fejedelmektől elhomályosíttatni, s az idő szelleméhez képest rajta kellett lennie, hogy az egyházi területeken a kereszténység megszilárdítására szükségesnek látszó előkészületek mielőbb megtörténjenek. Ennek folytán határozá el magát István 1000. évben II. Sylvester pápától koronát kérni, s a pápa ez óhajának örömet tett eleget. Megküldte Istvának a kért koronát, az apostoli kettős keresztet, s egy bullát, mely azon jogokat foglalja magában, melyek szerint az egyházat Magyarországon a király szervezze.

A történelmi kutforrásokban semmi említés sem tétetik arról, hogy mielőtt szent István a koronát kérte, közte s a nép között bármily egyezmény jött volna létre, a minek pedig okvetlenül meg kellett volna történnie, ha amaz alapszerződésen bármit változtatott volna is azon lépése Istvánnak, melynél fogva ő Magyarországon a főhatalmat gyakorlta. Midőn azonban a pápától nyert korona Magyarhonba érkezett, István azzal 1000-ik évben, aug. 15-én Esztergamban megkoronáztatott, és pedig, mint Hartwig mondja, „a főpápok, a papság, az országnagyok s a nép ujjongása közt.“ Bizonyos, hogy mindez semmiesetre sem volt látványosság, hanem hogy azon alkalommal egyszersmind nemzetgyűlés tartatott, a mely előtt István ujjong és ünnepélyesen biztosítá a nemzet jogait¹⁾. Sajnos, hogy az erre vonatkozó oklevelek már csak töredékben vannak meg, melyek gyakran István más határozataira vonatkoznak, melyeket mi nem ismerünk s megismerni is nehezen fogunk. A corpus juris keveset mond István idejéről s azt sem a legfontosabbat, teljes valószínűséggel állíthatjuk azonban, hogy oly időben, midőn a törvényhozás aránylag csekélyebb fontosságú tárgyakkal is foglalkozott, bizonyára a király s nemzet jogai is szóba jöttek és határozottan szabályoztattak.

A mostani érteményben vett alkotmányra itt nem is gondolhatunk, és Kováchich bizonyára igen sokat mond, midőn állítja: „a magyar állam megalakulása óta már szokásban voltak a koronázási hitlevelek, csak hogy azon kor szelleméhez mérten azok egyszerűbbek, rövidebbek s kevésbé ünnepélyes színezetűek voltak“. Még merészebben hangzik Potkonitzky állítása: „a koronázási hitlevél használata már Álmos vezér korában vette kezdetét“, és a tudós Pray is tévedett, midőn mondja, „a koronázási hitlevelek használata már az Árpádházi királyok alatt is szokásban volt“. Az arany bulla kibocsátásáig II. Endre király alatt (1222) a koronázási hitlevél aligha használtatott. Ellenben igen valószínű, hogy, miként Árpád, úgy utódai is esküvel kötelezték magukat az uralom átvételekor, hogy az alapszerződésben megállapított föltételeket szigorúan megtartják. „Már István király ideje óta — mondja Rosenmann²⁾ — szokásban van, hogy a magyar királyok a kormány ünnepélyes átvételénél az ország és nép jogait és szabadságainak megtartását s megvédését megígérni s ezen ígéretüket esküvel megerősíteni kötelezték.“ II. András királynak 1214-ben IV. Ince pápához intézett egyik levelében világosan említés történik amaz esküről, melyet a király az esztergami érsek kezébe tesz le, sőt ezen levélből az is kitűnik, hogy a koronázásnál a királyné is hasonló esküt tőn. Hasonló eskünek nyoma feltalálható a többi között Gergely pápának a fiatal IV. Béla királyhoz intézett levelének eme szavaiból: „cum teneatur et in coronatione sua iuraverit etiam jura regni et honorem coronae illibata servare.“ A nép ősi jogai és szabadságai, melyek az állam tovább fejlődésével a névtelen jegyző által közlött alapszerződésben a kezdetleges előadás által aligha vannak kimerítőleg leírva, az akkori kor

1) Hartvicius, c. 10: „... subscriptione federis non pereuntis posteris suis reliquit stabilitum...“ „Post acceptum regalis excellentie signum, qualis vite vir et discretionis fuerit, cum episcopis et primatibus Hungarie statutum a se decretum manifestum fecit.“ Kováchich, Vestigia comitiorum, p. 12.

2) A magyar királyság államjoga. Bécs, 1792. 53 l.

szelleméhez mérten természetesen nincsenek írott emlékekben fentartva, hanem csupán a szokás és a hagyományból merítvük. De már azon körülmény is, hogy azok valódisága és értelmezése fölött számtalan kétely támadt, mely a királyok és az országos rendek közt gyakran félreértésekre és kellemetlenségekre szolgáltatott alkalmat,¹⁾ eléggé bizonyítja, hogy a királyok hatalma nem volt korlátlan, hanem bizonyos feltételekhez kötött, és hogy a királyok a hatalom átvételénél ezen feltételeket megtartani kötelezték magukat, különben nem intethettek volna oly hatályosan, hogy azokat megtartsák.

II. András király, hogy ilyen viszáltyoknak mindenkorra véget vessen. 1222 az ország alaptörvényeit összegyűjteté, a rendek kiváltságait szabályozta, és azokat egy külön oklevélben (mely a rajta függő királyi pecsétől arany bullának nevezetett) királyi szavával megerősítette, s eme nagy szabadságlevél végén épen azt nevezi az ország alaptörvényének.²⁾ András király ezen alaptörvényét minden utóda megerősíté.³⁾ Vajjon ez mindig a koronázással egy időben, vagy előtte történt-e? mindenesetre nehezen határozható meg. Batthyán püspök, Katona, Kovachich fölhozzák azon pontokat, melyekre I. Károly, az Anjou családból származott első király, harmadik koronázásakor (1309) esküdt. I. Lajos 1351-ben tette le az esküt, tehát kilencz évre koronázása után és leánya, Mária kormánya harmadik évében 1384 tette le azt. Albert király csak a koronázása után 1439-ben tartott országgyűlésen nevének beleegyezésével⁴⁾ erősíté meg a nemzet törvényeit, a minek ellenében a rendek azon sajátos ígéretet tették, hogy sem a királyt, sem a királynét új törvények feltalálásával és új jogok követelésével zaklatni nem fogják⁵⁾.

Vajjon Cilli Ulrik — mint Hormayr az osztrák Plutarchban mondja — IV. László, Albert fia, és Erzsébet nevében, erősített-e meg koronázási hitlevelet, mellőzzük, annyi bizonyos, hogy László az első országgyűlésen megesküdt, miszerint az ország és lakói jogait, kiváltságait, törvényeit és szokásait Zsigmond és Albert példája szerint megtartja. Csupán Ulászlónak, Albert és Erzsébet unokájának trónraléptekor oszlik el azon homály, mely mindaddig azon kötelezettség alakját övedzi, melyet a magyar királyoknak trónraléptők alkalmával magukra kellett vállalniok. Csak annyi bizonyos, hogy az az ország jogai és törvényei megtartására vonatkozott. Sőt azon Verbőczy által is határozottan állított tény, hogy András király arany bullájára leteendő volt az eskü, több irótól, különösen Gustermantól kétségbe vonatott. Ulászló király elé mindamellet valódí törvényezikkely tétetett, melyet ő „in verbo regio ac fide christiana mediante et sub honore“ megtartani ígért. Ezen ígéretét ismételte a király fia II. Lajos nevében,⁶⁾ midőn az még atyja életében megkoronáztatott; a rendek mindamellet kikötötték, hogy Lajos, mihelyt nagykorúvá lesz, esküdjék meg ujlag az ország kiváltságainak megtartására, és hogy csak ezen eskületétel után élhessen a király minden jogaival. Az Ulászló által aláírt oklevél — az első valóságos koronázási hitlevél — még megvan, és végén mindazon egyházi és világi méltóságok, melyek a koronázásnál, mint tanúk jelen voltak, névleg soroltatnak elő. Lajos teljesíté atyja ígéretét (az oklevelet Pray közli) és teljes bizonyossággal állíthatjuk, hogy a királyok, kik Ulászlót a trónon követték, az ünnepélyes koronázás előtt inaugurale diploma-t erősítettek meg és azután a koronázásnál esküt is tettek rá. I. Ferdinándnak, az osztrák házból származott első magyar királynak esküje, mely a Mossóczy-féle oklevélgyűjteményben közöltetik, már oly pontokat is tartalmaz, melyek a mai koronázási hitlevélben is előfordulnak.

Magyarország, mint tudva van, választófejedelemség volt 1687-ig, habár a királyválasztás joga bizonyos határok közé volt is szorítva. Ilyen körülmények közt a koronázási hitlevél és a koronázási eskü semmiesetre sem jogfeladás, mint azt Schwartner állítja; hanem a nemzetnek mindig meg volt ama kiváltsága, hogy az egyenjogúak közt azt emelte a királyi trónra; aki az eleje tett feltételeket megtartani leginkább kész volt. Másrésztől főnállott az arany bulla 31-ik törvényezikkelye, mely így szól: „Ha mindamellet mi vagy bárki utódaink közül bármikor ezen rendeletünk ellen cselekednénk, ezen levél erejénél fogva szabad, a nélkül, hogy felségsértést, (nota infidelitatis) követne el, a püspököknek, szintugy az ország főnemesei- és nemeseinek, együttesen és egyedül, most és mindenkor, nekünk és utódainknak ellenállni és ellenmondani (resistendi et contradicendi).“ Az 1687-ki országgyűlési határozatok által ezen viszony tökéletesen megváltozott. Az arany bulla 31-ik törvényezikkelyének említett záradéka eltöröltetett és ezután a Habsburg-ház fi-ága az elsőszülötti jog szerint öröklé a magyar trónt. Az ország tehát korlátok közt sem választhatá többé uralkodóját tetszés szerint, és ép oly kevésbé tagadhatja meg törvényes uton az engedelmisséget oly uralkodó iránt, ki a nemzet jogait megsérti. A nemzet egyedüli biztosítékát ezután a koronázás, vagyis inkább annak államjogi jelentősége képezte, mely a koronázási tényben foglaltatott. A trónörökös az első szülötti jog szerint megállapított; ellenben annál nagyobb súlyt kelle arra fektetni, hogy a különösen II. Mátyás óta fennállott szokás, mely abban állott, hogy a király és a rendek megegyezése szerint koronázási hitlevél készítettett és törvénybe iktattatott, alaptörvényre emeltessék.

Az „inaugurale diploma“ tehát nem egyéb, mint a királytól a nemzetnek nyújtott biztosíték, mely által kötelezi magát a királyság alaptörvényeit s az országgyűlés beleegyezésével alkotott törvényezikkelyeket megvédeni s megtartani. Az oklevél, mely azóta kevés változtatáson ment át, következő pontokat foglal magában:

1) Megdönthetlen bizonyítékot nyújtanak erre nézve II. András király arany bullájának ezen szavai: 2. §. Quoniam libertas tam nobilium regni nostri, quam etiam aliorum, instituta a S. Stephano Rege, per aliquorum potentiam, ulciscuntur aliquando iram propriam, aliquando etiam attentantium consilia falsa hominum iniquorum, vel petentium propria luera, fuerat in quam plurimis partibus diminuta: multoties ipsi nobiles nostri, Serenitatem nostram et praedecessorum nostrorum, Regum suorum aures, precibus et instantiis multis pulsaverunt super reformatione regni nostri; — §. 3. Nos igitur eorum petitioni satisfacere cupientes in omnibus uti tenemur; praesertim quia inter Nos et Eos occasione hac jam saepius ad amaritudines non modicas est processum, quod ut Regia honorificentia plenius conservetur, convenit evitare — concedimus tam eis, quam aliis hominibus regni nostri, libertatem a S. Rege concessam s. t. b.

2) A teljes tartalom feltalálható Szalay Magyarország történelmének első kötetében. A bulla hét példányban lett kiállítva; egyiket kapta a pápa, a másodikat a Johanniták, a harmadikat a templomosok, a negyediket a király, az ötödiket az esztergami-, a hatodikat a kalocsai káptalan s a hetediket a nádor, „hogy az oklevelet mindig szem előtt tartván, mind ő maga a benne foglalt pontok áthágásától óvakodjék, mind a királyt, a nemeseket és másokat abban meggátoljon; hogy egyszersmind ők kiváltságaikat élvezvén hozzánk és utódainkhoz mindig hűk maradjanak és a királyi koronának a hűséget meg ne tagadják.“ A bulla záradéka, a mely a rendek ellenállását a köteletségéről megfélekedzett király ellen helybenhagyja, semmi egyéb, mint korszerűbb és világosabb kifejezése a névtelen jegyző által közlött alapszerződésnek 8-ik pontjában foglalt „anathemati subiaceat“-nak.

3) Cuncti Reges sacro priusquam diademate coronarentur, super observando decreto ac constitutionibus ejusdem Domini Andreae Regis Praelatis ac Baronibus et Magnatibus Proceribusque et Nobilibus Regni hujus juramentum praestare consueverunt.“ Verbőczy. Tripartitum II. 14. §. 12.

4) Ex consensu, et beneplacita voluntate serenissimae principis Dominae Elisabeth Reginae Conthoralis — Dominae nostrae naturalis s. t. b. L. 1439-ki oklevél záradékát a Vestig. comit.-ban 229 l. Mert a Mossóczy-féle oklevélgyűjteményben ezen végzésnek sem eleje, sem záradéka nincs meg.

5) Super nunc obtenta concessione per omnia contenti, promittimus de caetero, et per amplius ullo unquam tempore Dominum nostrum regem, et Dominam Reginam, per quarumcunque novarum adinventionem leges praeter praemissas concessas nobis dari petendas inquietare, aut qualescunque imposterum concessiones, quae, se ultra praemissorum contenta protenderent, nobis tradi, seu in consuetudinem, aut legem adscribi nolle, nec debere. a. a. O. I. p. 230.

6) Promittimus pro nobis, et filio nostro, universisque haeredibus, et successoribus nostris, praescripta decreta et alias omnes libertates per nos concessas nos observaturos, a Vestig. comit.-ban 518. l.

„Először: Mi szilárdan és szentül megtartjuk és sértetlenül megtartatjuk az ősi örököségi formán kívül ép úgy az 1791-ki 3-ik törvényczikkely értelmében vett koronázást, mint Magyarország s a hozzá tartozó részek szabadságait, kiváltságait, szabályait, jogait, törvényeit és szokásait, melyek dicső elődeinktől, a magyar királyoktól mostanig adományoztattak, vagy megerősítettek, sőt azokat is, melyeket mi jövőben adományozni vagy megerősíteni fogunk (a mely említett rendekre a boldog emlékü fenséges I. Ferdinánd által kibocsátott oklevél bevezetésében foglalt esküforma kiterjesztetik és megállapítottatik), mindazonáltal kivéve a II. András király által 1222-ben kibocsátott oklevél 31-ik törvényczikkelyének záradékát ezen szavaktól kezdve: De ha mi (quod si vero Nos) ezen szavakig: Mindenkorra engedélyt adunk (in perpetuum facultatem); bizonyítjuk továbbá, hogy a törvények alkalmazása és értelmezése (azon hozzátétellel azonban, hogy az 1741-ki nyolczadik törvényczikkely és minden, a mi onnan kitöröltetett, ¹⁾ érvényben maradjon) a király és a rendek közmegegyezésével országgyűlésileg fog elhatároztatni és eldöntetni.

Másodszor: a szent koronát, a régi szokás szerint és az ország törvényénél fogva Magyarországon, a rendek kebeléből azok beleegyezésével, minden valláskülönbség nélkül választott világi személyek által fogjuk őriztetni.

Harmadszor: mi ezen királyság és koronatartományainak részeit, melyeket eddig visszafoglaltunk, vagy jövőben visszafoglalunk, a diplomaticus esküforma szerint az említett királyságba s annak mellékországaiba beolvasztjuk.

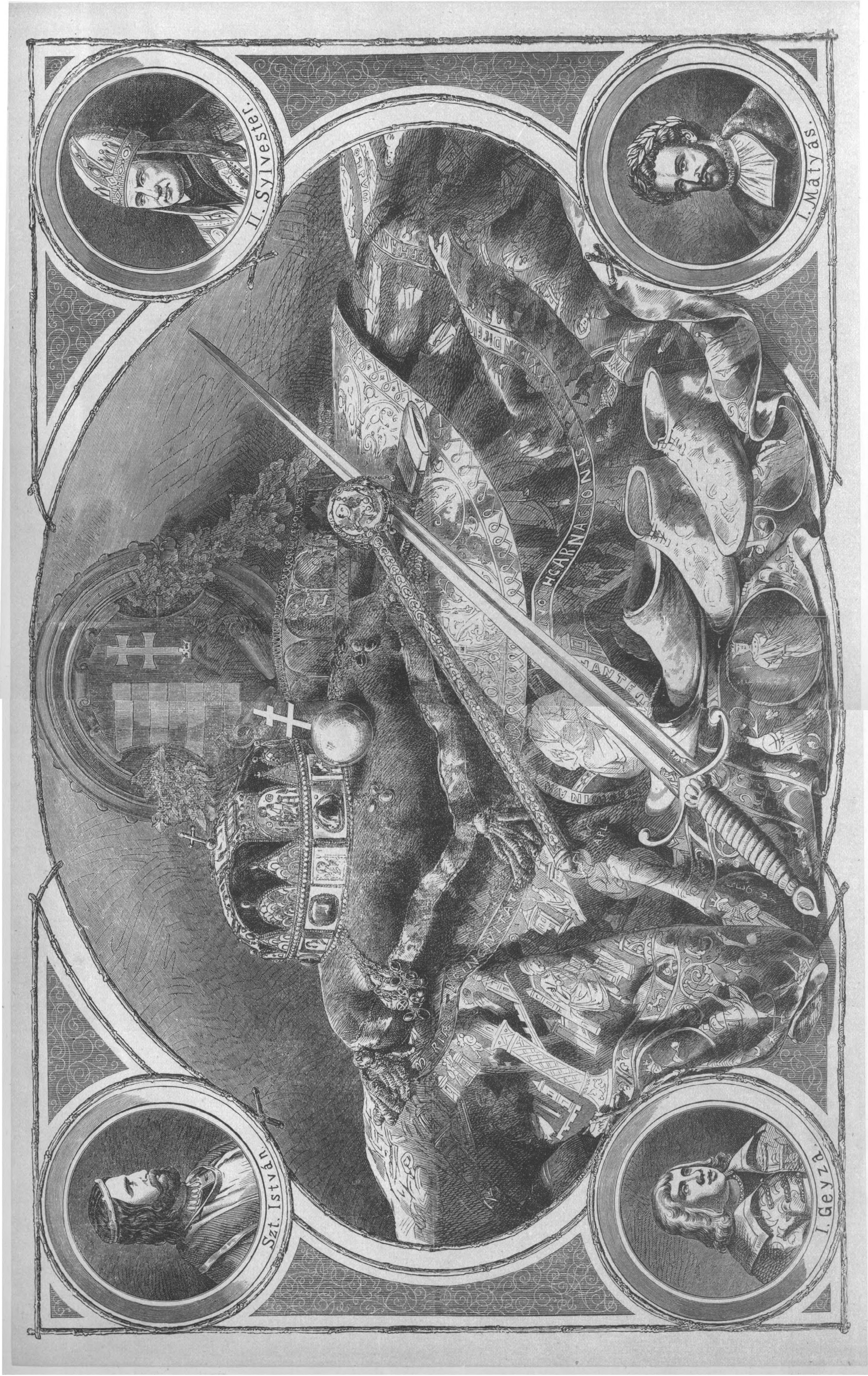
Negyedszer: hogy azon esetben, (mitől a mindenható őrizzen), ha az osztrák ház uralkodó törzse férfi és női ágon, és pedig először: hatodik Károly, aztán első József s végre első Lipót római császár és magyar király uralkodó családja kihalna, az 1723. évben hozott törvények első cikke értelmében a királyválasztás és koronázás az említett rendekre, és pedig az előbbi módon vissza esik; s a törvény-szentesítette szokás úgy e királyságban, mint a koronatartományokban érintetlenül marad.

Ötödször: mint már fennebb említettett, valahányszor előjő a jövő századokban, hogy új királyt kell a trónra ültetni, s a szokott országgyűlés összeül, mindannyiszor örökösünk s utódaink, mint ujonnan koronázandó fejedelmek kötelezvék, az időszerinti diplomatiái biztosíték megerősítéséről gondoskodni s erről a szokott esküt letenni.“ ²⁾

Ama kérdés: van-e joga a nemzetnek az ujonnan koronázandó királytól egy más, mint az eddig divó koronázási hitlevelet követelni, éveken át tudományos és heves vita tárgya volt, nevezetesen Gustermann az ő magyar államjogról írt munkájában ép oly nagy tudománynyal, mint éles észjárással bizonyítgatja, hogy a koronázási hitlevél megmásítása nem állhat fenn, még azon esetben sem, ha a nemzet e kívánata a királlyal találkozik, a menyinyben ez által a király jogköre szélesbítettnek, mert ugyanannak csonkításához minden következő utódjának beleegyezése volna szükséges. Világos, hogy Gustermann tullott a célon, mert azon esetben a törvényhozó hatalom a király s a nemzet képviselétén kívül még egy harmadik tényezőtől is függne: a következő utódoktól, kik így nemcsak a koronázási hitlevelet, de minden hozott törvényt kényük szerint vizsgálhatnának meg — ha vajjon nincs-e az által a király jogköre szűkebb térre szorítva. Ezt tehát nem szükséges erősb indokok által megdönteni. Elenben, a mi véleményünk szerint — csakis a nemzet képviselete lehet arra jogosítva, hogy a koronázási hitlevelen változtasson. Azonban itt a formáság soh'sem jó tekintetbe,

1) Ezen törvényczikk, mely megállapítja, hogy az alaptörvények, (minő p. o. a nemesség adómentessége) még mindkét törvényhozói tényező beleegyezésével sem változtathatók meg, 1848 előtt is már annyira megrongáltatott, hogy az mai nap már teljesen értéktelennek tekinthető.

2) A legújabb, Ferdinand császár és király által elfogadott koronázási hitlevél eredetije így hangzik: „Nos Ferdinandus etc. etc. Genitori nostro charissimo perpetuaque filiali pietate et venerationis obsequio colendissimo, pro singulari Suo in avitam haereditarii percharique sibi Regni Hungariae, et partium eidem adnexarum, Constitutionem, uti eam a Divis Majoribus accepit, in Posteris quoque illibate transmittendam studio, immensaue erga nos, tamquam primogenitum suum filium, et a fati suis — quae Deus ter optimus maximus procul avertere velit — immediatum ex asse haeredem, ac in hoc quoque Regno Hungariae, et Partibus eidem adnexis, virtute Articulorum 1^{mi} et 2^{di} Diaetae 1723 conclusae, legalem Successorem Gratia et Amore plus quam paterno, hisque juncto eo desiderio, ut nos eadem, quod sibi, dum vita suppetet, charissimum erit fiducia et amoris in generosam ac conservandae avitae ejusdem Constitutionis Sacramento obstrictos cernat, benigne constituere visum fuisset, ut quam cum sanguine ab Eodem in nos propagatam fovemus Status et Ordines, omnesque Regnicolas antedicti Regni Hungariae, et Partium eidem adnexarum in suis immunitatibus et libertatibus, juribus, legibus et privilegiis, ac in antiquis, bonis et approbatis consuetudinibus semper conservandi sincera voluntatem, hanc ad explenda quoque benignissimi Sui in illos animi, repositaeque in Nobis spei Suae solatia, per Regiam nostram, vita adhuc sua comite — quam in longissima tempora incolumem precamur — Inaugurationem, Coronationemque ritu legali peragendam, et diploma Regium, in conformitate Articulorum 2: 1715, nec non 1 et 2: 1741, uti et 1 et 2: 1791, ac denique 1 et 2: 1792, Statibus et Ordinibus Regni dandum, et Juramentum quoque in ea, qua per se, Divosque Majores nostros depositum fuit, forma praesentandum adfirmaremus, supremae et praesertim Titulis 4to et 9no Inae operis Decreti tripartiti declaratae potestatis, privilegiorum item collationis et aliorum Jurium Majestaticorum exercitio penes Suam Majestatem Sacratissimam manente, Articuli item 3: 1791 circa Inaugurationem, Coronationemque Regiam, secus intra Semestre a die obitus defuncti Regis computandum spatium, inomisse suscipiendam, dispositione porro etiam salva, atque altissimae huic menti cohaerenter pro felici atque faustissimis votis Deo ter optimo maximo auxiliante instauranda Inauguratione nostro, universis Inelyti Regni Hungariae et Partium eidem adnexarum statibus et ordinibus conventum seu Diaetam, intra idem Regnum Hungariae, utpote in Regiam Liberamque Civitatem Posoniensem pro feria 4ta quae Dominicam 14^{am} post Pentecosten sequitur, seu festo Nativitatis Beatae Mariae Virginis, hoc est 8 Septembris anni modo labentis infrascripti, indixisset, promulgasset, eidemque in sacra Persona Sua praefuisset; universi Domini Praelati, Barones, Magnates et Nobiles, ceterique Status et Ordines mentionati Inelyti Regni Hungariae, Partiumque eidem adnexarum ad praefatam Diaetam pleno et frequentissimo numero parentes praetactarumque diaetalium Constitutionum haud immemores, et pro hac vere paterna Suae Majestatis Sacratissimae in eos animi teneritudine homagiale, intimamque devotionem testati, desiderioque auspicae felicitissimae Inaugurationis nostrae ducti, demisse rogaverunt: ut, innuentibus praecitatis constitutionibus, omnino ante adhuc faustissimam Coronationem nostram, nos infrascriptos Articulos, ac singula in iisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, nostrumque Consensum illis praebentes, benigne acceptare, auctoritate nostra approbare et confirmare, ac tam Nos ipsi benigne observare, quam per alios, quorum interest, firmiter observare facere dignemur. — Quorum quidem Articulorum tenor sequitur in hunc modum: P r i m o: Quod praeter ab antiquo deductam haereditariam Regiam secessionem, tam Coronationem ad mentem Articuli 3. Diaetae anni 1791, quam reliquas universas et singulas communes istius Regni Hungariae, Partiumque eidem adnexarum libertates, immunitates, privilegia statuta, communia jura, leges et consuetudines, a Divis quondam Hungariae Regibus et gloriosissimae memoriae Praedecessoribus nostris hactenus concessas et confirmatas, in futurumque concedendas et per Nos confirmandas (ad quas et quae dicti Status et Ordines formulam quoque Juramenti, ad initium Decretorum Serenissimi olim Principis Domini Ferdinandi Primi, gloriosae reminiscetiae Antecessoris nostri positam, extensam et reductam habent) exclusa tamen et semota Articuli Decreti Divi Andreae Regis secundi de anno 1222 clausula, incipiente: „Quodsi vero nos“ usque ad verba: „in perpetuum facultatem“ in omnibus suis punctis, articulis, et clausulis, prout super eorundem usu et intellectu (salva tamen semper quoad ea, quae per Articulum 8: 1741 excepta sunt, ejusdem legis dispositione) Regio et communi Statuum consensu diaetaliter conventum fuerit, firmiter et sancte observabimus, per aliosque omnes et singulos inviolabiliter observari faciemus. S e c u n d o: Sacram Regni Coronam, juxta veterem consuetudinem ipsorum Regnicolarum, Legesque patrias, per certas de eorum medio unanimiter sine discrimine religionis, ad hocdelectas et deputatas personas seculares in hoc Regno conservabimus. T e r t i o: Hactenus recuperata et exposit Deo adjuvante recuperanda quaevis hujus Regni, Partiumque ei adnexarum tenuta et partes, ad mentem etiam Juramentalis formulae, praenotato Regno et eidem adnexis Partibus de toto reincorporabimus. Q u a r t o: Quod in casu — quem Deus procul avertere velit — defectus utriusque sexus Archi-Ducum Austriae, praepriis quidem, a gloriosae reminiscetiae Abavo Nostro Carolo VI. dein in hujus defectu a Divo olim Josepho I. his quoque deficientibus, ex lumbis Divi olim Leopoldi I. Imperatorum et Regum Hungariae descendit, juxta etiam dictamen praecitatorum 1^{mi} et 2^{di} Articulorum praefatae Diaetae Anni 1723 praerogativa Regiae electionis, Coronationisque antefactorum Statuum et Ordinum in pristinum vigorem, statumque redibit, et penes hoc Regnum Hungariae et praedictas Partes, ejusdemque antiquam consuetudinem illibate remanebit. Q u i n t o: Ut supra puncto 1mo praemissum est, toties quoties ejusmodi Inauguratio Regia intra ambitum saepofati Regni Hungariae successivis temporibus diaetaliter instauranda erit, toties haeredes et Successores nostri, futuri neocoronandi haereditarii Reges, praemittendam habebunt praesentis diplomaticae assecurationis acceptationem, deponendumque superinde Juramentum. — Nos itaque praedicta universorum Statuum et Ordinum Regni Hungariae et Partium eidem adnexarum Instantia benigne admissa, pro benigna Animi nostri propensione, ipsisque benigne gratificandi, voluntate praecursorum universos Articulos, ac omnia et singula in iisdem contenta, rata, grata et accepta habentes, eidem nostrum consensum benevolum, pariter et assensum praebuimus et illos ac quaevis in eis contenta clementer acceptavimus, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus, promittentes et assecurantes Status et Ordines in verbo Nostro Regio: quod praemissa omniatam nos Ipsi observabimus, quam per alios fideles subditos nostros, cujuscunque status et conditionis existant, observari faciemus, uti vigore hujus Diplomatis Nostri acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus atque promittimus. In cujus Fidem et testimonium Literas has manu propria subscripsimus et sigilli nostri appensione muniri fecimus. Datum in Libera Regiaque Civitate Posoniensi. Die 25ta Septembris Anno Domini Millesimo Octingentesimo Trigesimo.

A magyar korona jelvényei, és azoknak ábrázolatai, akiktől azok származnak.
Hiteles minták után rajzolta Katzler Vincze.

mert ily esetben könnyen megegyeznék mindkét tényező: a nemzet — s a király. Ellenben, ha lényeges változtatásnak kell létrejönnie, mely változást okoz a korona és a nemzet között a törvényes viszonyokra nézve, az ily változtatás a törvényhozás mezejére kerül, mi aztán szükséges feltétellel teszi, hogy abba mindkét fél, azaz tényező beleegyezzen.

Eme viszály II. Lipót trónraléptekor gyakorlati jelentőséget nyert; ugyanis egy huszonnégy pontból álló új koronázási hitlevelet adtak elé a rendek (megjelent a szerző nevének aláírása nélkül szerkesztett „Ninivé” című röpiratban.) Hogy csak egy példát hozzunk, az utolsó pontnak tartalma a következő. „E hitlevél úgy a király s utódai, mint az ország részéről örök időkre biztosítva legyen, kezeskedjenek mellette a külhatalmak is, továbbá eszközöljék ki a király és a nemzet a római sz. szék jóállását s azon hatalmakét, kik a bécsi és linci békében jöttállotak, hogy így a hitlevélre leteendő esküt, az eskü netaláni megszegését, s a népek jogának eshető megsértését magukra vállalják.” Lipót nem adta beleegyezését a diploma aláírására s az e fölött évek során áthúzódó viták azzal végződtek, hogy elvégre az országgyűlés beleegyezett, miszerint az azelőtt gyakorlatban volt hitlevelet ismét elfogadta a király kezéből, mely tényből ama kérdés merült fel: hogy vajjon megmaradt volna-e Lipót ellentmondó makaességében továbbra is, s lett volna-e az országgyűlés oly odaadó, ha e közben a külviszonyok Lipótra nézve megnyugasztók, s Magyarországra nézve kedvezőre fordultak volna? A beleegyezést Lipótnak azon nyomós felvilágosító válasza kísérte: hogy ő csak a Károly s Thérézia-féle koronázási hitlevelet fogadhatja el, mint a melyeken az ő trónra való következőse az örökösödés jogszerinti egyezmény szerint, nyugszik. ¹⁾ Ezen diplomában a nemzet törvényeinek, jogának s szabadalmainak szigorú megtartása nyíltan áll, valamint (eltekinthetve a magyar államjognak minden más mozzanatától, bizonyítékától) Lipót nyilatkozatában azon beleegyezés is, hogy ő minden ünnepélyesség nélkül kimondja, miszerint Magyarországon erőszakos hatalom igen, de jogos uralom sohasem képzelhető.

Lipót utódai szintén az ősi koronázási hitlevelet fogadták el, szigorúan ragaszkodva annak szó szerinti ségéhez „Haeredes, et successores nostri praemittendam habebant praesentis diplomaticae assecurationis acceptionem. etc.” Hogy egyébiránt a király és az országgyűlés kölcsönös beleegyezése folytán a hitlevelen változtatni lehetne, az elősorolt okokon kívül bizonyítja azon tény, hogy Ferencz császár abba három nem épen jelentéktelen szót csusztatott be a rendek kívánatára. A hitlevél elején igéri a király mindjárt az első pontban, praeter ab antiquo deductam haereditariam successionem, coronationemque in reliquo universas libertates observabimus, etc.; de első Ferencz császár ígérte: quod praeter haereditariam successionem — tam coronationem ad mentem art. 3: 1791 (vagyis hat hónapi időközön belül a trónra lépés után) quam reliquas universas etc. Ezáltal megnyerte Ferencz a rendek odaadó ragaszkodását — mint Schwartner megjegyzi II. R. 33. l. minek elég hatalmas bizonyítéka az, hogy 4 millió forintot s 5000 ujonezot adtak neki önkényt (6 törvényez. 1792.)

Vessünk most pár pillanatot a koronázási hitlevél tartalmára — sazt találjuk, hogy abban csak kötelezettségek vannak a király részéről, a nélkül, hogy volna benne szó jogok biztosításáról. Ha II. Lipót a nemzet s a király közti viszonyt „egyezményszerűnek” nevezte, úgy magától érthető, hogy a koronázási-hitlevélben elvállalt kötelezettségek bizonyos jogokkal állnak szemközt — mely jogokat csak a koronázás magasztos ténye által nyerhetni. S ez tényleg is így áll, sa logikai összefüggés az, hogy bizonyos uralkodói jogokat csak a koronázás által lehet nyerni, de a koronázás nem történhetik meg, míg a király a koronázási hitlevelet el nem fogadja, s az abból folyó kötelezettségek megtartására ünnepélyesen meg nem esküszik. S így egyes írók mély elkeseredéssel vitt azon tollharcára, hogy szükségtelen-e a koronázás elkerülhetlenül, felelni feleslegesnek tartjuk; haszontalan ama vita, mert az 1701. 3. törvezik világosan mondja, hogy az ünnepélyes királylyá-avatás s koronázás tényének a trónra lépés utáni hat hó tartama alatt meg kell történnie, ez elég világosan s határozottan van mondva; de meg azért is haszontalan, mert a koronázás jelentékenyen tágit az uralkodó jogkörén s így a megkoronáztatás főképeneki van érdekében. Először is a koronázás adja a hatalmat a király kezébe, hogy szabadalmakat osztogasson, de meg a királyi ajándokok (donatio regia), ezünek s méltóságok adományzásának sincs érvénye, ha azok meg nem koronázott fejedelemtől adatnak. ²⁾ Legfontosabb azonban ama körülmény, mely az 1701 évi 12. törvezikkből merithető, hol az áll, miszerint érvényes törvényeket alkotni vagy megszüntetni a létezőket, csak törvényesen megkoronázott királynak az országgyűléseli kölcsönös kiegyezkedése folytán van joga.

A királylyá-avatás s koronázás tehát egy ünnepélyes tény, mely a nemzet jogait megrősíti — tágabb értelemben pedig tágitás a király jogkörén. Az ország törvényeit, jogait, szabadalmait, csonkitani sem a megkoronázott, sem a korona nélküli fejedelemtől nincs joga, ennél fogva, mint egy publicista találóan megjegyzi „nem célja a koronázásnak a királyt képebbé tenni az alkotmány csonkítására, nyirbálására, de azáltal kell őt épen az iránt hajlékonyabb akaratúvá tenni. Ezen, ha úgy nevezhetjük, tárgyi okhoz a törvény sérthetlenségére nézve, mely sérthetlenségnek a koronázás előtt is meg kell lennie, még egy alanyi ok is járul. A király ne csak elődei szavát tartsa szem előtt, de érezze öntudatának nemes szavát is, és bármi törvényszegési vágya azon gondolat által korlátoltassék, hogy minden törvényellenes tett nemesak az alkotmányt sérti, de ama eskü szentségét is, melyet az ur oltára előtt, ország-világ láttára annak biztosítására letett. A politikai s vallási öntudatnak együtt kell működnie, s ellenállnia minden legkisebbnek, mely a törvény hatalmas gátját átléphetné. — Mindenha ugyane gát sem áthághatlan; a hatalommal lelkiismeretlen visszaélés ellen a koronázás sem nyújt csalhatatlan biztosítékot, mert ilyen egyáltalában nem létezik, és nem is fog létezni soha, azonban a mit csak az emberi lélek kigondolhat: hogy egyrészt a fejedelmet jogainak biztonságában megtartsa — más részről, hogy a nemzet jogait minden erőszak ellen megvédje, mind erről a magyar alkotmány előre intézkedett, különféle formákban, a szerint, a mint a kor ellőhaladó szelleme s a nemzet emelkedő lelkiülete megkívánta, lényegében azonban szigorúan ragaszkodva ama alapgondolathoz, mely ezer év előtt a hét vezér erét megnyitotta, hogy nem egy legio rabszolga az, mely föltétlenül hajlik alá a hatalom kezének, de a szabadok ezrei, kik az időszerinti jogok s kötelezettségek mellett fejedelmükkel megegyeznek — azon gondolathoz, melynek jelképe a pogány őskorban azon urna volt, melybe őseink vére csurgott s a melynek jelképe, ez évezred kezdete óta, a kereszténység világát meggyújtá — mind e mai napig szent István koronája.

¹⁾ Országgyűlési napló 1791. lásd 145 l.

²⁾ Egy sok szellemmel írt cikk van a „Pesti hírnök” 1866 folyamának 114. számában, mely e kérdést tárgyalja: Nevezhet-e ki meg nem koronázott király püspököket? A cikk ismeretlen szerzője — mint mi hiszszük — szintén meg nem koronázott királytól kinevezve, igennel dönti el a kérdést; azonban — adhuc sub iudice lis est.

II.

A koronázási jelvények.

Szent István koronája

lényegileg két főrészből áll. Az alsó, homlokot záró része, mely egyik főrésze, 20—21 centimeter-nyi átmérőjű. A koronának már ezen köralakja egyszerű s mégis művészi és drága díszével a fejdísz hagyományos alakjára emlékeztet, mint valamely igénytelen homlokot övező karikának, vagy gyűrűnek alakjára, mely a fő övezésére vagy megkoronázására szolgál. Ezen fejdísznek csupán előrésze van hét csúcs alaku fej-ékkal megkoronázva, a mely öntött díszmunkákkal van ékítve. Ezen fejékek (pinnae, areoli), melyek hátul hiányzanak, szintoly egyszerűek, mint a homloköv, melyhez, mint alaphoz erősítve vannak. Ezen homlokövön nagy csiszolatlan zaphirkövekkel nyolcz különféle színű zománcozott alak és szent-kép váltakozik. Közepén nagy szivalaku zaphir látható; ezen drágakő mellett jobbra van: 1. Mihály arkangyal képe, ezen rövidített fölírással: 'O A*P M*, azaz ó 'Αρχαγγελος Μιχαηλ (Mihály arkangyal). Balra van 2. Gábor arkangyal képe, e rövidített fölírással: 'O AP TΑΒΡΙΗΛ azaz ó 'Αρχαγγελος Ταβριηλ (Gábor arkangyal), azután ismét jobbra Mihály arkangyal után 3. Szent György vértanu, e fölírással: 'O ΓΕΩΡΓΙΟΣ, azaz ó Γεωργιος (György); balra, Gábor arkangyal után 4. Szent Demeter vértanu e fölírással: O ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ azaz: Δημιτριος (Demeter); mindezen szentek ábrázolva is vannak. Ezen képek után egymással megegyező drágakövek láthatók s a következő képek: jobbra 5. Szent Demjén, e fölírással: 'O ΔΑΜΙΑΝΟΣ, azaz ó Δαμιανος (Demjén), balra 6. Szent Kozma e fölírással: 'O ΚΟΣΜΑΣ azaz ó Κοσμας (Kozma). Ezen képeken Mihály és Gábor arkangyalok, egészen egyforma, sarkig érő köpenyvel és aranyövezte fej-ékkal vannak ábrázolva; mindketten királyi trónon ülnek, Mihály baljában, Gábor jobbában tart királyi jogart. György és Demeter szintén egyenlő, sarkig érő felöltőnyel és arannyal övezett fejékkal bírnak, mindegyik hosszú nyelvű lándzsát tart kezében.

A középső zaphir fölött, mint kiálló homlokdiszitmény, a fejéken, mint főrészen, egy közép nagyságú kisebb szerű kerek paizs alaku mező emelkedik, a mely a dicsőség trónján ülő üdvözítő zománcozott képével, a mint áldását adja, van díszítve, a ki, jobbának mutató ujját ég felé tartja, s baljában zárt könyvet, kétség kívül a szent evangéliumot tartja. Fejét dicsfény övezi és mindkét oldalán neve ezüst kerek pajzsokra így van följegyezve: IC. XC., azaz Ιησους Χριστος (Krisztus Jézus). Ezen képek fölíratai arany lapra fekete görög betűkkel vannak följegyezve és minden kép minden oldalán egymástól elkülönítve homlok-sorokban vannak leírva.

A korona hátulsó felének alsó részén két byzancezi császár és egy magyar király látható. Az első biborban született Constantin, e fölírással ΚΩΝ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΡΩΜΑΙΩΝ 'Ο ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΣ azaz Κων (Κωνσταντινος) Βασιλευς Ρωμαιων 'Ο Πορφυρογεννητος. Ezen fölírat a kép mindkét részén lefelé húzódik, és a többitől eltérőleg, vörös betűkkel van írva. A császár képe egy fiatal, még szakállatlan ifjú tábrázol; dicsfény veszi körül, fejét arany, egészen zárt fej-ék veszi körül, melyen három kis torony emelkedik. Jobbjában byzancezi királyi jogart tart, baljában pedig bibor szövetből készült s földdel megtöltött zacskót. A magy. király képe ezen fölírással bír: ΓΕΩΒΙΤΖ Δ—C ΠΙCΤΟC ΚΡΑΛΗC ΤΟΥΡΚΙΑC, azaz Γεωβιτζ (Geowitz) Δς (Δεσπότης) πιστος κραλης Τουρκιας¹. Ezen fölírat fekete, nem pedig vörös, mint az előbbi. A kép szakállas fiatal embert ábrázol, a ki jobb-ában hosszú görög keresztet tart, vagy mint királyi jogart vagy mint a keresztény hit körül szerzett érdemeinek jelét és a keresztény tudomány jelvényét; balkezeiben egy kis, kezéből alig kilátszó keresztet tart. Ezen magyar király feje nem nimbuszal, hanem, a mint látszik, egészen kör alakú, fekete bársonyból készült fej-ékkal van körül övezve, melynek alsó arany kerülete különféle színekkel van díszítve.

A másik görög császár-kép Dukas Mihály képe s consuli pompával és szakállal van ábrázolva. Dicsfényvel körülvett fejét egészen zárt fej-ék fűdi, a melynek alsó csikja a halánték körül különféle színeket játszik; a homloktól a fej hátulsó részéig egy félkör terjed, melynek tetején egy kis gömb és egy kereszt látható. Jobbjában Mihály királyi jogart tart, baljában egy kis keresztet. A kép mindkét oldalán következő biborszínű betűkkel írt fölírás olvasható M*I EN ΧΩ ΠΙCΤΟC ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΡΩΜΑΙΩΝ 'Ο ΔςΚ. azaz Μιχαηλ εν Χριστω πιστος βασιλευς Ρωμαιων 'Ο Δουκας: Dukas Mihály Krisztusban hű király a rómaiknak. A rövidített M*I Μιχαηλ helyett épen úgy van írva, mint Mihály arkangyalnál. Hogy ΕΝ ΧΩ εν Χριστω -nak olvasandó, számos hasonló görög feliratok bizonyítják a későbbi byzancezi császárok képein Ducange- és Bandurinál. Hogy πιστος igaz hitűt jelent már főnebb említettett. Βασιλευς Ρωμαιων annyit jelent, mint rómaiak király, mert így nevezték magukat a byzancezi császárok. Δςκ rövidítve van Δουκας (Dukas) helyett, mivel Mihály császár a 11-ik században Konstantinápolyban uralkodó s a Comnenekkel rokon Dukas csa-

1) Ezen fölírást így magyarázza Paúr: A „Geowitz“ név annyit jelent, mint „Gesowitz“ vagy „Geysowitz“, vagy szláv nyelven „Géza fia“. A szláv nyelvekben ugyanis a „vitz“ vagy „vitsch“-re végződő tulajdonnevek patronymicumokat kivéve, idő folytán m a r a d a n d ó családnevekké alakulnak, p. Joannovics, Petrovics stb. A császár vagy más uralkodók „vitz“ vagy „vitsch“-re végződő tulajdonnevei mindig Patronymicum és a fia halálával elvész, p. Alexiewitsch Péter, Petrowitsch Pál, Pawlovitsch Sándor stb. A Geowitz név végső tagja, a „vitz“ tehát azt bizonyítja, hogy az eredetileg patronymicum, Geyza- vagy Gézatól eredve, s hogy annak tulajdonképpen „Gesowitz“-nak kellett volna íratni, csak hogy a görögök vagy a könnyebb kiejtés miatt hagyták ki az „s“-t, vagy az esetleg a fölírásból kimaradt. A rövidített Δ—C annyit jelent, mint Δεσποτη azaz úr, fejedelem. Némely értekezésben a magyar korona fölött ugyan azt állítják, hogy Δ—C tulajdonképpen δουλος (rabszolga, szolga) jelent, a mely ezen szerzők véleménye szerint a következő tulajdonnév πιστο (hű) által is megerősítették, míg e címek Δεσποτη és κραλης nem igen illenek egymáshoz; azonban a későbbi byzancezi császárok is viselték a Δεσποτης nevet, mint azt különféle Ducange-nál és Banduri-nál talált érvek bizonyítják. Πιστος (Pistos) hűt, igaz hitűt jelent, azaz (Koller helyes megjegyzése szerint) Dukas Mihálylyal ugyanazon hitet vallót, ugyanazon egyház tagját. Κραλης „király“-t jelent. Így nevezték egyáltalán a byzancezi történetírók a magyar királyokat. Szent István maga is „Kral“-nak nevezi magát ama görög okmányban, melyet a Veszprémben alakított görög apácákhoz intézett. Sőt a 14-ik században is „gral“- vagy „chral“-nak nevezi Hornek Ottokar a magyar királyokat. Τουρκια (Turkia) a byzancezi íróknál annyit jelent, mint Magyarország. Az egész fölírás tehát annyit jelent, mint „Geowitz vagy Geysowitz (Geysowitsch, Géza fia), igazhitű uralkodó (úr, fejedelem), Magyarország király. (Paúr archäolog. visszafilantások, Török „Magyarország primásá“-ban.)

Gróf Andrássy Gyula, miniszter-elnök.

Borsos és Doktor által eszközölt fénykép után rajzolta K o l a r z Ferencz.

lábból származott. Az *EN* szóban az *N* betű meg van csonkítva, a *Βασιλευς* szóban pedig a *ς* majdnem egészen elmosódott s azért fonnebb sincs kiírva.

A korona párkányzatán, mint megjegyeztük, magas csucok emelkednek váltakozva félkör alakú lemezekkel; ezek kis gyöngyökkel vannak kirakva és a csucokon nagyobbbrészt nagy hosszú gyöngyök vannak alkalmazva. A hátulsó részen semmi ilyen domborulat sem vehető észre, de a párkány köröskörül nagy gyöngyökkel van körülvéve.

Ez a korona alsó része, a mely görög szent föliratai miatt görög koronának neveztetett.

Ezen eredeti korona, ezen ősi fej-ék fölé, diszitményeivel egy második diszitmény emelkedik. A fejék fölött ugyanis egy kettős ív emelkedik, a melyek egymást keresztülmetszik és azon ponton, melyen egymást keresztülmetszik, egy latin keresztben végződnek. Az egymást keresztülmetsző ívek szélessége 6 centimeter s 2 millimeter, melyeken nyolcz képben láthatók az apostolok, a kik zománczozva derékszögű aranylemezen vannak ábrázolva, és pedig oly felfogás-és oly kivitettel, mely világos jellegét hordja magán a görög alakoknak s egyáltalán a byzanci művészetnek. Az apostolok ábrái csinos sodronyműszélekkel vannak körülvéve, melyekbe kisebb gyöngyök és rubinok vannak foglalva. Azon pont, melyben ezen ívek egymást metszik, öszszeesik egy négyszögű sodronyműszélekkel ellátott paizsszal, a mely arany lemezen a trónon ülő üdvözítőt „email translucide“-ben láttatja. Az üdvözítő ezen képletes előállításá közepén, hol kezét áldásra nyújtja ki, gömbölyű nyílás van, a melyhez a tetőn levő kereszt vékony arany lemezekkel van csatolva és csak lazán van megerősítve. A korona ezen kettős íve nem igen művészileg van megerősítve aranysodronnyal a korona fontebb leírt alsó részéhez.

A korona ezen felső részén (a mely a latin feliratok miatt rendesen latinnak neveztetik) feltalálható képeket így írja le Paúr: ¹⁾ az üdvözítő képe ülő helyzetben. Mindkét részén van egy fa, melynek csucsa görbe kupalaku. Az üdvözítő feje körül egy kör látható, mely, mint az üdvözítő képeinél szokásos, keresztalaku kötelék által van keresztül vágva. Jobbra a nap, balra pedig a hold látható. Erre következnek az apostolok képei latin föliratokkal, és pedig az első oldalon az üdvözítő képe alatt. 2. *SCS JOHS*, azaz Sanctus Johannes. Ez alatt 3. *ARTHOL*, Bartholomaeus helyett; a B valószínűleg egy bevert szeg miatt nem látható. Bizonyára hasonló okból a *SCS* (Sanctus) sem látható. A jobb iven, az üdvözítő képe alatt 4. *SCS PETRUS*, azaz Sanctus Petrus (kulcsal és könyvvel), alatta 5. *SCS ANDREAS*, azaz Sanctus Andreas. A bal iven, az üdvözítő képe alatt *SCS PAULUS*, azaz Sanctus Paulus (csupán könyvvel) ez alatt 7. *SCS PHILIPPUS*, azaz Sanctus Philippus. A másik oldalon, az üdvözítő képe alatt. 8. *SCS JACOBUS* vagyis Sanctus Jacobus (keresztel és könyvvel), ez alatt 9. *SCS LHOMAS* (a művész hibája) Thomas helyett, tehát Sanctus Thomas. Bertalan, András, Fülöp és Tamás s a többi apostolok képei Paúr véleménye szerint a görög korona által vannak elfödve. Az alsó párkányzat széléről kilencz arany láncz függ le, jobbra balra a fülek mellett négy-négy és hátul a középen egy. E lánczok egyszerű arany gyűrűkből állanak és egy-egy virágban végződnek, a mely három, nagyobbbrészt vörös kőből áll. A korona arany, himzett belege Mária Thereziától származik.

A szent korona súlyát, minőségét és a rajta található drágaköveket írónk a III. Frigyes által Erzsébet részére kiállított záloglevél szerint, mely Hainburgban 1440 augusztus 3-ikán ¹⁾ kelt, úgy írják le, hogy 9 márkát és 6 latot nyom és 53 zaphir van rajta, továbbá: 56 rubin, s smaragd (a mely azonban már jelenleg nincs meg; azt sem tudjuk, mikor veszett el; Révay koronaőr legalább úgy szól, hogy az ő idejében még megvolt) és 338 gyöngy. „Az említett záloglevél — jegyzi meg erre Paúr — mindeusetre így adja elő súlyát, minőségét és a drágakövek mennyiségét, de vajjon határozottan állíthatjuk-e, hogy ez a szent koronára vonatkozik, mai korban már kétes, a mennyiben újabb történelmi kutatások szerint, Erzsébet Frigyesnél házi koronáját zálogosítja el és a szent koronát fiával együtt csak őrizete alá adta, míg a záloglevél röviden csak koronáról szól.“ Ellenben mégis meg kell jegyezni, hogy Gustermann nyíltan kimondja, (lásd a jegyzetet a 18-ik lapon) miszerint: „a császár a királynénak a magyar koronára kölcsönzött stb.“ Különben Paúr amaz óhajában osztozunk, hogy érdemes volna, a szent István koronáját újból megmérni és a drágakövek számát s értékét meghatározatni.

Hogy a korona két különböző részből áll, azt nemcsak az azon lévő görög s latin aláírású képekből lehet megtudni. A latin koronának aranszine feltűnően eltér a görögtől. A képeken látható művészet s a nemes kövek minősége szintén feltűnően különböző. A latin korona képein kevésbé látszik a művészi tapintat, mert a művészet napja nyugaton hamarabb elhomályosult, mint keleten. A görög betűk szintén határozottan kisebbek, mint a latin betűk. A latin korona nemeskövei igen kicsinyek, míg a görögéi azokhoz képest feltűnően nagyok, még a korona elő részén is. Ehhez jó még, hogy egy görög iratban nyomát leljük a koronák későbbi időben való összekapcsolásának. Már a Dukás Mihály képe körüli felírásban észrevettük, hogy ezen szóban *EN* az *N* betű hiányos, s e szóban *Βασιλευς*, a *ς* betű egészen elmosódott, épen így hiányzik Bartholomaeus apostol nevéből a B, aztán *SCS* betűk; úgy látszik, hogy mind a négy betű helyén szegek voltak beverve. Ezenkívül a négy apostol képe, egyes feliratok, nemes kövek, gyöngyök, miket a művész, ki a latin koronát készíté, bizonyosan láttatni akart, a görög koronarész által egészen fedvők. Mindebből Koller s néhány újabb buvár, azt következtetik, hogy a latin koronának az egymást szelő két íven kívül egy alsó karika-övvel is kellett birnia, mely most a görög korona alá van rejtve, s hogy így a latin koronán nemcsak Bertalan, Fülöp, András és Tamás apostolok egész képeit, de más apostolok, angyalok s szentek nemes kövekkel, gyöngyökkel ékített képeit is kelle találni. Nincs kétség a fölött, mint Paúr találóan megjegyzi, hogy a koronák mindkét készítője külön készíté azokat el, nem számítva egyik sem arra, hogy művéhez más is fog csatoltatni. Ezenkívül a két korona közt művészi arány nincs, a drága kövek nem illenek össze — kivéve azt, hogy a görög korona nyílt s széles levén, abba a szűkebb s zárt latin korona beilleszthető volt. Mi pedig, mivel ma már az minden kétség fölött áll, határozottan kimondjuk, hogy a sz. korona két részből van összetoldva.

1) Kollar oklevele Analect. monument. Vindobonens. II. column. 844, melyben Fridrik bizonyítja, hogy ő „dritthalbtausend guter newer vngarischer Guldein habe geliehen, dafür sie (Erzsébet császárné) vns in vnser Gewalt geben und geantwurt hat ain guldeine Coron mit drein und funfzig Saphyrn: funfzig Palaysen (sápadt rubinok) ainen Smaragd, vnd mit dreinhundert vnd acht und dreissig Perleyn, vnd wiegt dieselb Coron mit sampt demselben edelngestain, Perlain vnd dem seydein Hewlein, das darine ist, newn Markh vnd sechs lot.“ A korona a békekötés után visszaadott. A szerződésben a bér nincs kitéve; de Gerard Roo, Hist. Austr. lib. 7. mondja, a magyarok a császárnak 60,000 arany forintot fizettek; Bonfin, decad. III. libr. 17. ugyanily összeget említ. Azonban ez talán a királyné egész tartozását magában foglalta, melyet Gustermann (Magyar államjog Bécs 1818) így foglal össze: 1. A császár a királynénak a magyar koronára két évre 2500 új magyar arany forintot kölcsönzött (1440 augusztus 3-ki oklevél, Pozsony; Kollar Analect. monument. column. 842 művében a titkos házi levéltárból) 2. Azután ismét 5000-et, melyet Austria jóvedelméből kellet kifizetni; (1440 augusztus 23-ki egyezmény, Haimburg a. a. O.) 3. 1440 december 2-ki oklevélben bizonyítja Erzsébet, hogy Fridrik kölcsönzött neki: „zweytausend Gulden Vnger, vnd Ducaten, die gut an Gold vnd swer genug an Gewichte sein; ohne Pfand.“ 4. Még 5000 arany forintot kért évenként fia számára; Pray, histor. II. 316. 5. Mások részére 9000 „guter Gulden Vngarischer, vnd Ducaten,“ és 6. ismét 8000-et „guter ungarischer Guldein gerecht an Guld vnd swer genug an Gewicht, welche ihr der Kaiser yecz bereit zu ihren, und ihres Suns merkliche Nothdürften des Kunigreich Hungern“ néhány osztrák uradalmat és Sopron városát zálogosítja el.

Beust báró, birodalmi kanczellár.

Dr. Heidt Bécsben eszközölte fénykép után rajzolta Kolarz Ferencz.

királyi diszben eléje ment. A cseh király fiastul, koronástul s ennek ékeivel hazájába ment. A magyarok most bajor Ottót választák meg királyokul (1304), de csak azon feltét alatt, ha a koronát Wenczeltől visszaszerzi a többi klenodiumokkal együtt. Ottó elfogadta a feltételt s megoldása szerencsésen sikerülvén, utban volt Magyarország felé. Megtudva azonban, hogy Rudolf s Károly seregei ellene ólálkodnak, eselhez folyamodott, s kereskedői áruhában jött, elkerülve minden veszélyt. Midőn Fischamendnél hajóra szállt, vette észre, hogy a faedény, melybe a korona rejtve volt, a kocsiról eltűnt. Egy kísérője visszaszárguldott, s szerencsésen megtalálta azt egy pocsolyában; egy faedényt ki venne szemügyre! Thuróczy e dologban bizonyos csodaszerűt vél találni.¹⁾ Ottó szerencsésen elért Fehérvárra s a veszprémi s csanádi püspökök jelenlétében megkoronáztatta magát. Ellenfeleinek száma naponként növekedett, s ő trónja biztosítására László, az erdélyi vajda támogatását ohajtván birni — nőül kérte meg annak leányát. A vajda kívánata volt, hogy a király személyesen jöjjön hozzá menyasszonyáért. Ottó, mint az akkor a királyoknál szokásban volt, a koronát Erdélybe is magával vitte, László vajda azonban leendő vejét elzáratta, s tőle a koronát erőszakosan elvette, s csak egy év multával, midőn az a koronáról lemondott, adta azt át ránézve előnyös feltételek mellett Róbert Károlynak (1308).

Körülbelül harmincz éven át volt most a nemzet eme nagy kincse az országban, miközben II. Albret császár (mint magyar király I. Albert) meghalt s nejét várandos állapotban hagyta. Erzsébet a koronát a királyné koronájával együtt először a királyi lakban, majd aztán Visegrádon őriztette. A következő 1440. évben tartott hongyülésen elhatározták, hogy királyokul a 15 éves Ulászlót, a lengyelek királyát választják meg, kinek aztán a 30 éves Erzsébetet kellendett nőül vennie. Erzsébet eme határozatban csak azon esetre egyezett meg, ha azon idő alatt, míg a követtség Ulászlóért elmegy, fiut nem szül. Mindamellett is titokban szándoka volt Cillei Ulrik gróf közreműködésével a koronát kézhez keríteni s azzal, ha fiut szülne, azt megkoronáztatni. E tervét szerencsésen keresztül is vitte²⁾; fiut szült s őt 1440 május 16. Székes-Fehérváron megkoronáztatta. Azonban a lengyel Ulászló pártja napról napra erősült, s Erzsébet jónak látta gyermekével Austriába menekülni. Elvitte oda — a gyermek bölcsőjébe rejtve — a magyar koronát is, melyet még ugyanazon évben III. Frigyes császárnak elzalogosított, s melyet csak huszonhárom év után sikerült a magyaroknak nagy váltságdíjfizetés mellett visszanyerni.³⁾ A koronának távolléte alatt a magyar királyokat a szent István koporsóján levő koronával koronázták, miközben III. Frigyes császár az igazi sz. koronát Bécs-Ujhelyben magának fejére tétette. Végre a Korvin Mátyással kötött egyezmény folytán a korona ismét visszakerült, s már az 1464. évben összeült honatyák törvénynyé emeltették ama határozatot, hogy ezután a korona biztos helyen, méltó személyekkel őriztettessék; ugyanezen gyűlésen sajnosan emelték ki, minő „irrecuperabilia damna et indicibilia spolia et multas incommoditates“ szenvedett a haza az által, hogy a szent ereklye távol, külföldön volt.

Corvin Mátyás halála után a trónt annak természetes fia, János akarta megszerezni. — Mivel pedig látta, hogy Mátyás özvegye, Beatrix ellene törekszik, Érsék Mátyás segítségével a koronát birtokába kerítette, s azzal Tótországba futott; ellenei ott is üldözték, embereit szétverték, s a kincseket tőle elvették; s csak János futhatott meg a koronával, melyet azonban későbbben kedvező ígéretek folytán kiadott. Az 1493-ban hozott törvények 3. cikkelye szerint elrendeltetett most, hogy a korona, mint már ezelőtt is gyakorlatban volt, Visegrádon őriztessék egy, későbbi, (1498) határozat szerint két koronaőr felügyelete alatt. Sajátságos benyomást tesz a laconicus rövidség, mely e törvényt előadja: „Quod sacram Coronam hujus Regni Domini Praelati non teneant, sed solummodo Domini Barones et Saeculares!“⁴⁾ A korona a törvény határozta helyen ezután 1526-ig maradt. A gyászos emlékü Mohácsi esata után Perényi Péter koronaőr azt Zápolya János kezére játszotta. Az ügyes jártas ember, a haszonleső Perényi visszavette Zápolyától azt kevés idő múlva s Ferdinánd osztrák császárnak adta, ki is magát azzal Székes-Fehérváron megkoronáztatta, de nem lévén benne elég elővigyázat, Perényi kezén keresztül a korona ismét Zápolya birtokába, honnan később ama szerencsétlen korban török kézre került; Ferdinánd csak Zápolya özvegyétől kapta azt vissza, de saját kárán okulva, a rendek legnagyobb ellenzése, a fennálló törvények daczára azt, miután fiát, Miksát azzal megkoronáztatta, Prágába vitte. Itt volt ezután az ötvenhat éven keresztül, s csak Rudolf koronázásakor hozatott állandólag vissza.

A koronának emez ötvenhatévi távolléte volt a legsúlyosb rossz az országra nézve. A bécsi egyezmény negyedik pontjában a rendek kérve kérték (supplicantes) Rudolfot, hogy a koronát küldje az országba vissza, mely kívánság csak akkor emelkedett érvényre, midőn Rudolf testvére, Mátyás javára az uralkodásról lemondott. Szegedi mondja, hogy „Mátyás, felhasználandó a nemzeti kegyeletet, a korona visszahozatalának emlékére érempénzt veretett, melynek egyik oldalán a királyi koronás fő volt látható; a többi királyok által veretett érmeiken a magyar czimer, rajt koronával, volt szemlélhető“⁵⁾ Az 1608. évben hozott törvényczikkek negyediké ismét azt hozta határozatul, hogy a korona (okulva a török foglaláson) Pozsonyban őriztessék; csak tizenegy évvel később csalta magához Bethlen Gábor, Erdély felkelő fejedelme Forgách Zsigmond nádort, s kényszeríté őt, hogy Pozsonyt a koronával együtt neki átadja. (1619) A nemzet legszentebb ereklyéje a nikolsburgi béke folytán került csak vissza annak kezébe. Az 1622. évben hozott 4. törvényczikk ismét Pozsonyt tűzé ki helyül, hol az őriztessék; még pedig száz magyar, száz német katona őrizete alatt, de az utóbbiaknak szintén

1) „Quid est, quid a nullo inventa, sed ab ipsis qui portabant? nisi quod ne Pannonia data sibi ab angelo corona privaretur. Schwandtnerben I. 157 lap.

2) Hogy mi módon vitetett végre e vakmerő tény, arra nézve igen érdekes adatokat lelhetni kéziratokból a bécsi udvari könyvtárban. (Nr. 2920) E kéziratok Kottauner Ilona emlékiratai (kiadta Endlicher, azonfelül történelmében felhasználta Majláth s fontos tartalmánál fogva ismét színre került a „Magyar Világ“ lap 1866 márczius 21-ki számában). Ez eszélyes asszony, Erzsébet hercegnő ápolónője vitte véghez aényt, ki Visegrádról Komáromba utaztában a királyné koronáját vitte; ez után kevés időre kelle neki a sz. István koronáját is magával vinnie. Kottaunerné állítólag azon megbizással ment Visegrádra, hogy onnan a még ott levő „nőcseléd-személyzetet“ Komáromba szállítsa; Vele ment Visegrádra egy a királynéhez hiven ragaszkodó magyar, ki felső ruhája alatt lakatot s reszelőket vitt. A királyné pecsétgyűrűje, s a három előterem kulcsai Kottaunernél voltak. Visegrádon a zárat s reszelőket a kandalló előtt levő fa közé rejtették, hol azonban a gyanus eszközök felfedeztetvén, azokat más helyre kelle rejteniök. Még a gyertyát is, mit Kottaunerné azon czélra vett magához, hogy világánál a magyar dolgozhasson, valaki ellopta. Midőn azonban minden lecsendesült, előhitta Kottaunerné a magyart és szolgáját, más gyertyát hozott elő, átadta nekik a lakatokat, melyeket ismét feltenniök kellett, átadta a kulcsokat, át a királyné pecsétjét — s buzdítá őket a dologra. A kalapálás és reszelés nagyon hangzott ugyan, de az öröket elnyomta az álom. Hogy minő aggodalommal küzdött Kottaunerné, kiviláglik abból, hogy zárandoklást fogadott Mária-Zellbe, hogy szombaton éjjel soha többé puha tollon nem alszik, meg hogy Mária tiszteletére minden vasárnap külön imát mond. Végre megnyitlak az ajtók, azonban az edény, miben a korona volt, nem engedett a reszelésnek — azért meggyújták; az égés nagyon terjedő szaga Kottaunernét majd kétségbeeséjé. Midőn a korona birtokában volt, rátették az ajtókra behozott lakatokat, rá a királyné pecsétjét, s vissza helyeztek mindent, mint találtak. A magyar elővett egy vörös bársony vánkost, kibontotta azt, kivett a tollból s bele tette a koronát; az összevarrás sikerült. Utaztában hű szolgájának vállára tette a vánkost, „befedte egy borju bőrével, melynek hosszú farka a földön húzódott, s mindenki megkacagta őt.“ A vánkost szánra tették azután, Kottaunerné ráült s mikor fogadóba értek, azt az asztalra mindig maga elé helyezé. Az erősen befagyott Dunán utaztukban a szán feldült, s Kottaunerné azt hitte, hogy már már elvész a koronával együtt — de ez nem történt, mert épen akkor éjre ért urnőjéhez, midőn az gyermekét, ki a keresztségben László nevet nyert, megszülte (1440 február 21.)

3) Lásd a 18. laphozí jegyzést.

4) Mindannak daczára kétszer választottak püspököt is (Révai Péter, Schwandtner II. 457). de a 35. czik 1681-ben a kamara elnököt kizárja a korona őri hivatalból, de eme czikk határozata az 1715 évben hozott 38 czikk által ismét megszünttetett.

5) In Rubricis jur. hung. III. lásd 9. l.

fel kelle esküdni a magyar koronára. A nikolsburgi békétől II. József koráig maradt a nevezett őrizet mellett mindig Pozsonyban a korona. 1715. évben az országgyűlés törvényeinek 38. cikkelye több rendeletet adott a koronaőrzés tekintetében s különösen kiemelte, hogy a korona Pozsonyból csak külről jövő veszély esetében távolítandó el.

II. József, kiről tudjuk, hogy nem akará magát magyar királylává koronáztatni, s ki a magyar ősi törvényeket, szokásokat mind megsemmisíteni akarta, a magyar helytartótanács minden ellenzése dacára Bécsbe vitette sz. István koronáját. Az önkénynek emez erős nyilatkozatára a nemzet hallgatással felelt, de annál jobban ujjongott örömeiben, midőn nyolcz évvel később, mintán József minden törvényellenes rendeletét egy tollvonással megsemmisíté, az vissza hozatott¹⁾ sz. István országába. Az 1791 évi törvények hatodika a koronának állandó letéti helyül Budát jelölé ki; a hol az bántatlanul is volt mindaddig, míg 1848. évben Windischgrätz herezeg közeledtével Kossuth hatalmába nem kerítette. Kossuth a koronát Debreczenbe vitte magával, azonban a szabadságharc után nyom nélkül eltűnt. A nép viskóiban ama sajtáságos monda kapott lábra, hogy angyal adta a koronát Istvánnak, angyal is vitte el egy éjjel utódjától, és azt Árpád sírjába rejtette; azonban még él egy fi Árpád véréből; e férfi Kinizsy kardjával övezve megnyitja a sirt, fejére teszi a koronát, s Magyarországnak ismét törvényes királya leend. Ez időtáiban a korona Ó-Orsovától egy órányira, az Állionhegy tövében feküdt elásva, az uton mely Oláhországba visz.²⁾ Kossuth, sokkal jobban tisztelte a szent ereklyét, semhogy a bujdosás veszélyeinek azt kitette volna, azért honunk határain belül hagyta. S midőn 1853. évben értesült arról, hogy a Duna a helyen, hol a korona letéve van, kiöntött, embereket küldött oda, hogy kivéve, biztosabb helyre tegyék, de terve felfedeztetett, s a német küldöttek, hamarab érve a pontosan meghatározott helyre, a koronát felvették. 1853 szeptember 20-án ért a korona Bécsbe, 21-én pedig Budára, hol jelen napjainkig volt, addig, míg harmincznégy év után a nemzet törvényes uralkodójának fejről szórta sugárait.

A t ö b b i k o r o n á z á s i j e l v é n y .³⁾

1) A koronázási palást (palludamentum vagy pallium regale) eredeti állapotában nem jutott el a mostani korig, hanem az előbbi casula, a mely a testet, mint egy harang, vette körül, a kisebb előrészek kivágatása által nyitott köpenyeggé, a mai püspöki köpenyhez hasonlóvá, alakítottatott. Miután a palludamentum regale elveszett, Mária Theresia koronázásánál 1741-ben, mint velük, az 1543⁴⁾ óta a bécsi kincstárban őrzött misemondó ruha, melynek föliratai világosan bizonyítják, hogy az Gizellának, szent István

1) Nem állhatunk ellent annak, hogy itt egy már meglehetősen ritka könyvből (politisch kirchliches Manch Haermäon von den Reformen des Kaisers Josef überhaupt, vorzüglich in Ungarn u. s. w. gedruckt mit Vörczböczyschen Schriften (!) 1799), következő helyet ne idézzünk, a mely dacára a befoglalt naiv szörszálhasogatásnak, bizonyítékul szolgál ama lelkesedésről, mely Magyarországnak a korona visszahozatalánál a népnél látható volt: „Beide Kronen — die ungarische und die böhmische — wollte Kaiser Joseph gerne zu Wien in seiner Schatzkammer haben. — Warum? — Die Regenten haben viele und oft auch keine Antworten auf ein Warum. Genug Joseph hatte gewiss seine Ursachen. Er forderte also die böhmische Krone den Ständen ab. Sie antworteten recht gründlich — sie sagten: der König müsste, sollte da sein, wo die Krone ist, und nicht vice versa, und was sie sonst noch sagten. Endlich sahen sie den bestimmten Willen des Kaisers und schickten sie nach Wien. In Ansehung der ungarischen Krone wandte er sich an die Stände nicht, er trug es nur den Grafen B. und K. als Kronhütern auf, die Krone, die in Pressburg aufbewahrt war, nach Wien zu bringen. Der eine der Kronhüter stellte es dem Kaiser vor: die Gesetze forderten es, dass die Krone im Lande bleibe u. s. w. Mein lieber Graf, war die Antwort, ich hätte nicht geglaubt, dass er auch an dem Vorurtheil hängt! Dies vermochte die beiden Grafen, die Krone aus dem Pressburger Schloss — wie man sich's erzählt, unter Donnerschlägen aus lichte Wolken — dem Aberglauben ein böses Omen — nach Wien abschicken zu lassen. Seitdem war nun — sagt ein altes Mütterchen, das die Krone für eine Bundeslade hält — kein Segen im Land. Aufrichtig — ein grosser Theil des Volkes murrte darüber, gestimmt von abergläubischen Rittersn und Mönchen. Der Kaiser achtete des Murrens nicht: er behielt den heiligen Schatz — in Wien. Eine gewisse Gährung, die im Oktober 1789 begonnen hat und bis jetzt Ende März 1790 unter dem Adel in Ungarn fort dauert, vorzüglich aber die tödtliche Krankheit Joseph's — in Krankheiten denkt man — kleinmüthig oder ernsthaft — was man will — bewog den Kaiser auf das noch immer anhaltende Bitten der Landständetafeln die Krone aus ihrer Gefangenschaft — so sagt man — zu entlassen. Den Jubel, den lärmenden Jubel, mit welchem sie der Adel, schon an der Grenze und noch mehr in Ofen empfangen hat, kann ich nicht beschreiben. So was muss man sehen, — und ich Armer, der ich in Wien bleiben musste — konnte das nicht. Nur aus Briefen meiner Freunde und einigen Bewillkommungsgedichten und Reden weiss ich's, dass der Adel im Pester Comitae eine Art von einem uniformirten und berittenen Corps (man heisst es hier Palatinal-Banderium) errichtete und der Krone entgegenzog; dass die Pester und Ofner Bürgerschaft, das General-Seminarium, die drei übrigen Facultäten der Universität u. dgl. m. aufziehen mussten; dass man am 21. Februar wenigstens 500 Schüsse aus Kanonen that; den 22., ohngeachtet die Nachricht von Joseph's Tod schon in Ofen sein musste, das Te Deum laudamus stattfand, wobei der Cardinal-Erzbischof von Gran mit vielem Gepränge das Amt hielt; dass die Stadt illuminirt wurde; dass man bei dem Rathhause in Ofen Wein rinnen liess; dass die blosse Nachricht von der Ankunft der Krone über den Adel einen gewissen Nationalgeist ausgoss; dass die Damen ihre französische Tracht wegwarfen, zum Theil verbrannten; jeder adelige Jüngling einen Husarenäbel sich machen liess; auf alle Verordnungen Joseph's schimpfte — und dass ein Comitai, von Einem weiss ich's gewiss, die Schriften, welche einst zur Grundlage des physiokratischen Systems dienen sollten, verbrannt hat, — dass — — dass — — — doch es ist genug. Ich lobe mir's, wenn eine Nation durch ihren Nationalgeist sich auszeichnen will. Nur müssten die Aeusserungen desselben einen bestimmten Grund, Absicht und Mass haben. Hier nichts von alledem. Es war und ist eine Art von Fieber. Den Ausgang desselben will ich abwarten und diesen sehr kranken Staatskörper, wie ich ihn nach dem Paroxysme finden werde, in der Fortsetzung des Manch Hermäons, wozu ich mich wirklich anheischig mache, schildern. — Das Benehmen der Böhmen ist von ganz anderer Art. Der Kaiser klein — weil er krank war, trug ihnen die Krone an. Nein! sagten sie: Böhmen ist von jeher mit Oesterreich innigst verbunden; — die Krone wäre in guten Händen; — sie sollte auch ferner in Wien bleiben. Das Wollen der Könige hat seine eigene Art. Die Krone muss aus der Schatzkammer in Wien nach Prag wandern. Sie ist dahin gebracht worden, ohne dass man aus dem Fenster guckte! — Servitus Bohemica — — wird man sagen. Nein! Böhmen war gross und berühmt, als Ungarn, für das Volk genommen, noch nichts war. Sittlichen, moralischen Grund eurer Constitution, ihr Ungarn; so wird euch eure Krone als ein unbedeutendes Klümpchen Gold erscheinen!“ Merev ellentétet képez ezen néha cynikus kitöréssel két óda, az egyik magyar a másik latin, (mindkettő közölve van Horányi de sacra hungariae commentarius művében.) a melyek dagályos szavakban ecsetelik a magyar nemzet örömet a koronázási jelvények visszaérkezése fölött. De mit mondjunk, ha Horányi ezen alkalmat megragadja, hogy a legnemesebb uralkodóról, a nagy lelkű „Schätzer der Menschheit“-ről még maga ezeket mondja: „Utinam illius (Mariae Theresiae) vestigia pressisset Josephus, II. huius nominis Imperator, qui hactenus insolita, et inaudita regiminis forma, contentis, et ad suum arbitrium humanis ac Divinis legibus definitis, spretis pactis, conventibus testamentis, immo ipso iure naturae ac gentium pronus ad omnem licentiam consilii adulatorum confirmatus, novem annis, duobus mensibus et XXII. diebus implacabili benorum omnium odio Regnum usurpavit, cuius tyrannidem paucorum hominum dolore, ac plurimarum provinciarum gaudio (!) fatalis omnibus necessitas abruptit, non tamen sine aliquo poenitudinis indicio, postquam Corona Hungariae reddita, scripto publico iniquitatem detestatus, Regni decreta, et nobilium praerogativas, ac libertatem ceterasque consuetudines confirmasset ac praeterea potestatem legum condendarum Regnum inter et Principem, utpote ab incunabilis Imperii consuetum et florentem recognovisset anno MDCCXC. Non coronatus inter Reges Hungariae locum non habet.“ Joggal emliti meg Schwartzner statistikájában (1798) „A főtisztelendő úr bizonyosan nem volt eszén mikor ezeket írta.“ De mi mégis kérdezzük: vajjon Horányi, a szerzetes csak azért ítélt így II. Józsefről, mert az a magyar koronát az országból kivitte és azzal magát meg nem koronáztatta?

2) Ezen helynek érdekes leírását találhatjuk Bock „Klenodien des heil. römischen Reiches deutscher Nation“ című művének függelékében, a hol a nem csekély károk, melyeket a koronázási jelvények távolléte alatt szenvedtek, közelebbről kívannak jelölve.

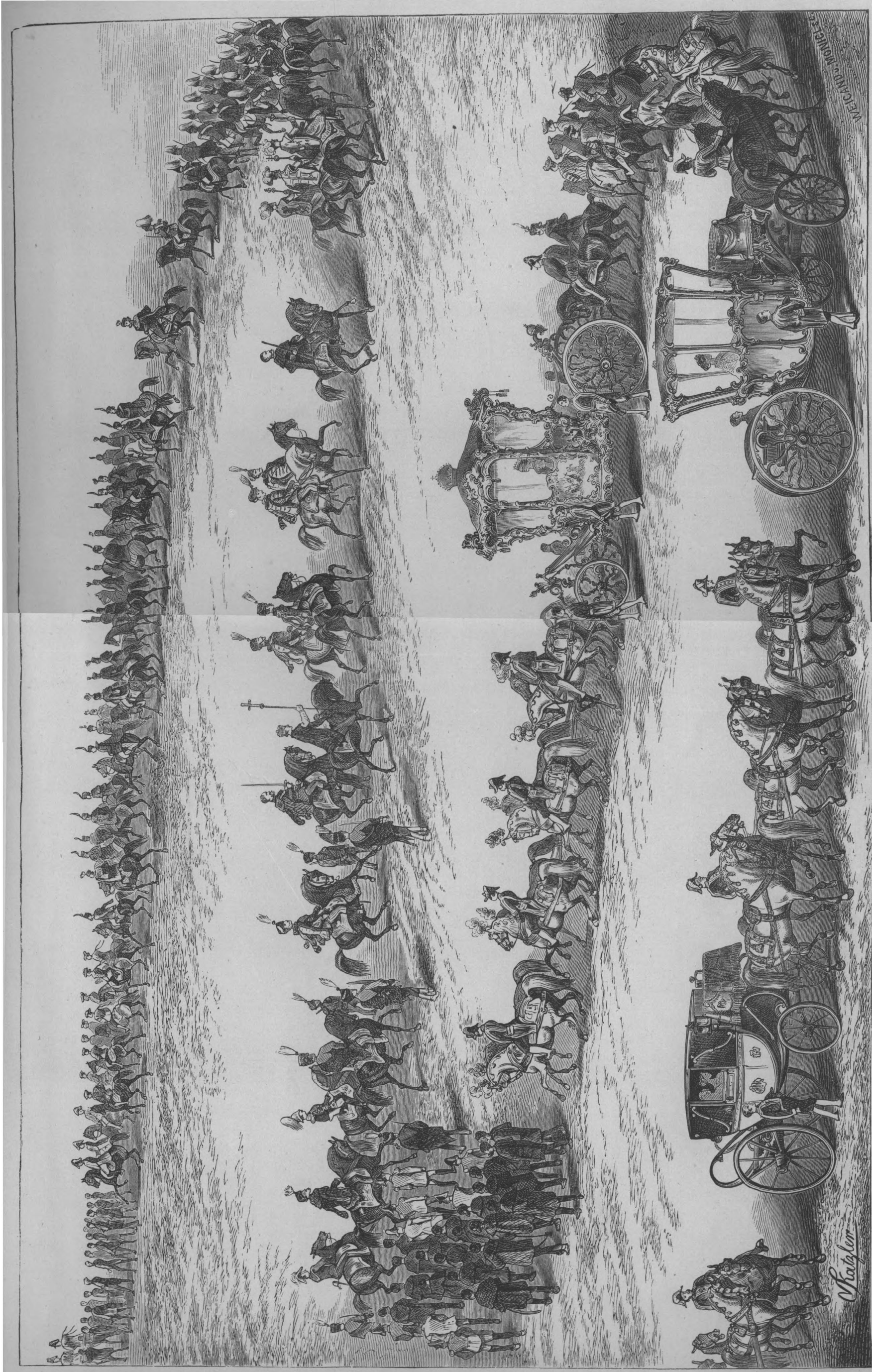
3) A koronázásra lényegesen csak a korona szükséges, és nem a következő sorokban leirt jelvények is. Midőn a magyar érsekek és püspökök 1809-ben arról szóltak, hogy mi szükséges a magyar király törvényes koronázásához, nem említették a jelvényeket, csupán szent István koronáját. Mindamellett ezek is nagy tiszteletben tartattak már rég óta és az I. Ulászló pártján levő rendek egy különös oklevélben utószülött (IV.) László koronáztatását érvénytelennek nyilvánították; mert absentibus etiam omnibus paramentorum Sacris nec non gladio, sceptro, pomo et cruce legationis Sanctissimi Stephani primi Regis nostri“ koronáztatott meg, de I. Ulászlónál ez nem így történt, mert a korona Fridrik kezében volt. (L. Paur „Archaeolog. Visszapillantások), kit mi a koronázási palást lelkiismeretes leírásában követtünk; részben felhasználtuk Bock leírását. „Mittheilungen der k. k. Centralcommission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale“ és „Reichsklenodien des heil. röm. Reiches deutscher Nation“ című műveiből.

4) Ezen évben adta meg magát Székesfehérvár, a hol a casula mindaddig a Mária templomban volt; a törökök a keresztényeknek szabad kivonulást engedtek javaikkal együtt és hihetőleg akkor vitetett el amaz ereklye is. Révai Péter, a ki maga is koronaőr volt, kétkedik a koronázási palást régisége-fölött és azt véli, hogy az „nec vetustate admirabile.“ (L. különben Frölich: „Imago et expositio casulae Sti Stephani“, című művét 27. l.)

Simor János, Magyarország herceg-primása.

Eredeti rajz Kolarz Ferencztől. Metszette Pollak.

Deutscher Testvérek műintézetéből Pestén.

A koronázási menet a budavári plébánia - templomba.

Természet után rajzolta Katzler Vince. Metszette Veigand és Moniegl.

Minden módon történő előfizetés és törvényesen fennmaradt.

nejének, ajándéka és műve, a nagyobb kényelem végett olyanná alakíttatott, mint a minő most. Hogy a redős casula vecsernye-öltöny formájára alakíttatott át, bizonyítják a kis maradékokon kívül, melyek ma is láthatók az öltönyön, a kettévágott szentek alakjai a megszakított legendariummal együtt. Ép oly bizonyítékul szolgál ama kis diszitmény, mely ma gyengén felvarrva a köpenyegen látható és a melynek a gömbölyű capucium helyét kellett volna elfoglalnia a mostani koronázási paláston, hogy a diszöltöny misemondó ruha volt, a mennyiben ezen rész mint készület a misét mondó többi szereikhez tartozott. Ezen négyszögű hosszukás himzés ugyanis a „plaga“-t vagy is „parura“-t „humerales“-vá alakítá át, melynek diszített része a misemondó ruha felöltése után mint egy gallér simult a nyakhoz és így eltakarta a kivágást, mely a casulán a nyaknál van. A többi négy parura, mely a középkori alba-n mint rá alkalmazott diszitmény volt látható, szintén nem maradt fenn, épen oly kevéssé, mint a stola és a manipulum, a melyet Gizella királyné mindenesetre elkészített, mint kiegészítő részét a misemondó készletnek, a casula-val együtt.

A koronázási palást mostani állapotában, melyet azonban — mert annyi már bizonyos — szent István soha sem viselt, égszín kék, de most már zöldbe játszó selyemből készült; az alakok és képek aranyból, csupán az adományozó nevét és az adomány-évet kijelölő fölírás van zöld szálakból szöve. A gallértól le végeig hossza $4\frac{1}{4}$ bécsi láb, széle, ha kiterjesztetik, 14 láb, a gallér hossza 1 láb, 2 hüvelyk, szélessége pedig 8 hüvelyk. Az egésznek súlya $8\frac{1}{8}$ font. A gallértól lefelé az egész hátulsó részén $4\frac{1}{4}$ láb és 3 hüvelyk szélességű csik húzódik végig, mely arannyal van kivarrva és gyöngyökkel szorgosan kirakva. A gallér elő részén, mely nem készült el egészen, van egy zsinór, mely a már elveszett csattal a köpeny összecsatolására szolgált. A gallér hét egymás melletti ívre van felosztva, melyekben állatok, virágok és pontok láthatók. A köpeny nem hosszában, hanem széltében 4 részre van osztva. Az első részen, mindjárt a gallér alatt, van három kép. A középső, egyszersmind legnagyobb, az üdvözítőt ábrázolja hosszú felöltönyben, jobb lábával oroszlánnak, bal lábával pedig egy sárkánynak fejét tiporva. Fejét dicsfény övezi; arca barátságos, szakálla két részre van osztva; jobb kezében keresztet tart, baljában a világögömböt. A tojásdad alaku körülírás ez: **HOSTIBUS EN XPISTUS PROSTRATIS EMICAT ALT**, (azaz Altus). Feltűnő, hogy a Krisztus szóban ezen két első betű áll XP, CHR helyett. Jobbra az üdvözítő képétől van Mária sugárkoszorúval (nimbus), kezét imára kucsolva össze. A fölírás ez: **EMICAT IN CELO** (coelo helyett) **SANCTAE GENITRICIS IMAEO**. (A himző vagy himzőnő tévedése folytán imago helyett.) A kép mindkét részén egy-egy szárnyas angyal áll, lábainál szintén egy-egy szárnyas angyal térdel. A képen kívül alant és fenn mindkét oldalról egy-egy állat van himezve; a jobb kéz fölött lévő állat nagy részét elfedi a gallér, a balkéz fölötti állat sas, alant van egy oroszlán, a másik kutya, némelyek szerint azonban, mint ez valószínűbb, a négy állat jelvénye a négy evangelistának. A harmadik, az üdvözítőtől balra, János evangelista képe. Fejét fénysugár veszi körül, mint az rendszeren csak az üdvözítő képénél látható. Egyenes állásban jobbát kinyújtja, mintha szólna, bal kezében könyvet tart. Ezen kép körül is láthatók az angyalok és állatok, mint a szent szűz képénél. A fölírás így hangzik: **DAT SUMMO REGI FAMULATUM CONCIO CELI**. A szent szűz és szent János képe közt levő vonalon egy repülő sas látható.

Az első részt a másodikkal egy $1\frac{1}{2}$ hüvelyknyi csik köti össze, a mely tizenöt körben ugyanannyi angyalt láttat, kik dicsőség fényével vannak körülveve. A kép a tizenhat ótestamentumi prophetát ábrázolja, ugyanis a négy nagy s a tizenkét kis prophetát, jobb kezüket felemelve, baljukat ellenben könyvön tartva, egymás mellett álló helyzetben. Ezen részt a gallértól talpig érő előbb említett csik két részre osztja. Mindegyik felén van kilencz kép, nyolcz prophetát ábrázol és köztük középen van Krisztus képe, a ki áldást oszt és feje a dicsőség fényével van körülveve. Jobb felé bal kezében könyvet tart, a fölírás ez **PRINCIPIUM ET FINIS**. Bal felé a világögömböt tartja, ugyanazon felirással, csak hogy az itt e görög betűk Λ és Ω által van kifejezve. Az üdvözítő mellett, mindkét részén két nagy propheta áll, jobbra Ezechiél és Dániél, balra Jeremias és Jozias. A propheták neveinek betűi, kivéve az elsőt, Sophoniaszt és az utolsót, Hozeast, melyeknél nincs fölírás, egymás fölött függélyesen állnak és mindegyik alatt e betűk vannak: PR azaz propheta. A propheták így következnek egymás után: 2. **HABACUC PR.**; 3. **NATAM** (Nahum helyett); 4. **HIEZECHIEL PR.**; 5. az üdvözítő e felirással **PRINCIPIUM ET FINIS**; 6. **DANINEL** (Daniel helyett); 7. **AGGEVS PR.**; 8. **ZACHARIAS PR.**; 9. **MALACHIAS PR.**; a másik felén: 10. **MICHEAS PR.**; 11. **JONAS PR.**; 12. **ABDIAS PR.**; 13. **HIEREMIAS PR.**; 14. Krisztus e betűkkel Λ és Ω ; 15. **ESAIAS PR.**; 16. **JOHEC PR.** 17. **AMOS PR.** 18. Az utolsónak, valószínűleg Hoseasnak neve nincs kitéve. Hoseas mellett a szélen észrevehető egy áldó alak fél tojásdad alaku képével, melyen ezen csonkított felírás van: **BR. ET OB UMBRA**, de a palást tulsó oldalán, hol a kép kiegészítését sejtjük, csak egy mellkép van.

A harmadik legszelebb és legtarkább rész egy hüvelyknyi vonallal van összekötve. Ezen vonalon zöld betűkkel ezen szavak vannak írva: **EGINA CASULA HEC** (haec helyett) **OPERATA ET DATA ECCLESIAE SANCTAE MARIAE SITAE IN CIVITATE ALBA: ANNO INCARNATIONIS XPI** (görög modorban Chri helyett) **M. XXXI. INDICIONE XIII. A STEPHANO REGE ET GISLA R....** Itt az írás meg van csonkítva, az utolsó R betűt tehát az első szó elé kell tennünk, hogy „Regina“-t lehessen belőle kiolvasni. Ezen harmadik rész közepén az üdvözítő egy széken ül, a melyből azonban csak egy rész látható; fején sugárkoszorúval van ábrázolva, kezét föltartja és térdén könyv van. Alatta ez van írva: **SESSIO REGNANTEM NOTAS** (notat helyett) **ET XRM** (CHM helyett azaz Christum) **DOMINANTEM**. Az üdvözítő két oldalán ül a tizenkét apostol (minden oldalon hat), mindegyik külön, toronynyal és különféle képen épített falakkal ellátott épületben. A tornyok közt az épületen három kis alakot látunk, nagyobb részt harcosokat, kik közül néhányan keresztbe tett lábakkal ülnek, mások mennek vagy futnak, sőt egyik úgy látszik, mintha repülni vagy a toronyról akarna leugorni. Néhányan kéro, mások fenyegető állást foglalnak el, el vannak látva különféle fegyverekkel, karddal, dárdával, nyíllal és vérttel. Egyik még keresztet is tart kezében. Majd födetlen fővel, majd pedig a legkülönfélébb fővegekkel ábrázoltatnak. Mindez talán az apostolok élettörténetére vonatkozik. Az apostolok az itt leírt épületekben a legkülönfélébb helyzeteket foglalják el, csodálatos székeken, melyek szintén tornyokkal ellátott falakat ábrázolnak; néhány előtt, p. János, Mátyás és Judás előtt íróasztalok vannak, kezökben pedig toll. Jobbról balra ily sorban következnek egymásután: 1. **PETRUS APLS** (azaz Apostolus, mely rövidítés minden apostolnál, Judást és Andrást kivéve, előfordul); 2. **PAULUS APLS.**, mindegyik szokásos jelzője nélkül; 3. **JOHANNES APLS.**; előtte egy alapfalon egy madár, jobbában toll, baljában könyv. 4. **THOMAS APLS.**, balján egy könyv, melyre jobb kezének mutató ujjával utasít; 5. **JACOBUS APLS.**; 6. **PHILIPPUS APLS.**; mindkét kezével könyvet tartva; 7. **BARTHOLOMEUS APLS.**, könyvvel bal kezében; 8. **MATHEVS APLS.**; tollal jobbában; 9. **JVDAS** szintén toll és könyvvel; 10. **SIMON APLS.**; 11. **TADEUS APLS.**; 12. **ANDREAS**, ez utóbbi szintén könyvvel. A dicsfényen kívül mindegyiknek külön fővege van, Péternek körül sugárzott a fővege, János és Thaddeus, egy s ugyan azon személy, itt kettőnek van véve; ellenben hiányzik Jakab és Mátyás, kiknek helyét a tizenkét apostolhoz nem tartozó Pál pótolja.

A negyedik legalsó rész a harmadiktól 1½ hüvelyknyi csik által van elkülönítve, a mely virágokkal van díszítve és keresztvonások által részekre van osztva, melyek mindegyike föleserélve, vagy arabesk alaku virágokat, vagy vadászó kutyát, vagy nyulat ábrázol. Ezen rész is ketté metszetik a gallértól az egész paláston végig húzódó csik által, és a csik közepén egy ifju földetlen fővel látható. Ezen ifju bizonyosan szent Imre, szent István és Gizella fia, a kiknek képe közt az övé is látható. A többi képek több vértanút ábrázolnak, kik háromszögletű három liliummal díszített kalapokkal vannak ellátva, alakjuk csak térdig látható, jobbjukban és baljukban lándzsát és világömböt tartanak. Az elsőnek neve elmosódott, a többié függélyesen van kihimezve: 2. COSMAS, 3. PANTALION, 4. GEORGIUS, 5. VINCENCIUS, 6. GISLA REGINA, jobb kezét mellén, balkezét egy templomrajzon tartva (képletesen állítván elő a székesfehérvári templom alapítását), 7. STEPHANUS REX, 8. STEPHANUS (martyr), 9. CLEMENS, 10. SIXTUS, 11. CORNELIVS, 12. LAVRENTIUS, mellén az üdvözítő képével, a mely majdnem egész testét eltakarja. Az ezen képek között levő meglehetősen közök csinos virágokkal vannak kitöltve és mindegyik kép oldalánál két sas van fentartott fővel. Ezen rész szegélyén e felírás olvasható: O SPES CERTA SALV (salutis helyett) SIGNUM CRVCIS, mely felírás mellett, mint már Révay véli, talán az üdvözítő képe volt.

Ez a „koronázási palást,” mely a régi koronázásoknál világosan mint „szent István palástja” említették. Bonfin is megemlíti II. Ulászló koronázásánál: „Rex in sacrarium relatus, deposito Palludamento Regali, Divi Stephani habitu” etc. Ellenben 1608-ban II. Mátyás koronázásánál a koronázási palástról nem történik említés. Egyik iratában, melyet a prágai táborban 1608. jun. 20-án Bécsbe a választott titkos tanácsosokhoz írt (csász. kir. belügyministerium oklevéltára) csak annyit mond Mátyás, hogy neki a II. Rudolffal kötött békés egyezmény folytán tegnap átadatott „die Hungarische Cron sammt anderen zugehörigen Clenodien in einer Truchen verwahrt.” És a koronázás leírásánál csak az említették, hogy a király szép magyar ruhában jelent meg. Ellenben II. Ferdinand koronázásánál 1680 („Ordo coronationis sereniss. Ferdinandi II. Posonii,” az említett oklevéltárban) ismét van szó a palástról: „Mensa ad partem altaris summi praeparanda, ubi Palludamentum Regis et altera indumenta ponentur.” (Meynert „Kronungsceremonien in Ungarn.”)

A magyar jogar¹⁾ két főrészből áll: a nyelet helyettesítő pálczából (fistulus, stylus) és a rajta levő gömbből, mely hegyi jegőcz, s melynek átmérője 7 centimeter. A gömbölyű pálcza alaku nyél sodronyművekkel van díszítve, melyek római lapot képezve négy sorba vannak beosztva, meglehetősen kidomborodnak és egy sima aranylemezen nyugsznak. A pálcza alatt golyóalaku gömbben végződik. A sodronyművekkel díszített pálczán látszik, a „pomum crystallinum,” meglehetősen nagyságu hegyi-jegőczből álló (crystal de roche), gömb mely három kör által három részre van osztva. Ezen három körben látszik egy ülő kutyanak háromszoros, kevésbé művészi kivitelű képe, valószínűleg mint jelvénye az éberségnek és hűségnek. Alant és fönn a golyó sarkainál vannak aranylemezből készített tizenkét levelű rózsák sodronymű hajtásokkal, melyek a központ felé hajlanak. Ezen, nagyjából építészeti díszítések belsejében szalagsorok látható sodronyból. Minden sodronymű díszítés, a vésett képletes ábrák jellege a kemény hegyi jegőczben, feltüntetik a 12-ik század jellegét, a mely korból származott hihetőleg ezen „virga”. Sajátságos alakot nyer a jogar azáltal, hogy a felső sodronymű által díszített aranylemezekről több, mint tíz kis láncz (catenuli) függ le, a melyeken kis arany golyók vannak. Ezen kis „bullae”, azonkívül, hogy díszítik a jogart, arra is szolgálhatnak a zörgés által, melyet a jogar vitelénél okoznak, hogy a király közeledését hirdessék. Egyáltalán a jogarnak inkább buzogány alakja van, valószínűleg a nemzet harcziás jellemének kifejezésére.

Hogy mely időben készült ezen jogar, ma már meg nem határozható. Hartwich, Thuróczi, Bonfin, sőt Révay Péter is hallgatnak erről. Különbözik ezen jogar a királyaink pecsétjein és érmein látható királyi jogartól, a mely szent István 1001-ki. IV. Béla 1. Károly stb. pecsétjén, úgy szintén ezen királyok érmein liliumban végződik.²⁾ II. András pénzein a király jobbáiban egy kis, baljában a királyi jogar helyett, egy nagyobb keresztet tart; V. István pénzein a király jobb kezében királyi jogar látható, melynek végén kereszt van, (Corvin) Mátyás pecsétjén ellenben kettős kereszt.³⁾

3. Az ország almája sima, belül üres alnából áll, megaranyozott ezüst lemezből készült; átmérője 9 centimeter. Az almán kettős patriarchai kereszt van (a felső szár rövidebb az alsónál, mint az I. Károly és I. Lajos pénzein, hasonlóképen IV. Béla és I. Károly pecsétjén látható⁴⁾), a mely 8 centimeter magas, 4 millimeter széles, mindkét részen sima, minden drágakő és sodronyműdíszítés nélkül. Az egyedüli dísz, mely rajta mai nap látható, egy kis ezimer, mely hihetőleg a 14-ik század elején készült. Ezen 1 centimeter és 8 milliméternyi ezimer négy részt tüntet fel, és pedig az egymással szemközt levő részekben kék alapon aranyozott lilium látható, a másik két részen pedig balról jobbra fekvő gerendák aranyozott zománczu alapon. A lilium után ítélve ezen ezimer az Anjou-ház uralkodása alatt készíthetett. Egy másik ezimer is volt az ország almáján, de, mivel a forrasztás gyenge volt, hihetőleg a koronázási jelvények legutóbbi elhurczoltatásánál elmosódott.

4. A kard. Habár általánosan szent István kardjának neveztetik, mindamellett nem tulajdoníthatunk neki régi kort és legkevésbé vihető vissza eredete ama szent király koronájára. Már a külső alak (a magyar kard mindig görbe volt, míg ez egyenes német kard), még inkább ama kis díszitmény, a mely a kard felső széles részén van bevésve, úgy szintén maga a kardmarkolatja, a széleken aranylemezekkel, melyek egyikén JHS azaz Hesus vagy Jesus és hátulján. MAR azaz Maria szép, nagy betűkkel kiírva olvasható, továbbá az anyag, bizonyítékul szolgál, hogy a kard egyszerű lovagkardnak tekintendő, a mely a renaissance kezdetével származhatott. A kard pengéjének egész hossza mintegy 72 centimeter és mint a tör, csucsban végződik. A penge felső részén, hol legszélesebb, látható egy egyszerű metszés, melyet azonban a rozsdá már erősen megemésztett s melyen az előbbi aranyozás már alig látható. A kard hüvelye és a keresztmarkolatot fűdő sötét-vörös bársony újabb időből származik; ez utóbbi azonban a koronázási jelvények újabb időben történt elásatásánál igen sokat szenvedett a nedves földben s majdnem egészen elrohadt.

Horváth, talán csak tréfából, esudálozik (Bibl. ictor. munkájában), hogy a magyarok nem állítják, miszerint „az az Attila kardja.” Ellenben Szászky Tomka (Commentar. de comitiis) egész komolyan mondja; ezen kard Marsnak volt szentelve, de

1) B o c k Mittheilungen der Centralkommission für Baudenkmale című művében. Schmeizel Mart. De insignibus vulgo clenodiis regni Hung. pag. 502.

2) Pray de sigill. pag. 58 és a Széchényi-féle pénzgyűjtemény I r. 8. l.

3) Mellen Jakab Series reg. Hung. ex nummis aureis, num. 15.

4) Ezen kereszt a régibb érmeiken egyszerű, de később Imre, III. András, I. Károly, Ulászló pecsétjein az országmája kettős kereszttel látható. Schmeizel (de insignibus regni Hung.) bizonyára téved, midőn mondja, hogy Mátyás volt az első, és talán az egyedüli, a ki aranypénzeire az ország almáját kettős kereszttel tette. A Széchényi-féle pénzgyűjteményben vannak 1609—1613-ból való pénzek, a melyeknél az almán csak egyszerű kereszt van; ugyanezt tanúsítják II. Ferdinand pénzei, és így látszik, hogy ezen tekintetben legalább egy ideig szabad tér engedtetett a művész önkényének.

A magyar király megkoronázása a budavári plébánia-templomban, június 8-án 1867.

Természet után rajzolta Kolarz Ferencz.

később elveszett; Attila alatt ismét megtaláltatott és a magyarok által mint ereklye őriztetett, a táborban és országgyűlésen közszemlére tétetett ki, tehát I. István koronázásánál ezt használta és így utódai is Salamonig, kinek anyja azt 1306-ban Otto bajor hercegnek ajándékozta, a kitől a merseburgi örgrófhhoz került. Ez bizonyára, mint Gústermann is megjegyzi, csak mese; mert a magyaroknak a hunnokhoz s Attilához semmi közük. Valószínűbb Bél véleménye, hogy ezen kard az, melyet I. István felkötött, midőn Kupa lázadó ellen sikra kelt; a dicső győzelem, e fölött a tisztelet, melylyel a magyarok nagy királyuk iránt viseltetnek, mindent, mi tőle származik, oly tiszteletreméltóvá tesz, hogy a magyarok ezen kardot is az ország kincsei közt megőrizték; ezen nézetet azonban Bock legkevésbé sem pártolja. ¹⁾

5. Az oltárkereszt, mely az esztergami székes egyházban őriztetik, mindenesetre az Árpádok korából ²⁾ származik, ez egy ugynevezett hosszú kereszt, melyen a munkát minden szakértő őszintén csodálja. Paúr valódi lelkesedéssel szól ezen mesteri műről és Bocknak majdnem rossz néven veszi, hogy az csodálkozását nem fejezi ki oly lelkes szavakban. E sodronymű által gazdagon diszitett kereszt, melyen a drága s művészi kiállítás a koronázási jogarra emlékeztet, aranylemezekből készült, egész hossza 27 centimeter, míg szélessége majd 22 centimeternyi, és latin kereszt alakú. Sulya az esztergami kincstár rovatai szerint 92¼ lat, vagyis 462 darab körmőcezi aranyé, a mihez a sok drágakő és gyöngy számítva nincs. Egészben van 4 anethyst (ezek közt egyik különös szépségű, a mely több ízben braziliainak neveztetett, de hihetőleg Selmeczből származik, mivel a kereszt hihetőleg Amerika felfedezése előtt készült), 4 zaphir, 4 kis kereszt, mely négy-nyégy esiszolt lapból áll, egy nagy gyémánt, igazi különféle nagyságu gyöngy, összesen 69 darab, e mellett még sok drágakő az idő folyama alatt elveszhetett. A mesteri munkát Bock így írja le: A kereszt négy végén a művészet római korában közönségesen divott szokás szerint lóher alakú diszitmény van, továbbá ékiti a széleken egy félkör alakú nyujtvány, mely ott van, a hol a lóher alakú ékitmény veszi kezdetét, a harmadik levél azután ismét három kis levélre van osztva. Az egyenlő hosszúságu keresztcsárák metszéspontjánál ismét egy négy levelű rózsza van sodronymű által határolva, a negyedik levelet egy sodronymivű kereszt, melynek szárai egyenlő hosszúak, tölti be és az egy kristály sikkal van kapcsolatban, a melyben valószínűleg ereklyék vannak. Egy későbbi kéz a négy térközt, mely a négy levél s a rajta levő kereszt által képeztetik, arany lemezekkel fődte be, a melyeken csekélyebb tarka zománczu diszitmények láthatók. Ezen zománczozott arany lemezek elfödik a regibb sodronymű-ékitményeket, melyek alattok vannak; épen így, a mint látszik, csatoltatott hozzá a 16-ik század végével egy styl-ellenes talapzat, szintén értéktelen aranyban kivitt zománcz-diszitményekkel.

Hogy a kereszt mint pacificale, melylyel a magyar királyok a koronázási esküt letették, azelőtt szintén el volt látva talapzattal és a kereszthez illő technicus diszitményekkel. bizonyítja a szélén hozzáfűggesztett három hosszukás lap, melyek sodronymű- és gyöngy által gazdagon diszítvék.

A kereszt előrésze nem csupán a csinos sodronyműmunkák által tűnik ki a hátulsó rész fölött, hanem a legszebb drágakövek által is; az előrészen minden sodronymű meglehetősen szabadon és magasán van. Az arany lemezekbe forrasztott sodronymű szárát képezi kis rózsáknak, gyümölcs fűtöknek és leveleknek, melyek igen finomul vannak aranyba forrasztva. A négy rózsalevél közepét hosszukás zaphir disziti, a mely durva arany keretbe van erősítve. Ezt négy, egész öt nagyobb keleti gyöngy veszi körül, a melyek sodronymű által körvonalozták. A levelen a rózsza kezdeténél alkalmazott amethystek nem tétettek bele a kereszt készítettetésénél; épen így tétettek későbbben a smaragdok a középső, négy levelű rózsán látható sodronymű-keresztre. Továbbá későbbi kezek által tétetett a kereszt homlokzatára ama főnnebb említett négy kis kristály kereszt, melyek a keresztcsárák négy lapjára alkalmazták.

A pacificale hátsó része egyszerű, szépen kigyózó sodronyművekkel van diszítve és nincs rajta sem drágakő, sem gyöngy. A négy szár rózsaaalakú végződésénél meglehetősen kiálló négy kup van, melyek átmérője 33 centimeter; a kupok felnyithatók s nyilván arra használtattak fel, hogy mint szekrényekbe, az ereklyéket elzárják. A csárák metszésénél (a mely, a hol legszélesebb 8 centimeternyi) levő négy levelű rózsza, a mely az előrészen levő hasonló négy levelű rózsának felel meg, itt is egy későbbi átalakítás folytán az előbbihez hasonló aranylemez által van elfödve, a melynek belsejében van a menny királynőjének kivert szobra, amint áll a holdon és körül van véve a nap által, ezen kék zománczu fölírással: „Regina coeli patrona Hungariae.“ A kereszt 13 centimeternyi szélességű oldalfalain is vannak részlet-diszítések, mert az egész kereszt hosszában van egy sodronyműből készült boltozat, a melyen ugyanazon művészeti modorban egyszersmind a fővonalok és az alapzat arany pontok által van kijelölve.

1) Csodálatos, hogy Magyarországon kívül, és pedig Prágában a Szt. Vitusról címzett székes egyház kincstárában, van még most is egy kard, a mely félreismerhetlen nyomait hordja magán a régiségnek és, mint látszik, nagyobb alapossággal tartatik szent István kardjának. Bock azt mondja róla: „In den älteren höchst merkwürdigen Schatz-Inventaren des 14. Jahrhunderts liest man deutlich unter der Rubrik de inventione armorum; „item Gladius sancti Stephani, regis Hungariae, cum manubrio eburneo.“ Dieser elfenbeinerne Handgriff (manubrium) findet sich heute noch an dem merkwürdigen Schwerte vor und ist das Elfenbein durch die aerugo nobilis und durch die Länge der Zeit derart abgenutzt, dass nicht nur hierdurch, sondern auch durch die ornamentale Sculptur in den bekannten Randverschlingungen und mit den phantastischen Thiergestalten, die deutlich an die arabischenartigen, historisch figurirten Capitale des 11. Jahrhunderts erinnern, das hohe Alter sich kenntlich macht. Der Griff selbst, sehr einfach, von Eichenholz, scheint in späterer Zeit abwechselnd mit einem Eisen- und einem Messingdraht umspinnen worden zu sein. Der Knauf, der den geringelten Griff bekrönt, ist ebenfalls, wie die breite Parirstange, von Elfenbein und zeigt romanische Laubornamentationen, wie sie in der Frühzeit des 11. Jahrhunderts gang und gäbe waren. Auf der Klinge selbst, die, in Form eines Dolches gehalten, noch die Biegsamkeit der älteren Damascenerklingen bewahrt hat, zeigen sich zu unserer nicht geringen Verwunderung noch deutliche Spuren von Inschriften in römischen Capitalbuchstaben; leider hat die durch den Rost der Jahrhunderte, sehr angegriffene Klinge durch die Unachtsamkeit und Unkenntnis derjenigen, denen die blanke Glätte und Schärfe des Schwertes mehr war, als eine damascirte Inschrift, im vorigen Jahrhundert ihre authentische Beglaubigung verloren. Mit grosser Mühe und sehr undeutlich glauben wir auf der einen Seite der primitiven Klinge folgende Buchstaben zu lesen, die in ihrer Verstümmelung heute schwerlich noch einen Sinn zulassen dürften: „NJBHERHJ“; auf der anderen Seite scheint in der Damascirung früher eine Jahresziffer ausgedrückt gewesen zu sein. Dunkel ersieht man heute in Folge der leidigen Schleifung und Polirung nur noch die Zahl III, XII. Die Matrikeln, die uns im Original vorliegen, deuten nicht an, ob eine Scheide sich vorfand und von welcher formellen Beschaffenheit dieselbe gewesen sei. Die heutige kunstlose und platte Scheide ist aus jener kalten Zeit, die für einen Gegenstand von so grossem kunsthistorischen Werthe kein Opfer mehr bringen wollte. Dieselbe ist sehr platt und kunstlos gemacht, aus der Zeit des Nihilismus, und zeigt eine Inschrift auf versilbertem Kupfer: St. Stephani Reg. Ungar. renov. ann. 1791. Der Schluss dieser Inschrift deutet an, dass also gegen Ende des 18. Jahrhunderts eine, wie es die Form zeigt, unglückliche kunstlose Umgestaltung der Scheide des Schwertes des heiligen Stephan vorgenommen wurde, wobei wahrscheinlich die alte primitive Scheide, die formell zu dem beschriebenen Schwerte passte, aus Unkenntnis beseitigt wurde. Wir befinden uns vollständig auf dem Felde der Hypothese, wenn wir, da die gleichzeitigen Quellen schweigen, Vermuthungen aufstellen sollten, wann und wie das in Rede stehende Schwert des heiligen Stephan in den Domschatz von St. Veit gekommen ist. Wahrscheinlich ist es, dass, da Karl IV. in gutem Einvernehmen mit dem damaligen König von Ungarn lebte, er als begeisterter Reliquiensammler dieses merkwürdige Schwert von dem befreundeten Könige erhielt. Ob dieses Schwert bei den Krönungen der ungarischen Könige im Gebrauch war, wagen wir aus mehr als einem Grunde nicht zu behaupten; jedoch stände dieser Annahme am allerwenigsten jenes im Wege das als Krönungswaffe sich heute noch im Kronarchiv zu Ofen befindet, indem dasselbe nach seiner Form im 15. Jahrhundert entstanden sein dürfte.“ (Bock, die Kron-Insignien Böhmens, in den Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale, Jahrgang 1857, II. Bd., S. 274.)

2) Super quam prisci Reges Hungariae tempore coronationis posita dextra juramentum pro manutenendis regni libertatibus solenniter nuncupare consueverunt, ez mondatik az esztergami székesegyház régi jegyzetekből összeirt lajstromában.

Ezen kereszt keletkezését Bock a 12-ik század utolsó, vagy a 13-ik század első éveire teszi. Ez azonban csak a tulajdonképeni keresztre szól, míg a sokkal alantabb művészi fokon álló alap, mint ezt a fölírat: „anno 1634 renovata“ is mutatja, a 17-ik századból ered. Ez azon kereszt, melyet a magyar király, a világi és egyházi nagyoktól körülvéve, magasan föltart, hogy az Isten szabad ege alatt megújítsa azon esküt, melyet azelőtt a templomban az evangeliumra tett.

6. A *czipők*. A *czipők*, melyek a régi koronázási készletnél a harisnyák helyét pótolták, sima, biborral vegyült violaszínű nehéz selyem szövetből készültek és hihetőleg a koronázásnál egyéb, a lábat borító mez fölé huzattak és a térd alatt erősítették meg. A mostani harisnyák ugyanazon selyemszövetből készültek, amely a 18-ik század elején a mai koronázási palást bélelésére is alkalmaztatott és úgy látszik, hogy ugyanazon időből származnak az említett *czipők*, a melyek valószínűleg régiebb, elveszett s gazdagabban díszítettek helyét pótolják. A *saruk* szintén minden dísz és hímzés nélküliek s valószínűleg szintén régiebb elveszett „*socculi*“ helyét pótolják. Végőknek széles tompa alakja és a vörös elhalványult nehéz atlatz, a melyből készültek, arra mutatnak, hogy ezen „*calaementa*“, a melyek, mint a harisnyák, az utolsó eláztatás következtében haszonvéthetlenné lőnek, II. Mátyás király idejéből származnak.

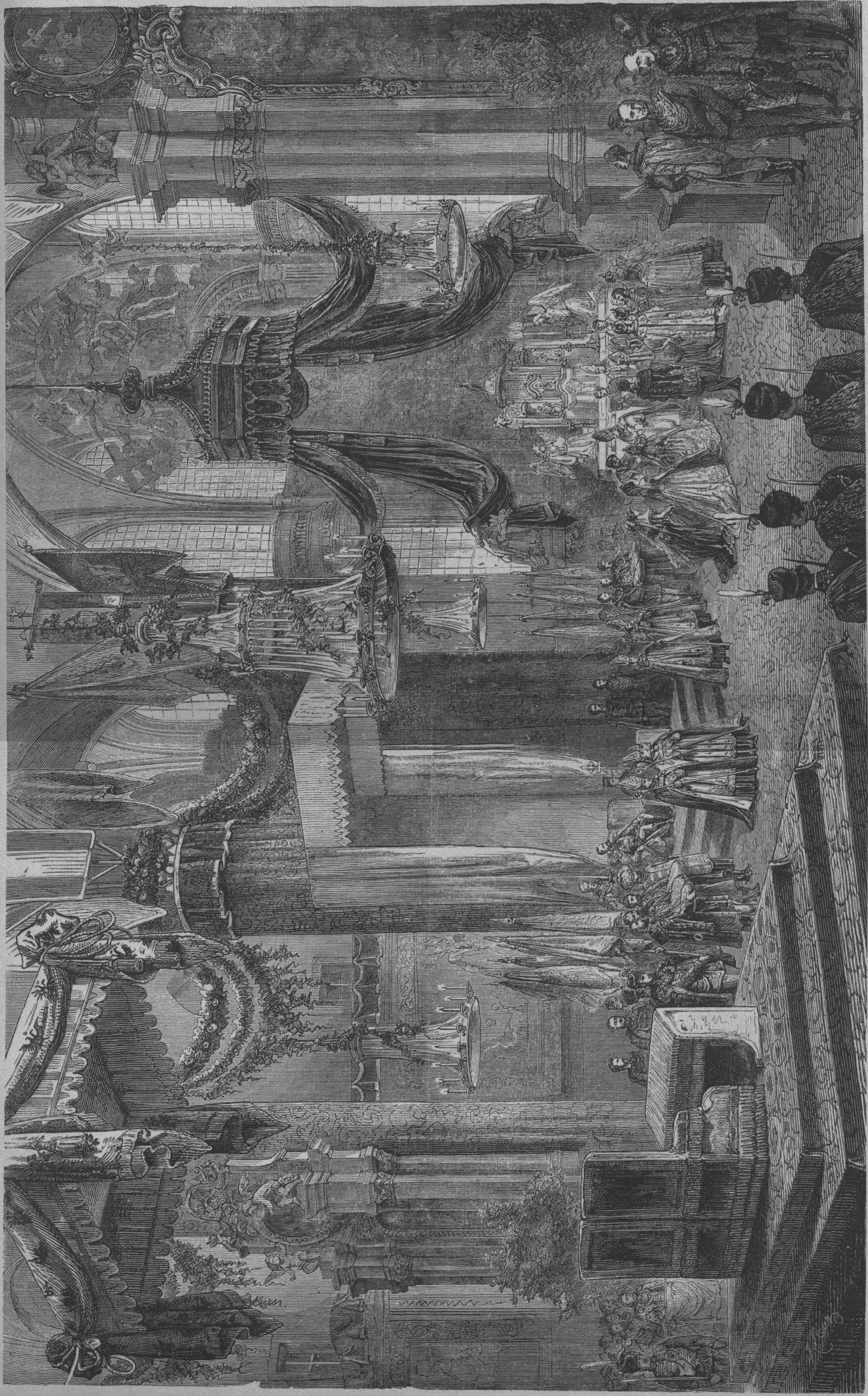
7. A *jelvények*hez tartozott egykor az aranyozott lándzsa is, melyet már Otto császár adott Geyza herczegnek. Gizella casulájában István azzal van ábrázolva. Midőn Péter országát III. Henrik császárnak hűbérül ajánlá fel, átadta a császárnak a lándzsát mint jelvényt, és ez Rómába küldé. Millot és Ademar ¹⁾ szerzetes másképen szólanak ezen lándzsáról; ez szent lándzsa, melyet I. Constantin császár hordott. Szentnek neveztetett, mert állítólag Krisztus keresztjének egy szöge van benne. I. Henrik német császár azt Robert, Burgundia királyától megvette Sváország részére. Fia, I. Otto volt első, ki azt a Lech melletti csatában 985-ben vitte és ezen időtől fogva a hadjáratokban rendszeren a császár előtt vitetett.

A koronázási jelvények sorában kellene lennie szent István zászlójának is, de az Kis Károly koronázása alkalmával a zászlótartó ügyetlensége miatt eltört. Azért most a király koronázásánál a birodalom zászlaja körül kilencz, részint hajdani, részint még mostani koronaországok lobogói vitetnek. Eme zászlók a nekik megfelelő nemzet czimerével vannak ékesítve s a következők: a) Magyarország zászlója; a czimer egy a zászlón végig nyúló paizs, melynek jobb oldala 8 egyenlő részre osztva, s haránt metszetben, váltakozva hol ezüst, hol piros színt mutat.

Ez a régi magyar czimer. A paizs bal oldalán vörös mezőben egy ezüst kettős kereszt emelkedik három zöld halmon nyugvó korona csucsából. Ez az új magyar czimer. A paizson keresztül futó négy ezüst vonalt Verbőczy úgy értelmezi, hogy azok Magyarország négy fő ere, Duna, Tisza, Dráva, Száva lennének — miben neki igaza lehet, annál is inkább, mert midőn Ulászló 1496. évben Slavoniának czimerét, hogy mi legyen, meghatározta, az azon elvonuló két vonalt reá „mint Drávát és Szávát festette.“ Eme négy vonal, először Imre és II. Endre királyok által kiadott bullák pecsétjein láthatók, s így téved Gebhardi, midőn azt állítja, hogy azokat az Anjouk hozták volna be először. II. András uralkodása alatt ugyan ritkán jönnek elő, de I. Károly, II. Lajos, Zsigmond, Mária, Albert úgy érmeiken, mint pecsétjeiken már rendszeren használják. A keresztre nézve Hartvich, szent István életirója mondja, hogy „a pápa Istvánnak az apostolság jeleül keresztet küldött;“ de hogy az kettős kereszt volt-e? arra Gustermann azt feleli, hogy csak a XVI. században Verbőczy csináltatta azzá. Sz. István érempénzén csak egyszerű kereszt látható. Még mai napig nem fedeztetett föl királyi pecsét II. András előtti korból, melyen kettős kereszt lenne, de sőt az András által 1222 évben kiadott bullán is csak egyszerű kereszt látható. Pray erősíti, hogy a kettős kereszt használatba vétele a pecséteken II. András korából származik. A kettős keresztet czimerükön először a Jánosrend lovagjai használták, kiknek nagy mestere, Quarin de Montaigu, Andrásnak Palaestínában létekor vele barátságos viszonyba jött. Ez idő óta használá Endre a kettős keresztet pecsétjén — utánozva a nevezett rendet; utódai megtartották azt, s így jutott a kettős kereszt a koronázási jelvények közé. Azonban I. Béla (1131—1141) és II. Béla (1174—1196) királyok pecsétjein is észrevehető a kettős kereszt, kik pedig jóval előbb uralkodtak II. Endre előtt s így a kettős kereszt története mégis talány, melyet csak a jövő mélyebb és sikeresebb kutatása oldand meg. Hogy mikor festetett először a czimerbe a három zöld halom, bizonytalan. Az Árpádok pecsétjein a kereszt egy sikon áll, mint például II. Endre s neje, Ágnes pecsétjein, majd egy vagy három csucson. Még I. Károly pecsétjén sem található fel a három zöld halom. III. András nejének, Fennenának pecsétjén a kereszt egy korona tetejéről emelkedik, Ottó, I. Lajos, Zsigmond pecsétjein pedig egy halom alaku félkörrel. E félkör adta talán az ürügyet arra, hogy helyette Magyarország három legmagasb hegye: Tátra, Fáttra, Mátra jöjjön a czimerbe, melyeket a három zöld halom képviseljen. Ama vélemény, hogy e három halmot a 14. században uralkodó Anjouk tették volna a birodalmi czimerbe, sok tudományos kutatás után sem vergődhetett szilárd hitelre.

b) Dalmátia lobogója. A czimer: három arany oroszlán vagy leopárdfe kék mezőben. c) Kroatia zászlója; a czimer: egy paizs husz ezüst és veresszín koczaformán egyenlő mezőre osztva, tetején a királyi koronával. d) Slavonia lobogója: a czimer egy mező, melyet két folyó hasít; a mezőn, mely a két folyó közt terül, egy nyest mutatja magát. A folyók két szélső oldalán terülő síkság égszín kék a Mars csillag által megvilágítva. e) Bosznia zászlaján a czimer egy felhőből vakító vörös mezőbe kinyuló kar ezüst karddal fegyverezve. f) Bulgária zászlaján a czimer: vörös paizson három egymásra dülő agár futó helyzetben. g) Szerbia zászlóján vörös (mások szerint ezüstszerű) mezőben egy vaddisznó fő van, melynek orrán veres nyilvessző furódik keresztül. h) Galiczia zászlóján három hegyes alaku korona vörös mezőben — ezek felett egy fekete csóka. i) Lodomeria zászlója; a czimer rajt: kék paizs, melyen két vörös és fehér koczaalaku vonal fut keresztül. k) A kunok zászlója, a czimer égszín paizs, melyen egy kétágu farkkal bíró oroszlán áll a korona mellett, a korona felett a nap, ez alatt a hold. l) Végre Erdélyország zászlója; a czimer egy paizs, melyen vörös vonal kigyózik alá, felül kék mezőben egy fiók sas és egy nap van, a jobb oldal szögletében pedig a hold, ez alatt aranymezőben hét torony.

1) Sanctus Brunus regem Ungariae baptizavit, qui vocabatur Geitz (Vajk) et mutato nomine Stephanum vocavit — quem Otto imperator a baptismo excepit, et regnum liberrime habere permisit, dans ei licentiam ferre lanceam sanctam ubique sicut ipsi imperatori mos est, et reliquias ex clavis Domini, et de lancea S. Mauritii ei concessit in propria lancea etc. Ademar, monac h. Egoism. Paris 1725.

A magyar királyné koronázatása a budaai vár plébánia-templomában 1867. június 8-án.
Természet után rajzolta Kolarz Ferencz. Metszette Paár.

III.

A koronázási ünnepély.

Ha a magyar király meghalt, a *pragmatica sanctio* rendelte utódja rögtön átvette a kormányt ¹⁾ kötelességeül tétetvén az, hogy trónralépte után legfőlebb hat hónapra az országgyűlést egybehívni tartozik. Miután az országgyűlés összeült, egy küldöttség kérte a királyt a koronázásra. A király elfogadása nagy fényvel megtörténvén, a küldöttség visszatér s közli az országgyűléssel küldetésük sikerét. ²⁾ Az ország határinál a király egy más — őt üdvözlendő küldöttségre várakozik, mi megtörténvén, a küldöttség bejelenti az országgyűlésnek, hogy a fejedelem megérkezett. Most egy zöld sátor alatt mindkét ház tagjai összegyűltek; ezek a sátor belsejének baloldalát foglalták el, a jobb oldalt pedig az ünnepélyre kirendelt katonák. A primás, a nádor, s a mágnások a király elé mentek, s bekísérék őt a sátorba, hol is ő felsége fővegét megemelte. Majd végig hallgatta a primás üdvözlő beszédét, válaszolt reá röviden, kegyesen, s beszédének végével ismét fővegének megemelésével üdvözlé a jelen levőket. Erre következett a rendek részéről a kézsók, a katonaság szokásos üdvözlésekkel tisztelte meg az uralkodót, a sánczokban megdördültek az ágyuk s a menet megindult a városba, hol a koronázás történendő volt. A város kapui előtt megállt a menet, a polgármester átnyújtá annak kulcsait, a helyhatóság kézsókra a fejedelem elé ment, miközben élénk rivalgás, s a tanácsház erkélyeiről hangos dob- s harsonaszó tölté be a léget; azután megindult a menet — a várositanácsosok fedetlen fővel a királyi kocsi mellett — a vár vagy palota-templom felé, melynek ajtajánál az összegyűlt főpapság in pontificalibus várta a nagy vendéget. A primás megihletve kezdé a „Te Deum“ magasztos éneket, s ez isteni-tisztelet zárta be e nap ünnepélyeit.

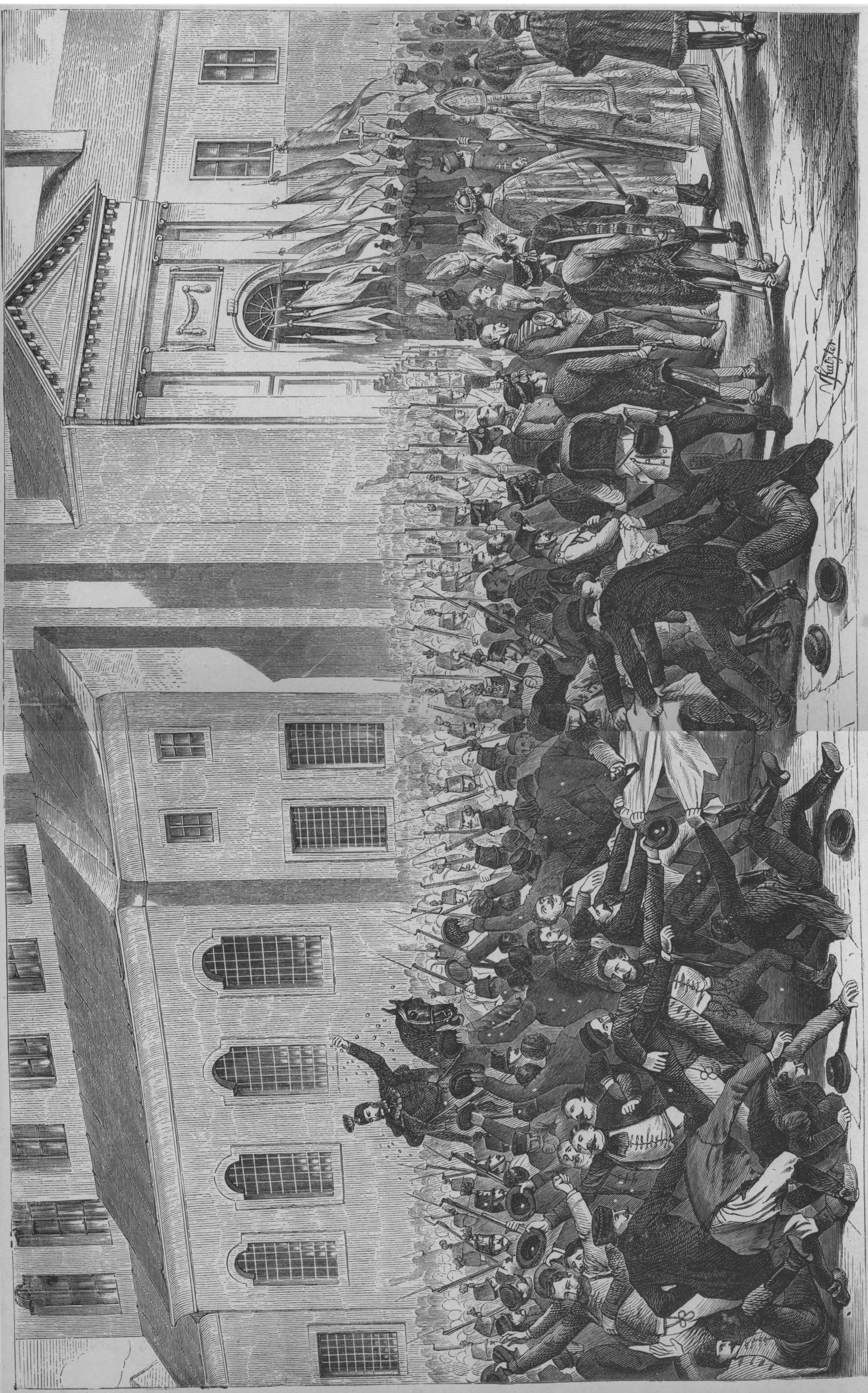
A következő napon tudósítja a király a képviselő-testületet, hogy mikor akarja őket elfogadni a királyi propositiók fölötti kölcsönös beleegyezés végett. E napon aztán a képviselők a fejedelmet a vártemplomba kísérik, hol a primás az isteni-tiszteletet „Veni sancte Spiritus“-sal megkezdi; azután a trónterembe mennek; a király a trónra ül, melynek második lépcsőjén a főudvarmester kivont karddal áll. A magyar udvari kancellár — mai napság a miniszerelnök — előadja a királyi feltételeket; melyek hiteles leirata lepecsételve kezében van. Ezután a király rövid beszédben örömet fejez ki a felett, hogy oly szép számmal jelentek meg koronázásra a nemzet képviselői; azután hallhatták a propositiókat, miket későbbben a kiosztott iratokból külön-külön olvashattak; ő felsége reményli, hogy a képviselőség ezután is az ország javát tartandja szeméi előtt. sat. Majd átveszi a lepecsételt feltételeket s átadja a primásnak mint legfőbb s titkos kaanczelárjának, ki is a nemzet nevében az uralkodónak hálát szavaz. Ezzel az ünnepélynek vége s meghatározzák a koronázás napját. Hogy kinek kell, kinek áll jogában a koronázás napját meghatározni, kitűzni, a fölött igen sokat vitáztak, különösen midőn III. Ferdinánd, fiát s II. Lipót magát koronáztatta. Nevezetesen III. Ferdinándnak szegültek ellene a rendek, hogy ő egyedül akarta azt kitűzni. Azonban hiába volt az érempénzre dátumul írva június 13. hiába mondták, hogy e napra vannak meghíva a külhatalmak — a rendek nem egyeztek bele s a koronázás június 16-án ment végbe. II. Lipót, hogy többé elő ne jöjjön hasonló zavar, fölkerlte a rendeket, hogy együtt vele tüznék ki e napot; eme hajlékonysága a királynak annyira hatott a rendekre, hogy a meghatározás jogát önkényt reá ruházták. E közben az országgyűlés a koronázási hitlevél készítésével van elfoglalva. Miután azt mindkét ház elfogadta s a király is jóváhagyólag beleegyezett maga részéről elfogadásába, e fontos okmány pergamenre iratva, a király által aláírva, a királyi nagy pecséttel el látva, néhány nappal a koronázás előtt a trónhoz közel állóknak átadatik, hogy az mint valóságos törvény — a törvénykönyvbe igttassák.

Három nappal a koronázás előtt ama szekrény, melyben a korona, s a többi koronázási jelvények vannak, a két koronaőr, két királyi biztos, s néhány képviselő kíséretében a királyi lakba vitetik, hol a fejedelem által a pecsét feltöretik („sigilla inspiciet regina et propria abrumpit manu“) a koronázás napja reggelén azonban eivitetik a templomba, hol a koronázás történni fog. A kocsi előtt, melyen a korona vitetik, s melyen a koronaőrök s a királyi biztosok foglalnak helyet, néhány püspök s a nádor mennek kocsin, a kocsi után mindkét ház tagjai, kiket ide az elnök e czélra előre meghívott. A kocsi mindkét oldalán városi tanácsosok mennek, diszörségül tíz német, tíz magyar őr. A templomhoz érve, szekrényt, melyben a korona van, a sekrestyébe viszik; a nádor s a koronaőrök lepecsételik annak ajtaját, s aztán ott hagynak hat embert a koronához tartozó diszörségből, miközben a templomot sorkatonaság veszi körül.

A koronázás napján a már nevezett bizottmány ismét felbontja a szekrényt s a koronát a többi jelvényekkel együtt a sekrestyében már előkészített helyre kirakja. A korona-őrök addig míg a köpeny, s a többi jelvény a fő oltáron elhelyeztetik, a korona mellett áll. E közben a rendek a nádor palotájába, a papság a templomba gyűl. A főuraktól következő, a nádor most a királyi palotába indul, s megkezdődik a harangok verseny zugása. A koronázási menetet a császári kir. udvari fullajtárok nyitják meg s az udvari pitvarnokok lóháton, ezek után jön az ország rendjeinek szolgaszemélyzete, az udvari szolgaszemélyzet, a nemes apródok, — mind gyalog — azután az országnagyok s rendek és kamarások lóháton, a valóságos titkos tanácsosok, a miniszterek, szintén lovon ülve, mindegyik oldalán egy-egy csatlós, aztán a nádor, a magyar főudvarmester, az ország heroldja botjával, aztán közvetlenül a király előtt a magyar főlovászmester fedetlen fővel s kivont karddal — ezután ő felsége magyar tábornoki egyenruhában, őt követi a magyar főkamarás, a magyar s német testőrsereg kapitányai, a polgármester, a város hatósági személyzete s több tagja mindkét testőrségnek. A menetet egy század huszár zárja be. A templom előtt megáll a menet; a főkamarás leszáll lováról, s ő felsége leszállása közben annak kengyelét tartja, a primás pedig ő felségének szentelt vizet nyújt. A templom fő oltáránál trón van felállítva mennyezet alatt, mely körül helyet foglalnak: a két ház tagjai, a kamarások, titkos tanácsosok, a zászlós urak, a magyar koronatarományainak tíz zászlóival; továbbá az Istvánrend, Teréziarend s arany gypjas rend lovagjai; a herold, a koronaőrök, mágnások az ország jelvényeivel, és pedig a főkamarás a kereszttel, a főpohárnok a karddal, Horvátország bánja az arany almával, a kincstartó a béke-jogarral, az országbirája a

1) Post lugubrem (Josephi I.) decessum cum Nos ipso facto haereditarii istius Nostri Hungariae gubernacula adissemus. Decret 1715.

2) Egy ily kihallgatás leírása, szintugy a követség tudósítása részletezve van az 1790. évben tartott országgyűlés actái közt.

Deutsch testvérek műintézetéből Pesten.

A koronázási érmek kiszórása helyőrségi templomba menet alkalmával.

Természet után rajzolta az úr Vineze. Metszette Klanner.

Minden módon törődő többszörű és törvényesen fenntartott.

közeli templomban az ünnepélyes lovaggá avatás. Ezen templomba a király a szent koronával fején s a többi jelvényekkel feldisztatva, ünnepélyes menettel, gyalog megy, az országnagyok s rendek fényes kíséretétől követve a veres, fehér és zöld posztóval fődött uton, szakadatlan ágyudörgés, harangzugás, és éljen-harsogása között a köré gyülekezett népnek, a mely közé az utána lovagló kamara elnök mindenféle arany- és ezüstérmeket szór és a posztót is a népnek hagyja martalékul. Ama másik templomba megérkezvén, a király a trónon állva, meztelen karddal, néhány névszerint előszólitott, a trón előtt térdelő nemest arany-sarkantyús vitézekké avat.¹⁾

E helyről az ünnepélyes menet a legközelebbi nyilvános térre vonul, hol a „hivatalos esküt“ teszi le a király. A király koronázási diszöltönyben, a nagyok teljes pompában, tiz gazdagon öltözött országzászlósa és a püspökök egyházi diszöltönyeikben, drága nyergek és szerszámmal ellátott lovakra ülnek és a koronázott királyt a ezimerhordó ország heroldjának vezetése mellett szakadatlan harangzugás és diszlövés között a nyilvános téren fölállított, háromszínű posztóval bevont emelvényhez kíséri, a melyen az, a keresztet baljában tartva, jobbját ég felé emelvén, nagy néző tömeg szemeláttára leteszi a hivatalos esküt a primás által felolvasott alakban, a melyben esküvel erősíti azt, amit már a koronázási hitlevélben, írásban megerősített, e határozott szavakkal: „Se jura et libertates regni conservaturum, justitiam omnibus administraturum, bullam auream Andreae II. (excepta tamen Art. 31. Clausula) observaturum, fines regni, et quae ad illud pertinent, non alienaturum, imo quantum fieri potest, aucturum et extensurum, et omnia facturum, quae pro bono publico, honore et incremento Statuum et totius regni juste facere poterit“ etc. Ez az ugynevezett ünnepélyes eskü, a politikai eskü az egyházi után. A tartalom a körülmények között sok változtatáson ment át. Anjou Károly p. 1309-ben az esztergami érsek kezébe, Székes-Fehérvárról, az ez alkalomból felvett jegyzőkönyv szerint a Mária templomban oly esküt tett le, a mely legnagyobb részt a közönséges esküvel megegyez, de mégis bir némi sajátos, az akkori kort igen jellemző tartalommal. Így p. a király megesküdött arra, hogy nemcsak az egyház jogait, a pápát és annak követét fogja védelmezni, hanem arra is, hogy ágyasokat nem tart (Koller hist. episcop quinqueecl. t. II.). Az esküforma először latinul olvastatott fel és azután, hogy mindenki megértse, az érsek által magyarul tolmácsoltatott. Ezen hivatalos eskü eredete azonban a történetből biztosan meg nem határozható. Pray azt visszaviszi az ország megalapításáig, Syrmiumi László 1450-re, a mi az említett Anjou Károly által tett eskü szerént (1309) világos tévedés. Az egyházi esküt különben a lengyel királyok is letették (Lengnich bizonyosága szerint); a német császárok azon időben hasonló esküt tettek le, a mint általában mindenütt, a hol katolikus püspökök hajtották végre a koronázási ténnyt, lényegesen azonban már a Karolingiek korában jött divatba. A római szertartás szerint esküdött Albert király is és úgy látszik, hogy ugyanazon időben más eskü által lekötve nem volt. Azonban az egyházi eskü hihetőleg bizonyos ideig Magyarországon is megmaradt; csak hogy a népek mindenesetre törekedtek e mellett szabadalmaik sértetlen megtartását bullák és oklevelek által lehetőleg biztosítani, míg végre ezen jogokra is, főképen azon példa után, melyet Magyarország a koronázási hitlevéllel nyújtott, lehetőleg ünnepélyes eskünek kellett letétni.

Az egész gyülekezet általános örömrivalgása követi a hivatalos esküben letett királyi biztosítást; az ünnepélyes koronázási menet ekkor ismét, valamivel gyorsabban, megindul és lóháton kíséri folytonos harangzugás között a királyt a mesterségesen készített, az ország színei által disztatott ugynevezett „koronázási halom“-hoz, a melyre a király egyedül felvágat és ott szent István kardjával a világ négy tája felé négy vágást tesz, annak jeleül, hogy az épen birtokába vett királyságot minden ellenség ellen megvédi és megoltalmazza.²⁾ Ujlagos diszlövés s a jelenlevők örömrivallgása hirdetik a közeleső vidéknek a már végrehajtott koronázást.

Az egész ünnepély záradékát a koronázási diszebéd képezi. A koronázási dombról a menet a várba vonul vissza, a hol a király teljes diszben, tárt ajtók mellett asztalhoz ül. Ezen ünnepély tökéletesen hasonlít ahhoz, a mely majnai Frankfurtban IV. Károly császár aranybullája szerint lön megtartva, épen így emlékeztet a hét német választó fejedelem szolgálattelvése a magyar országnagyok szolgálattelvéseire. — Itt szintugy, mint ott, a koronázott fejedelmet a fődvarmester hívja meg ebédre.

A primás odanyújtja neki a törülközőt, a nádor pedig a mosdómedencét; azután az előbbi, mint királyi főkaplán, elmondja a „Benedicite“ asztali imát s megáldja az étkeket. A széket, melyen a király evés alatt helyet foglal, a főkamrás helyezi rendeltetése helyére. A király, fején a koronával az asztalfőre ül; jobb oldalán — illő távolságban a primás, a pápai nuntius, s az idegen követek, balján az ország nádora, a kalocsai érsek s. t. b. foglalnak helyet. A király oldalánál állanak: a fődvarmester s a főajtónálló. Miután mindenki leült, a fődvarmester leveszi a király fejéről a koronát, s egy arany lemezből készült főveget tesz fel neki. Az ételeket husz mágnás hordja fel a főasztalnak vezetése mellett. Itallal a fő pohárnok³⁾ látja el az asztalt. A sült ökör husából egy darab a királyi asztalhoz vitetik, a többi részt az örvendő nép fogyasztja el. Két nagy hordó csapján piros és fehér bor foly; a napot, melyen az ország ismét törvényes, koronás királyt nyert, viradtig tartó népünnep, kivilágítás, zene, táncz fejezik be.

Ha a király koronáztatásakor már nős, ugy 1—2 nappal az ő koronáztatása után következik:

A királyné koronáztatása.

A király ez alkalommal királyi diszben és a császári koronával fején a menet élén megy. Előtte vitetik a birodalmi alma, egy jogar, s kard. Most következik két mágnás Magyarország aranyalmájával s jogarával, aztán a nádor, kezében a magyar koronával — utánuk a királyné. A menet a sekrestye felé vonul. Onnan a király és neje a főoltár közepére megy. Az ima előmondása után a király az oda készített trónra ereszkedik, a királynét pedig az előkészített helyre vezetik. Az adott jelre a király feláll, az esztergomi

1) Az arany-sarkantyús vitézek — equites aurati vel aurei calcaris — Magyarországon nem képeznek külön rendet, mint sz. István rendje, a mennyiben sem rendjelekkel sem rendszabályokkal nem bírnak. Eredetük hihetőleg a római német császárok koronázásától és az annál szokásos lovaggá avatástól ered. Valószínűleg Robert Károly idejében történt először ezen lovaggá avatás. Az 1609-ki törvényezikkely 73 §. az egyedüli, mely ezen lovagokról említést teszen, s a mely meghatározza, hogy az okmány kiállításáért 12 forintot kell a magyar kir. udvari kancelláriának fizetni (Cziráky, Potkoniczky, Schwartzner és mások ezen rendben maradványát vélik föllelhetni az arany sarkantyús rendnek.)

2) Ezen „koronázási domb“-hoz a föld minden vármegyéből, főleg történelmileg nevezetes helyekről gyűjtetik össze, mintegy azon czélból, hogy az egész ország tanuja legyen a király e fogadalmának. A lovaglást, az ezt megelőző lovaggá avatást és a hivatalos eskü letételét, hasonlóan egy királyhoz, Mária Terézia neméhez és méltóságához illő kellemmel hajtá végre; azért 1741-ki határozata így nevezetett: Decretum I. Mariae II. Regis Hungariae etc. Schwartzner ezen lovaglást az ujonnan megválasztott pápa lovaglásához a Lateránban, hasonlítja, mely hasonlat azonban, mint Virozsil megemlíti, igen távolról van véve, mivel sokkal közelebb volt példa, mely szerint a magyar királyokat koronázzák, ugyanis a német császárok koronázása majnai Frankfurtban, mint azt eléggé világosan tanúsítják a királyi diszebédén szokásos ünnepélyek és az országnagyok szolgálattelvése (Virozsil Staatsrecht d. Kön. Ungarn. I. 324.).

3) Az ebéd tartama alatt átnyújtatik a királynak a koronázási ajándék (honorarium). Ez a törvényezikkelyekben általánosan említettetik meg. — Így Miksa királynak az 1563-ki: törvényezikkely szerint: minden „portá“-tól egy forint ajánlatott a rendek által. Ugyanaz Rudolf királynak kétszerre 1576: 3 szerint. Épen ugy II-ik Mátyás királynak menyegzőjekor. 1613: 10. Ugyanaz II. Ferdinánd királynak 1613: 38 és III. Ferdinándnak 1625: 9 épugy I. Lipótnak 1655: 14. Ellenben III. Károly királynak 1715: 4 Mária Theresiánsk 1741: 3. II. Lipótnak 1791: 4. I. Ferencznak 1791: 2. és V. Ferdinándnak 1820: 2. rendesen 50,000 arany mint tiszteletdíj nyújtatott.

érsekhez lép s kijelenti neki a fölötti kívánságát, hogy neje megkoronáztassék; azután a királynét a kalocsai érsek s még egy püspök a fő oltárhoz visszavezetik. Hajdan a királyné felavatása s koronázása a veszprémi püspöknek állt tisztében. Most azonban maga az esztergomi érsek keni őt fel, szentelt olajjal megkenvén annak jobb karját s meretlen hónaalját. Kevés idő múlva előlép ő felsége az oltár háta mögül; hozzá lép a veszprémi püspök s fejére teszi a királyné saját koronáját;¹⁾ most a nádor az esztergomi érseknek nyújtja az oltárra helyezett birodalmi koronát, mellyel az a királyné vállát érintvén visszateszi az oltárra. Majd miután a veszprémi püspök a királyné oldalától az oltárhoz távozott, a primás az oltáron fekvő jogart a felséges asszonynak jobbábjába, a birodalmi almát pedig baljába adja. Azután a trónhoz vezetetik s elkezdik a „Téged Isten dicsérünk“-et, s a templom előtti taraczkok hirdetik a templomi szertartás bevezetését. A tény azzal végződik, hogy a királyné az arany ajándékát feláldozza, s elhelyezkedvén ülve marad a trónon mindaddig, míg a főpapok az Urasztalához vezetik. A királyné nem tesz le koronázási esküt, s így az ő koronáztatása csupán egyházi szertartás.

* * *

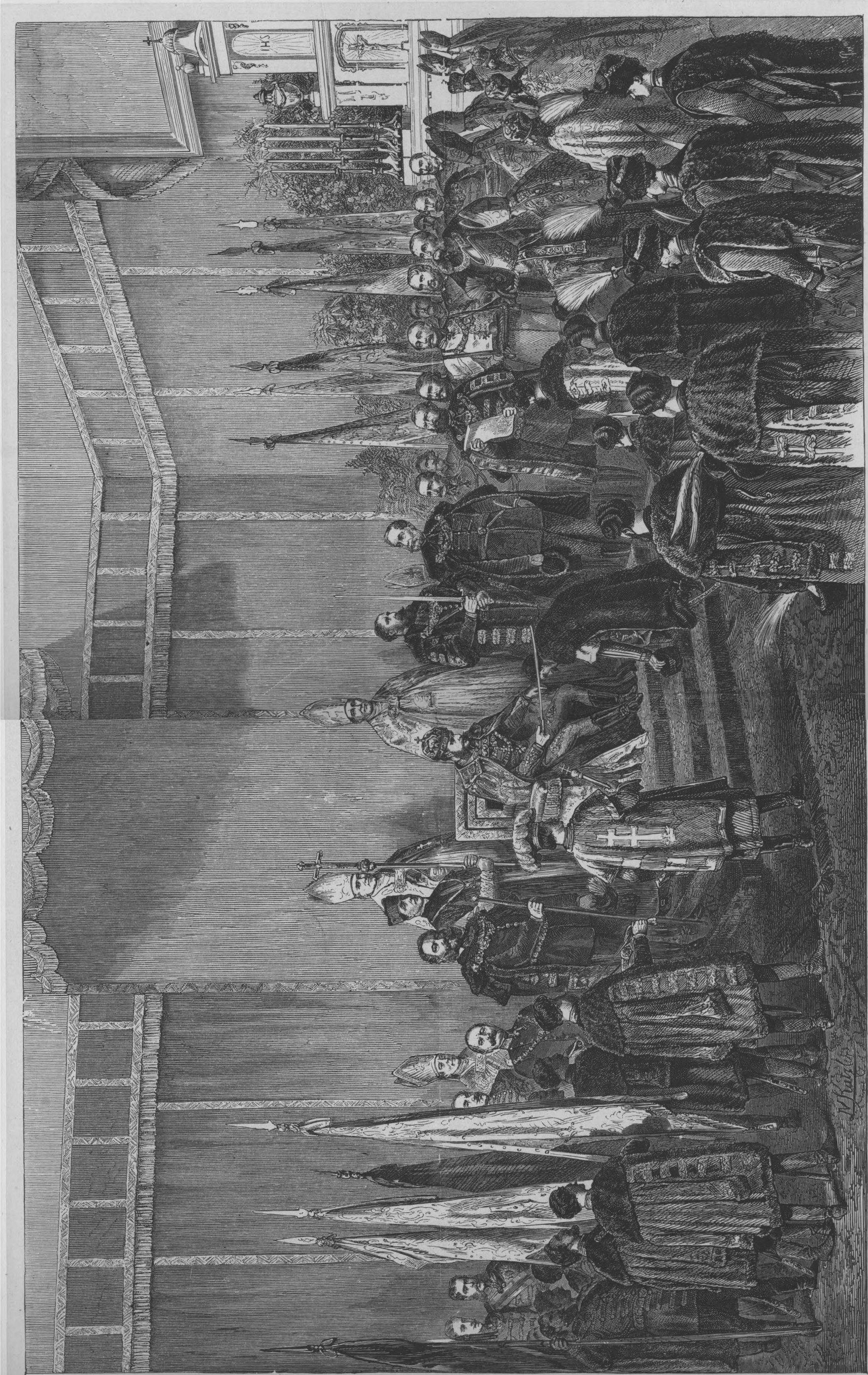
Illick-e a leírt szertartás a jelenkor szelleméhez? s szükséges-e elkerülhetlenül a nemzet s a király közti szövetség, mely a leírt módon nyilatkozik? oly kérdések, melyek önkénytelenül felmerülnek, ha rágondolunk ama sajátságos szokás formákra, melyekkel a király koronáztatik, s melyek évszázadokon keresztül szentül megtartattak. Már nyolczvan év előtt az öreg Schwartner a koronázási menetet „legfényesebbnek, de egyuttal korunkhoz képest a legkülönösebb furesaságnak“ nevezé, s az eltelt nyolcz század nem járult ahhoz törekvésével, hogy azt korszerűbbé tegye. Azonban ezzel is úgy vagyunk, mint minden formalitással; a benyomás, melyet eszközölnek, szükséges voltuk és nélkülözhetlenségük nem állandó, s egyáltalán nem állapítható meg, hanem főképen annak egyéniségétől függ, a kinek részére készítve volt. A magyar nemzeti jellemben azonban a figyelmes szemlélő oly két vonást fedezhet föl, melyek a koronázási ünnepélyek szükséges voltának megítélésénél figyelembe veendő. A kegyelet a nemzeti hagyományok minden, önmagában véve még oly jelentéktelen emléke iránt is, mely a Magyarország hajdani nagysága és fényére emlékeztet, mindenek fölött azon vonás, mely Európában mai napság csaknem példátlan. Ha Magyarország királya szent István koronájával fején, Gizella köpönyével vállán, az első magyar király kardjával kezében, a koronázási dombra ugrat, akkor a magyar nép lelke előtt elvonul ama dicső idők emléke, midőn mindazon ország, melynek zászlaja a király előtt vitetik, a magyar birodalomhoz tartozott és a magyar nemzeti lobogó a Balkán félsziget belsejéig és a büszke Adria partjáig hatolt. És midőn a király leteszi az esküt arra, hogy mindazt, mi hajdan a magyar koronához tartozott, mielőtt elfoglalja, ismét a koronához csatolja, akkor a nemzet lelke előtt azon szép álom vonul el, hogy ismét beáll azon kor, midőn a magyar király a két keresztény császár, a francia, angol és spanyol király után leghatalmasabb volt, midőn a magyar királyok öntudatosan dicsekedhettek, miszerint közülök soha senki sem segíté a pápát lóra, senki közülök a német császárt Róma elleni hadában nem segítette, midőn a tridenti zsinaton a magyar követ fitymálta a portugall király követét, midőn — még nincs száz éve — Kaunitz herczeg mint „kir. magyar követ“ vett részt az aacheni békecongressuson.

A magyar nemzet azonban — és ez jellemének egy másik vonása — a legujabb időkig finom érzését megtartotta a külső formák szépsége iránt, megtartotta minden keleti néppel közös fogékonyágát a fény és pompa iránt, bizonyos költői dagályt, a melyet a közép — és nyugoti európaiaknak egyáltalán mindenkor tulajdoníthatunk, a mely azonban a magyar nemzet jellemétől el nem választható és megfelelő fokozatokban feltalálható az egyénekben is, a mánástól kezdve, a ki aranyba és biborba öltözködve drága arabménéen vágat, a szegény csikósig, aki egyszerű öltözetében mokányparipája szórén bekalandozza a végtelen pusztákat.

Egy harmadik körülmény szinte figyelembe veendő. A koronázás, legalább egyrészét tekintve, a katholika egyháztól megálapított ünnepély és a katolikus szertartásnak főjellege, hogy az emberi természet érzéki oldalát finomul felfogván, soha el nem feleli, hogy az ész hatása a kedélyre annál mélyebb és tartósabb, minél hatalmasabban támogatatik az érzéki szervek ingerlése által. A későbbi időben mindenesetre az ünnepély tisztán katolikus jellege nem volt többé kizárólagos; más tisztán, világi szertartás és más, inkább világi eskü is csatoltatott hozzá; az ugynevezett hivatalos eskü legalább oly elkülönzött, mint a hogy az ma letéttetik, talán azon időből származik, midőn a protestantismus Magyarországon hatalmas gyökeret vert, ellenben azon pompával szemközt, a melyet az egyházi ünnepély kifejt, ezen tekintetben a világi sem maradhatott el, ha csak a tömeg előtt mintegy értéktelen függelék nem akart feltűnni, a minek épen nem volt szabad megtörténni.

Igy keletkezett ama fényövezett, pompás koronázási ünnepély, a melynek tanúi ma is vagyunk. Talán nem egészen illick az mai korunk száraz komolyságához, hanem mindenesetre illick a nemzetnek költészettől áthatott jelleméhez, a mely által az végre-hajtatik. Minden részleteivel nem szükséges ugyan, és a jövő mindenesetre egyszerűbbé teendi. Az ugynevezett „patriarchalis állapotok“ végre Magyarországon is mindinkább enyésznek; a gyakorlati élet mind inkább terjed ezen áldott országban, azonban habár a koronázás idővel minden költészettől meg is fosztatik, mindazáltal ezen intézmény politikai szempontból lényegesebb, semhogy egykoron megszüntethető leendne; a koronázási hitlevéllel együtt oly kitűnő védelmül szolgál szintugy a király jogainak, mint a nemzetének, hogy az fönn fog maradni, míg csak Magyarország alkotmányos ország lesz. Majd az absolutismus, majd a forradalom által megszakíttatva, mindig újból helyre állíttatott, és hosszabb vagy rövidebb harc után, mely mind két részre nézve kimerítő volt, végre elismerték, hogy rájuk nézve nincs más üdvösség mint a törvény — és egyezményes viszony helyre állításában, mert ezen közös alapon gyökerezik föloldhatatlanul egymással kapcsolatban, egymást védve és fenntartva, Magyarország és királyának törvényes joga.]

1) Régi időkben, úgy látszik, hogy a királyné megkoronáztatott sz. István király koronájával. Anna, I. Ferdinand neje volt első, ki csupán házi koronájával koronáztatott meg, míg Máriának, Miksa nejének először tétetett vállára a korona. Önnálóu uralkodó királynők, mint Mária Theresia épugy koronáztatott meg, mint a király és hivatalosan sem volt neve regina, de rex.

Deutch testvérek műlinézetéből Pesten.

A lovaggá avatás a budai helyőrségi templomban.
Ternészet után rajzolta Kätzler Vince. Metszette Paar.

Minden módon történo többszörösítés törvényesen fenntartott.

A 1867-ik évi koronázás.

I.

A kiegyezkedés.

kísérlet, mely 1861-ben Magyarország s a birodalom közt fenforgó kérdések elintézésére történt, siker nélkül maradt, és létrejött Magyarországon az ugynevezett második provisorium. A politikai tevékenység rövid mozzanatát követé a szenvedőlegesség, de oly szenvedőlegesség, a mely magát igazolni törekedett és a melynek fővágya volt, hogy helyét a hasznos tevékenységnek engedje át; — a nemzet rövid alkotmányoszerű működését rögtön zsibbadtság követte, de a mely teljes ellentete volt annak, a mely az előbbi években uralkodott. Az alkotmányos élet ugyan fennakadt, de a nemzeti élet tovább is lüktetett. Több, a nemzet műveltségét előmozdító intézet szintugy a kormány, mint a nemzet részéről segélyeztetett, az ország kormányzása nem volt megfosztva nemzeti színezetétől annyira, mint a zsibbadtság előbbi korszakában. Ily körülmények közt a politikai életnek újra föl kelle ébrednie, ha mindjárt a politikai viszonyok nem is működtek volna közre. Még korántsem volt nappal, de éjjel sem volt, a regg szürkülni kezdett.

A napnak, mely rövid idő múlva melegét volt terjesztendő, sugara az azóta annyira emlegetett híres husvétii cikk volt, mely 1865 ápril 16-án a „Pesti Napló“-ban jelent meg. Itt ujolag kimondatott, hogy a magyarok alkotmányukra nézve csak a királylyal és nem a birodalmi gyűléssel egyezkedhetnek s akarnak egyezkedni; — de ez ugy volt előadva, hogy a kiegyezkedés el nem maradhatott, ha ama cikkben foglalt intés figyelembe vétetik. — Ha valamely viszályban a jog és hatalom állnak egymással szemben, csak akkor jöhet köztök egyesség létre, ha alanyi álláspontjukat föladják és a kölcsönös köteleket elismerik. A magyarok részéről ez ígértetett. A megfelelő válasz nemsokára bekövetkezett, a mennyiben Ő Felsége 1865 ápril 30-án Ő es. k. Fensége, Vilmos főherczegnek kíséretében Pozsonyban a futtatáson megjelent, és szintugy az arisztokracia — mint a többi lakosság részéről oly lelkesedéssel fogadtatott, a melyből nyilvánosan kitűnt, hogy az uralkodót megillető hódolattal egybe van kötve a sejtés, miszerint a kiegyezkedés megkezdődött.

A kezdet szintugy elméletileg, mint tényleg meg. A „husvétii cikk“ mellett megemlítendő az ugyanazon időben a „Debatte“-ban megjelent javaslat, a mely szerint a „közös ügyek“ ugy voltak meghatározva és azok kezelése olykép rendezve, hogy azáltal Magyarországnak sem alkotmánya, sem önállósága semmitsem szenved. Másrésről járult a pozsonyi rövid látogatáshoz Ő Felsége nagyobb jelentőségű megérkezte Pesten. — Junius 4-én Ő Felsége a magyar országos gazdasági egylet követségét fogadta, a mely legmagasabb urunkat fölkeré, hogy az ezen egylet által Pesten rendezendő kiállítást meglátogassa, és Ő Felsége 6-án, ezen meghívásnak engedve, Pestre érkezett és itt tartózkodott 9-ig. A fogadás, melyben a fejedelem részesült, a legforróbb köszönet nyilvánulása volt a fejedelem bizalmáért, a melynek a kiegyezkedést, tehát az alkotmány helyreállítását kelle előidéznie.

Ő Felsége látogatása valóban a fejedelmi bizalom nyilvánulása volt, és ennek bizonyítékai bekövetkeztek, midőn Ő Felsége elutazása után köztudomásu lőn, hogy a katonai törvényszékek meg lőnek szüntetve és a m. k. helytartótanács Budán teljes működési körébe fog lépni. Ezután majd mindennap új bizonyítékok mutatták, hogy teljes átalakulás fog bekövetkezni, hogy az ország új politikai korszakba fog átmenni, hogy most az 1848-ban kivívott alkotmányt teljes biztosságban fogja élvezni. — Bécsben a kormány átalakulása egyenlő értékű volt a lépéssel a jogeljárás teréről, és míg egyrészt a kiegyezkedés akadályai elhárítottak, más részről eszközök gyűjtettek az átmenetre, melyek az 1848-ki törvények és az ezen törvényeknek megfelelő nemzeti felelős kormány helyreállítását eszközölkék. Majláth György mint udvari kancellár Zichy Hermann gróf helyét foglalta el, Pálffy Mórícz gróf helytartói méltóságától fölmentetett és helyette Sennyei Pál neveztetett ki tárnokmesterré és Budán a helytartótanács elnökévé, — szeptember 1-jén a hazai törvények értelmében összehivatott az erdélyi országgyűlés ad hoc, és szeptember 17-én a magyar országgyűlés. A hivatalaiktól eltávolított férfiakkal oly rendszer szüntettetett meg, a mely az államot a természetének meg nem felelő módon akarta szervezni; — az ujonnan alkalmazott férfiaknak az alkotmány helyreállítását kelle eszközölni, a mely csak akkor volt biztosan életbe léptethető, ha az az állam szükségleteivel összhangzatba hozatik. A módszert, miként érhető az el, az előbb említett, 1865. tavaszán a „Debatte“-ban megjelent cikk tárgyalja, a melyben a közösügyi munkálatok kezelése előre ki volt jelölve.

Magyarország közvéleménye, néhány árnyalatot kivéve, a sikeres átalakulás kezdete utáni törekvésben megegyező és egyértelmű volt. A szenvedőlegességnek nem volt értelme, mihelyt a sikeres működésre az intés megadatott, — a vágy, a birodalom hatal-

mát az által biztosítani és öregbitni, hogy annak hatalmas része, Magyarország, dermedtségéből föllevenítettnek — a magyar nemzet vágya, hogy résztvehessen a népek életerős működésében, hogy az ország erejét és kincseit értékesíthesse, a mi csak akkor volt lehető, ha Magyarország alkotmányát ujlag élvezhette volna, — a nemzet óhaja szellemi erejét kifejteni, a mi az állam- és municipális élet tényezői nélkül nem gondolható, végre a magyarok nagy kegyelele az alkotmányos uton létrejött törvényeik iránt, — mindez a kiegyezkedéshez vezetett, és ez csak akkor lehetséges, ha elfogadjuk azon programot, mely megadja a birodalomnak, a mi a birodalomé, hogy annál biztosabban megnyerhető legyen az, a mi az országé. — E program, mint tudva volt, egy férfiban vaia megtestesítve, aki hazafiui törekvésektől volt lelkesítve, hogy megtartsa, biztosítsa és öregbitse, a mi az országé — és egy nagy államférfiú éles tekintetével a birodalomnak nemcsak azt adta meg, mi a birodalomé, hanem hazájának a birodalom ügyeire is oly befolyást biztosított, melyet azelőtt sohasem gyakorolt. Ezen program s annak személyesítője, Deák Ferencz, mint valamely szerencsés gondolat uralkodott a nemzeten. Minden választó követelte, hogy jelöltjei Deák politikai programját fogadják el, és a jelöltek mind teljesíték ezen kívánságot többé vagy kevésbé, mert sub hoc signo vinces!

Hogy a birodalmi gyűlés, a mely eredetire nézve az egész birodalomra érvényes volt, ne akadályozza a kiegyezkedést, szeptember 20-án elnapoltatott. És miután ezen átok eltávolított, a magyarok annál készebbek voltak az átalakításra és azon jelöltek, akik választóik előtt a kiegyezkedés szükségességét tették beszédjük tárgyává és Deák zászlója alá esküdtek, legszívesebben fogadtattak. Ily reményteljes kilátások közt hivatott egybe az országgyűlés 1865-ik évi december 10-ére.

Az ily módon létrejött országgyűlést, mely hivatva volt a kiegyezkedést létrehozni, Ő Felsége Budán a királyi várpalotában mondott trónbeszéde által nyitotta meg, mely élénk viszhangja volt Magyarország közvéleményének és kijelölte az országgyűlési tárgyalások menetét. Ő Felsége ebben közös kiindulási pontul az államjogi kérdések megoldására a *pragmatica sanctió*t vette, — hangsúlyozta a magyar korona sérthetlenségét és az erdélyi s horvát országgyűlés hivatását, — kívánta a közösügyek közös tárgyalását és mint ennek következményét az 1848. törvények átdolgozását, — megígérte a koronázási eskü letételét a megegyezőleg még el nem készített, és a későbbi utókor részére állandón megalapított magyar alkotmányra, — megemlékezett egyszersmind az egyes királyságok és tartományok alkotmányos jogairól, — ajánlá az országgyűlésnek: a lehető leggyorsabb elintézését a közösügyeknek és beszédét a következő fenséges szavakkal zárta be: „Az isteni gondviselés nagy és terhes feladatokat tűzött elénk, — nem kevésbé komolyakat s tekintettel az alkotmányos életnek birodalmunk nagy részében beállott fenakadására, súlyos felelősséggel terhelteket az országnak. Mindamellet nem megoldhatlanok azok, ha az ország, uralkodójával egyesülve, ősei hagyományát követvén, önmegtagadással és áldozatkészséggel fog azokhoz.” A lelkesedés, melylyel azt az egybegyűlt főrendek és képviselők fogadták, előlegesen és közvetlenül legnagyobb bizonyíték volt arra nézve, mennyire szívéhez szökött a nemzetnek.

A trónbeszéd és a mi ama napokon történt, mindinkább megszilárdíták a bizalom kötelékeit a fejedelem és nép között; ama decemberi napok a bizalom csiráját, melyet Ő Felsége nyári látogatása termékeny földbe tett le, kifejlésre képes bimbóvá növelék. — December 17-én fogadta Ő Felsége mind a két házat, átvette Ő Felségének, a császárnénak tett hódolati üdvözlét és megígérte, miszerént vele fog visszatérni, „hogy szemtanui lehessünk az ország boldogítására irányzott törekvéseim létesülésének.” És midőn Ő Felsége december 20-án Magyarország fővárosából eltávozott, elmondhatta az akkori udvari kancellárhoz, Majláthhoz intézett legmagasabb kéziratában: „Bizalommal eltelve jöttem és nagyobb bizalommal s azon reményben, hogy nem sokára vissza fogok térni, távozom.”

A bizalomhoz csatlakoztak a kölcsönös megtiszteltetés leggyengédebb kötelékei. — Január 8-án 1866-ban fogadta Ő Felsége Bécsben a magyar országgyűlés köldöttségét, melynek eredetileg azon feladata volt, hogy átadja a Felséges asszonynak a nemzet kívánalmait születésnapjára. Ekkor Ő Felsége kétszeresen lelkesíté Magyarországot mind a beszéd tartalma, mind pedig a tiszta magyar kiejtéssel előadott szavak alakja által, a melyben a császárné kinyilvánítá, hogy Magyarország java, mióta őt a gondviselés gyöngéd és szintugy feloldhatlan kötelékek által ezen országhoz csatolta, mindig tárgyát képezé legélénkebb részvétének. A Felséges asszony ezen szavait azon ígérettel végezte be, miszerint nem sokára Magyarországra jő és ezen februarius 1-sején teljesedésbe ment, Ő Felségeik ittlétének napjai a bizalom kötelékeit mindinkább szorosabbra fűzték, mely magában biztos sikert eredményezett.

Az országgyűlés megkezdő munkálatait saját megalkotására, pártokká alakult a fölrirat készítésénél, megerősíté a kiegyezkedés iránt táplált reményeket, a mennyiben a Deák-párt a szám és a tehetségek külső és benső tulsúlyával nagy többségét kiténteté, s a mennyiben a 67-es bizottság 15-ös albizottmánya munkálatait a közösügyi javaslat kidolgozására nézve elvégezte. A csaták mennyköve meggátolta ezen tevékenységet; ellenben bármint alakultak az 1866-ik évi hadjárat végeztével a viszonyok, a magyar nemzet ezáltal sem elbizakodottá, sem kislelkűvé nem lön. A Deák által vezényelt közvélemény nem kívánt több jogot az országnak, mint azelőtt, és nem kevésbé kész vala megadni a birodalomnak azt, a mi a birodalomé, mint azelőtt.

A királyi leirat, a mely az országgyűlésnek november 19-én történt újbóli megnyitásakor olvastatott fel, növelte a kiegyezkedés iránti hajlamot, a mennyiben megígérte, hogy a magyar felelős ministerium azonnal kineveztetik, mihelyt a közösügyekre nézve csak elvileg is létre jő a kiegyezkedés. És ezen, a kir. leirat által tett engedménynek az lön a következménye, hogy december első néhány hetében — habár heves, az ellenzék által előidézett viták után, Deák indítványa elfogadtatott és elhatároztatott, hogy a közösügyi munkálatokkal megbízott bizottmányok folytassák munkájukat.

Csak miután világosan meghatároztatott, mely ügyekben tartozik Magyarország Ő Felsége többi, nem magyar tartományaival közösen intézkedni és határozni, élvezheti függetlenségét és önállóságát és csak az önálló és független, alkotmányának élvezetében visszahelyezett Magyarország koronázhatja meg királyát. — Így Deák indítványának elfogadása által az átalakulás sikeres kifejlődésnek nézett eléje, mert a bizottmányok közösügyi munkálatainak folytatását és bevezését 1867 februárius 17-én a magyar kir. felelős ministerium kineveztetése követte. Márczius 31-én elfogadta a 67-es bizottmány munkálatait a képviselőház és néhány nappal utóbb a főrendiház. Így egyrészt Magyarország viszonyának meghatározása által Ő Felsége többi tartományaihoz, másrészt az önállóság és függetlenség nyilvános jele által, melyet Magyarország ministeriuma által nyert, áthágták a lépcsőt, mely a koronázáshoz vezet.

Deutsch ostvérek műintézetéből Pesten.

Az eskületétel a pesti plébániatérén június 8. 1867.

Természet után rajzolta Kollarz Ferenç. Metszette Schmidl.

Minden módon történő kibővíztetésétől kártyáson fenttartatott.

Az országgyűlés készülétei a koronázásra.

Az országgyűlés további munkálatai már többé vagy kevésbé a koronázásra vonatkoztak. A husvétii ünnepek alkalmával törént elnapoltatás előtt, és pedig 1867-ki ápril 8-án letették a ház asztalára határozati javaslatokat a horvát kérdésre nézve Deák és Ghyezy Kálmán. Deák javaslatának, a mely ápril 9-én az alsóháztól s a rá következő napon a felsőháztól is elfogadtatott, az volt czélja, hogy Horvát-, Tótország és Dalmatia országgyűlései arra ösztönöztesse, miszerint mindegyik saját belátása szerint választott arányos számú képviselőt küldjön a pesti országgyűlésre. Ezen, a koronázás történetével oly szoros kapcsolatban levő okmány így hangzik:

A magyar országgyűlés fontolára vette országos küldöttségének a horvát, tót és dalmát országgyűlés küldöttségével folytatott egyezkedési értekezésekről szóló jelentését; s fontolára vette az ezen jelentéshez csatolt nyilatkozatoknak, s mindkét részről felhozott érveknek tartalmát. E megfontolásnak következtében szükségesnek tartja a magyar országgyűlés következőket kijelenteni:

Mintán azon közjogi alapelv, hogy Horvát-, Dalmát és Tótországok a magyar koronához tartoznak, az említett országok gyűlése által is elismertetett, a magyar országgyűlés ezt mint közös megállapodást kívánja tekinteni.

E közösen elismert alapelvnek folytán szükséges:

1. Hogy Magyarország királya, a ki egyszersmind Horvát-, Dalmát- és Tótországoknak is királya, ugyanazon egy koronával, ugyanazon időben és ugyanazon koronázási tény által egyszerre s együtt koronáztassék mindezen országok királyává, a koronázási hitlevél ugyanazon egy legyen, s abban nemcsak a magyar korona összes országainak közös alkotmánya, hanem mind Magyarországnak, mind Dalmát-, Horvát- és Tótországoknak törvényes jogai is teljesen biztosítsanak és fenntartassanak.

E koronázási hitlevelet nem az egyes országok külön képviselői, külön tanácskozásokban, külön megállapodás által, hanem minden országgyűlés készítse el. De az Ő Felsége által is elfogadott s aláírt hitlevél azon országok részére is külön eredeti példányban adassék ki. — Szükséges továbbá:

2. Hogy mind azon esetben, midőn a magyar korona országai mások irányában egyetemesen képviselendők, az említett országok ezen egységhez tartozzanak.

Ugyanazért, ha a közösügyek egy részről a magyar korona országai és tartományai között delegációk által lesznek elintézendők: — ezen társországok is a magyar korona országainak delegációjánál legyenek képviselve, s e képviselőket, kik a delegációnál szintugy, mint a magyarországi delegatusok, személyszerinti szavazattal bírandnak, a meghatározandó arányos számban, akár velünk együtt közösen, akár maguk részéről külön választassák meg.

Hogy tehát a már mindkét részről elfogadottnak tekinthető alapelv, t. i. a magyar korona országainak ezen összetartozása, tetteleg is minél inkább életbeléphessen: a magyar országgyűlés, testvéri egyetértés érzetétől vezettetve felszólítja ezennel Horvát-, Dalmát- és Tótországok gyűlését: küldjön a legközelebbi törtéendő koronázáshoz a maga részéről aránylagos számú s önbelátása szerint választandó követeket a magyar országgyűlésre, a kik jogosítva legyenek mind a koronázásnál, mind a velünk együtt közösen megállapítandó koronázási hitlevél elkészítésénél, mind pedig azon törvényeknek, melyek közöttünk és Ő Felsége többi országai között létező közösügyek miképeni elintézésére nézve szükségesek — végmegalkotásában, az említett országokat képviselni.

Minden netalan támadható aggodalomnak megelőzésére nyilvánítja ezennel a magyar országgyűlés, hogy ha a horvát országgyűlés felszólításunkat elfogadja is, ebből mi ellenük semmi következtetést vonni nem akarunk, kijelentvén egyszersmind már előre azt is, hogy ámbár a magyar országgyűlés azon nagy terjedelmű autonómiát, melyet a horvátországi küldöttség az általa képviselt országok részére követel, nem véli sem az említett országokra, sem a közös koronára nézve oly jótékonyknak, mint azt a küldöttség állította, — tekintve mégis a testvéri egyetértés szükségét: hajlandó ahhoz a gyakorlatilag lehető legszélesebb terjedelemben hozzájárulni.

Végre azon nehézségekre nézve, melyek a területre vonatkozólag felhozattak, a magyar országgyűlés ragaszkodik saját küldöttségének e részben az ország jogaira nézve kifejtett nézeteihez.

Ha Horvát-, Tót- és Dalmátországok gyűlése jelen testvéri felszólításunkat elfogadja s ezáltal azon közjogi alapelv, melyet közösen elismertünk a magyar korona országainak összetartozandósága tetteleg is életbe lép: biztosan remélhetők, hogy a Magyar- és Horvát-, Tót- és Dalmátországok között még ki nem egyenlített viszonyok minden részletei kölcsönös egyetértéssel s megnyugvással fognak elintéztetni.

A magyar országgyűlés a maga részéről mind jelenben, mind az egyezkedés további folytatásában kész lesz mindenkor Horvát-, Dalmát és Tótországoknak megadni mindazon biztosítékokat, melyeket azok történelmi és nemzeti igényeikre nézve jog és méltányosság szerint kívánhatnak.

A magyar országgyűlés ezen határozatának értelmében, a horvát országgyűlés egy ápril 12-én kelt királyi leirat által május 1-jére egybehivatott, és a következő ápril 23-áról keltezett királyi leirat által felszólítottatott, hogy a magyar országgyűlésre koronázási hitlevél megállapítása végett követséget küldjön:

Mi Első Ferencz József stb. stb. Kedvelt hűbeink! Attól az atyai szándéktól vezéreltetve, hogy hű népeink méltányos óhajaitól Tőlünk kitelhetőképén betöltsük, mindenkorra feladatunknak tartottuk, kedvelt Horvát- és Tótországunk történeti jogait csorbítatlan fentartani, — számára az önállóság oly mértékét biztosítani, mely nemzeti kifejlődése kívánalmainak megfelel és jogos autonómiájukat oly védelemben részesíteni, melyet összes birodalmunk érdekeivel összeférhetőnek találunk.

Ebbeli törekvésünknek a monarchia legfontosabb alaptörvénye, a pragmatica sanctio szolgált zsinórmértékül, mely az uralkodási palczánk alatt egyesült minden királyságok és tartományoknak nemcsak elváratlanlanságát biztosítja, hanem különösen is a magyar korona integritását és minden tartományainak együttes tartozandóságát a legnyomatékosabban kiemeli.

Azonban nem titkolhatjuk el magunk előtt, hogy az 1866. dec. 19-én kelt legalázatosabb feliratban kifejezett óhajaitok a pragmatica sanctio szellemével összhangzásba nem hozhatók; sőt hogy azok a magyar országgyűléssel Általunk — kívánságtok szerint — közölt 1861-ik 42 törvényezikkel is ellenmondásban állanak.

E czikkben a pragmatica sanctio és a magyar közjogi alapszerződési határozatainak megfelelőleg, a korona és a koronázási tény, melynek lényeges mozzanatát a koronázási hitlevél kiadása képezi, Magyarországgal közösen vala elismerve.

Hasonlóképen a horvát és tót országgyűlés 1861. sept. 24. és 1866. febr. 10-iki legalázatosabb felirataiban készségét fejezte ki, hogy a magyar királysággal fenálló történeti köteleket figyelembe veszi és ahhoz továbbá is ragaszkodik.

Ez ismételve tett ünnepélyes kijelentések Bennünket ama biztos várakozásra jogosítanak, hogy a függő közjogi kérdéseknek a monarchia minden népei érdekében célba vett megoldásánál kedvelt Horvát- és Tótországunk részéről semminemű nehézségekbe nem ütköztünk, és hogy ti oly követeléseket nem támasztatok, melyek a megoldást lehetetlenné tennék.

Minthogy a mi legbuzgóbb törekvésünk és elhatározott akaratunk oda irányul, hogy minden nehézséget azonnal elhárítsunk, mely a törvényes állapotok bekövetkezésének és a minden részről forrón óhajtott megkoronázatásunknak eddig útjában állott, Irántunk mindenkor tanúsított hű ragaszkodásokba vetett bizalommal atyailag hívunk föl benneteket, hogy a küszöbön álló koronázási ténynél Horvát- és Tótországnak a magyar országgyűlésen leendő képviseltetéséről eleve gondoskodjatok; említett országgyűlés által a közös ügyek és azok kezelésére nézve, a magyar koronám országainak közjogi állásáról egyességgel hozott határozathoz részetekről is törvényes módon hozzájáruljatok és ezáltal minden fenforgó különbségeknek kölcsönös egyetértéssel eszközleendő gyökeres elhárítására utat egyengessetek.

Bebizonyított hűségteknek ez újabb jelét annyiival inkább jogosítva vagyunk töletek elvárni, minthogy a most együttlevő magyar országgyűlés idecsatolt határozatának erejénél fogva, melyet veletek érett megfontolás végett közlünk, a fenforgó viszonyok helyes méltatásával és testvéri előzékenységgel néktek mindazokat a biztosítékokat följánlotta, melyeket autonómiátok és nemzeti kifejlődésetek végett igénybe venni a történelmi jog megenged.

Mivel egyébiránt a magyar országgyűlés a koronázási hitlevél megállapításához legközelebb hozzáfog, a legkegyelmesebben föl kell hívunk benneteket, hogy erre vonatkozó tanácskozásaitokat oly módon siettesse, hogy küldendő követeitek legkésőbb május 15-éig Pestre érkezzenek, hogy az illető munkálatokban részt vehessenek.

Maradván cs. kir. kegyelmünkkel és hajlandóságunkkal.

Kelt birodalmi fő- és székvárosunkban Bécsben, ápril 23. 1867. Ferencz József, s. k., báró Kussevich Emil, s. k. Legfelsőbb rendeletre: Dr. Buzimi Jellachich Ede, s. k.

Ellenben a horvát országgyűlés legkevésbé sem felelt meg a követelményeknek és május 25-én a következő kir. leirat által feloszlattatott:

Mi Első Ferencz József stb. stb. Kedvelt hűveim! Ez évi ápril 23-án kelt királyi leiratunkban hű ragaszkodástok iránti bizalommal felszólítottunk benneteket, hogy a küszöbön álló koronázás alkalmával Horvát- és Tótország képviseltetéséről a magyar országgyűlésen gondoskodjatok; a nevezett országgyűléssel megállapított határozathoz a magyar korona országainak államjogi állására nézve a közösügyek tárgyában a magatok részéről is törvényes módon hozzájáruljatok s ezáltal a fennforgó viszályok elhárításához az utat egyengessétek.

Tettük ezt oly szándékkal, hogy a törvényes állapotok helyreállítását s a magyar korona összes népeinek testvéri egyetértését a legrövidebb uton előmozdítsuk; egyszersmind közöltük veletek a magyar országgyűlés határozatát, melyben az benneteket testvériesen felszólít, hogy kizárólag a fenntebbi célra a magyar országgyűlésre teljhatalmazottakat küldjétek; nemkülönbén arról biztosít vala benneteket, hogy az általatok kívánt autonómiát a lehető legszélesebb értelemben megadja és a koronázási hitlevélbe a magyar koronának nem csupán közös államjogát, hanem a Dalmát-, Horvát- és Tótkirályságok törvényes jogait is beiktatni szándékozik.

Ugyancsak tudomástokra juttatta azt is, hogy a magyar koronával közös delegatióba választandó tagokat vagy a magyar országgyűléssel közösen, vagy saját tartománygyűlések által megválaszszátok.

Továbbá elismeré számotokra azon jogot, hogy követeiteket ne a 48-ki törvények határozatai szerint, hanem az általatok meghatározandó módon küldjétek el; a mennyiben egyszersmind kijelenté, hogy ezen javaslatok netaláni elfogadásából semminemű következtetést sem akar vonni a még fennforgó kérdések végérvényes eldöntésére.

Ennélfogva azt hittük, hogy teljes biztossággal nézhetünk ez iránti tanácskozásaitok eredménye elé, s a tökéletesen kielégítő kiegyenlítés leglényegeseb akadályait elenyésztetteknek tartottuk.

Azonban a horvát országgyűlés többsége által határozottá emelt fölirat atyai szándékainkkal minden pontjában ellenkezett.

Atyai szívünknek őszinte óhajta lett volna ugyan, megkoronáztatásunk alkalmával a horvát s tót királyságok országgyűlését is képviseltetve látni; miután azonban a horvát országgyűlés többsége részéről oly követelések érvényesítették, eldöntő modorban, melyek részint egészen, részint az idő rövidsége miatt teljesíthetlenné lévén, minden alkotmányserü egyezkedést egyenesen lehetetlenné tenni szándékoztak, s miután királyi akarattunk, a minden részről óhajtott koronázást tovább nem késleltetni, — kényszerítve látjuk Magunkat, a horvát-tót országgyűlést, — melynek további tevékenységétől a jelenlegi többség befolyása alatt semmi üdvös sikert nem várhatunk, — ezennel feloszlítani.

Mindazáltal nem akarunk lemondani azon reménnyről, hogy kedvelt horvát s tót királyságaink hű lakossága atyai szándékainkat kellően méltányolva s helyesen felfogva, a kiegyezés művét saját jól megfontolt érdekében teljes erejéből előmozdítandja, s loyális közreműködése által a törvényes állapotok előidézését lehetségessé teendi.

Midőn ennél fogva fenntartjuk Magunknak, a horvát s tót királyságok képviselőit legközelebb ismét összehívni, — s az 1867. apr. 11-ről kelt királyi leiratunkkal Zágráb szabad kir. városunkba egybehívott országgyűlést ezennel feloszlattatnak nyilvánítjuk, egyébiránt királyi kegyelmünkkel hozzátok hajlandók maradunk.

Kelt birodalmi fő és székvárosunkban, Bécsben, május 25-én 1867. Ferencz József s. k. Bárá Kussevich Ernő s. k. tábornagy. Legfelsőbb rendeletre: Dr. Buzimi Jellachich Ede s. k.

A magyar országgyűlés annál inkább törekedett elhárítani a végső akadályokat, melyek a kiegyezkedés útjában álltak. a melyeknek elhárítása tehát a koronázás előkészületeihez tartozott. A királynak meg kelle esküdnie, hogy az ország törvényeit megtartja. mindamellet ezek néhány határozatot tartalmaztak, melyek a felségi jogokat szűk körre szorítják, az alkotmányos tényezők egyensúlyát megzavarják és alkalmasak arra, hogy a törvényhozó testületnek a nemzet s a trón közötti béke hátrányára nagy tulsúlyt biztosítsanak. Ezen és más körülmények szükségessé tették az 1848-ki törvények átdolgozását, ezen célból a miniszterelnök, Andrássy Gyula gróf az alsóház május 17-ki ülésében több törvényjavaslatot terjesztett elő, ezek közt egyet, a mely a közösügyi munkálatot kívánta törvénybe iktattatni. E törvényjavaslatok a következők:

1. Törvényezik a magyar korona országai és az Ő Felsége uralkodása alatt álló többi országok közt fennforgó közös érdekű viszonyokról s ezek elintézésének módjáról.

Ő császári s Apostoli királyi Felsége, miután többi országait és tartományait alkotmányos jogokkal ruházta föl, legmagasb trónbeszédében, melylyel a jelen országgyűlést megnyitni méltóztatott, felszólítá az országgyűlést: hogy a practica sanctionnak, mint kölesönösen elismert jogalapnak elveiből kiindulva, gondoskodnék oly módokról, melyeknél fogva mind Magyarország és társországainak a practica sanctio által is biztosított közjogi és belkormányzati önállósága, mind a birodalom biztosságának és együttmaradásának föltételei sértetlenül megővassanak, egyszersmind pedig a fentérintett közös ügyek alkotmányos elintézésénél egyrészt a magyar korona országai, másrészt Ő Felsége többi országai és tartományai alkotmányos befolyása biztossítsassék.

Őszinte örömmel üdvözölte az országgyűlés Ő cs. s Apostoli kir. Felségének ezen legmagasabb elhatározását, mely szerint az alkotmányos kormányzat rendszerét az egész birodalomban megállapítani óhajtván, ezáltal trónjának fényét s a birodalom erejét s hatalmát mindannyi népeinek a közügyek iránti érdekeltségére mint természetszerű, s ennél fogva legszilárdabb alapa kívánta fektetni.

Ez okból Magyarország és képviselői nem mulasztathák el gondoskodni oly módokról, a melyek lehetővé tegyék, hogy azon alepszereződés, a mely 1723. évi I. és II. t. cikkek értelmében együttes és elválaszthatlan birtoklását, másrészt pedig, Magyarországnak önálló törvényhozási és kormányzati függetlenségét biztosította, lényegében jövőre is sértetlenül fenntartassék.

Ennélfogva szükségessé válván, hogy a birodalom két fele közötti közös viszonyok pontosan és határozottan kijelöltessenek s hogy a két egymástól független alkotmányos képviselő közötti érintkezés módja eme közös viszonyok elintézése körül szabatosan megállapíttassék: az országgyűlés erre vonatkozólag a következőkben állapodott meg.

(Következik a közös ügyi munkálat 69 pontja.)

Törvényjavaslat az 1847/8 III. törvényezik azon intézkedéseinek, melyek az nádor mint királyi helytartó jogkörére vonatkoznak, módosításáról.

I. Miután Ő cs. s Apostoli királyi Felsége a végrehajtó hatalmat a törvények és az alkotmány alapján a magyar ministerium által személyesen gyakorolja, az 1847/8. III-dik t. cz. pedig Ő cs. s apostoli királyi Felsége távollétében a végrehajtó hatalmat egyenesen az akkori nádorra mint királyi helytartóra boldog emlékeztű István Főherczegre ruházta: az 1847/8 III.t. cikkeknek az akkori nádor, mint királyi helytartó jogkörére vonatkozó 2., 3., 9., 17. 19., 24., és 38. §§-ainak intézkedési érvényen kívül helyzetetnek.

II. Mindaddig, míg a nádori méltóság hatásköre, a felelős kormányzat elveivel megegyezőleg, törvény által szabályozva nem lesz, a nádor, választás elhalasztatik.

III. Törvényjavaslat a ministerium alakítására vonatkozó 1847/8. III-dik t. cz. 12. §-ának módosításáról.

Az 1847/8-ik III.t. cz. 12. §-sa, mely a m. felelős miniszterium alakulásának módjáról rendelkezik, következőleg módosittatik:

A miniszterelnök előterjesztésére annak miniszterteráuit Ő Felsége nevezi ki.

IV. Törvényjavaslat az 1847/8. évi IV-ik t. cz. 6. §-ának módosításáról.

Az 1847/8. évi IV. t. cz. 6. §-sa következőkép módosittatik.

Minthogy az évi költségvetésnek országgyűlésileg törtéendő megállapítása mindig csak egy évre terjed, s újabb megállapítás s megajánlás nélkül adót kivetni s behajtani nem lehet, — oly esetben, midőn Ő Felsége az országgyűlést bármi okból előbb feloszlátja, vagy annak ülését előbb elnapolja vagy berekeszti, mint a befejezett számadások, beadások és a jövő évi költségvetésnek előterjesztése a ministerium által teljesített, s az országgyűlésen tárgyak iránt határozat hozathatót volna: az országgyűlés még azon év folytán, és pedig oly időben összehívandó, hogy mind a befejezett számadások mind a jövő évi költségvetés az évek végeig országgyűlésileg tárgyalathassanak.

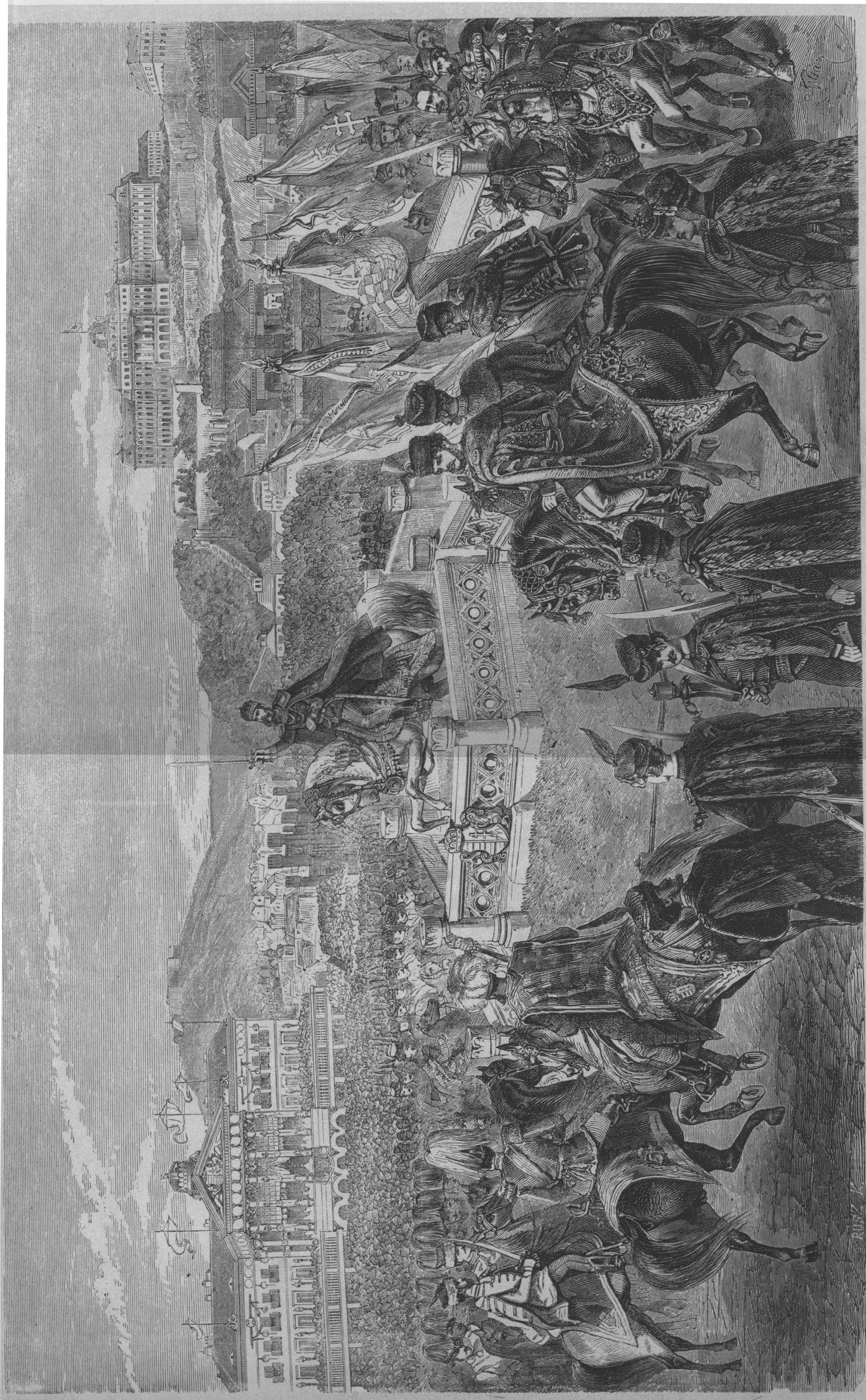
V. Határozati javaslat az 1847/8 ki V. t. cikkek 5-ik §-ának azon rendelete ideiglenes felfüggesztése iránt, mely a csajkások kerülete és a bánsági végvidék képviselőitétére vonatkozik.

Addig, míg a határvidéken fenálló katonai szervezet törvényes intézkedés által meg nem változtattatik, az 1847/8-ki V-ik t. cz. 5-ik §-ának a csajkások kerülete és a bánsági végvidékre vonatkozó intézkedése ideiglenesen felfüggesztetik.

VI. Törvényjavaslat a nemzetőrökről szóló 1847/8 t. cz. felfüggesztéséről:

Addig is, míg a törvényhozás a védelmi rendszer átalakítása és megállapítása iránt határozand, a nemzetőrségről szóló 1847/8 XXII-ik t. cz. felfüggesztetik.

Mielőtt ezen törvény — illetőleg határozati javaslat elfogadtatott volna, gróf Andrássy Gyula miniszterelnök az alsóház május 25-én tartott rendes ülésében felemlíté, hogy a koronázás közelit, s így a háznak azon küldöttség megválasztásáról ideje

A kardvágás a Ferencz-József téren 1867. június 8-án.

Természet után rajzolta Kolarz Ferencz.

gondoskodni, mely ősi szokás szerint a koronázási hitlevél tartalmát megállapítsa; s mely küldöttségbe a felsőház is küld tagokat. Az alsóház elhatározza, hogy a miniszterelnök által felemlített országos küldöttséget a legközelebbi hétfőn, (május 27-én) ülésében megválasztandja. A következő napokat mindkét ház üléseiben a már említett javaslat vette igénybe. Az országos küldöttséghez járulandó tagokat, nevezetesen: a primást, báró Sennyey Pált, gróf Majláth Antalt, Szögyényi Lászlót, Masierovics érseket, gróf Mikes Jánost, gróf Pálffy Józsefet, Saguna érseket, Tomcsányi Józsefet, báró Apor Lászlót, báró Prónay Gábort, és ifjú gróf Ráday Gedeont a főrendiház május 27-én tartott ülésében megválasztotta; ugyanazon napon az alsóház részéről a nevezett küldöttségbe Bónis Sámuel, Deák Ferencz, báró Podmaniczky Frigyes, Nyáry Pál, Tisza Kálmán, Ghyezy Kálmán, Somsich Pál, Csengery Antal, báró Kemény István, Trifunácz Pál, Bezeredy László, Joannovics György, Szabó Imre, Trauschenfels Emil, Vadnay Lajos, Zsedényi Eduárd, gróf Apponyi György, Dózsa Elek., Szász Károly, Bartal György, Hosszu József, Bittó István, Just József és Pulszky Ferencz választottak be.

Az alsóház május 31-én tartott ülésében Joannovics György az országos küldöttség nevében következő jelentést olvasott fel:

Midőn a koronázási hitlevél tárgyában kiküldött országos választmány f. évi május 29-én megalakult, mielőtt hozzáfogott volna a koronázási hitlevél előkészítéséhez, melynek bevezetésében a trónváltozás okának megemlézése nem mellőzhető, fölhozott, hogy Ő Felségének V. Ferdinándnak a trónról 1848. december 2-án történt lemondására és a lemondási okiratokra nézve, melyek a 61-diki országgyűléssel közöltettek, azon országgyűlés aggodalmakat fejezett ki, s ezek megszüntetését kívánta Ő Felségétől két rendbeli felirataiban.

Amaz okiratokat az 1861-diki országgyűlés magyar közjogi szempontból formájukra nézve hiányosoknak nyilvánította, mert midőn Ő Felsége V. Ferdinánd 1848-ik évi december 2-án a császári koronáról lemondott, nem adott ki külön okiratot az iránt, hogy a magyar koronáról is lemond; — lemondásában pedig Magyarországot külön meg sem említette, hanem csak általános lemondásába foglalta s arról Magyarországot külön nem értesítette.

Hasonlóul Ferencz Károly főherceg Ő Felsége sem értesítette Magyarországot arról, hogy már 1848-ban lemondott azon örökösödési jogáról, mely Ő Felségének V. Ferdinándnak a trónról való lemondása után a sanctio pragmatica értelmében illette volna.

Az 1861-ki országgyűlés az ország jogainak jövőre biztosítása céljából ama formahiány utólagos pótlását, és a Magyarországhoz külön intézendő lemondási okiratok készíttetését kérte Ő Felségétől, hogy azokat országgyűlésileg tárgyalhassa, törvénybe iktathassa s ekképen az ország utólagos hozzájárulását is kifejezhesse; tiltakozván egyszersmind a lemondások általánosságából Magyarország alkotmányos önállása csorbitására vonható minden következtetés ellen.

Az országgyűlésnek ismételt felirataiban fölterjesztett kívánatára még eddig megnyugtató válasz nem érkezvén, az országos választmány felvilágosítást kért a ministeriumtól, hogy történt-e sikeres lépés az ország mondott kívánatának kielégítésére, vagy legalább fog-e legközelebb történni?

Miniszterelnök úr e felszólítás folytán szóval is nyilatkozott, írásban is beadta nyilatkozatát, melyet % alatt tisztelettel idemellékel az országos választmány azon kéréssel, hogy miután nem érzi magát feljogosítva, az ország említett kívánatai fölött, melyek a lemondásra vonatkoztak, s az 1861-ki országgyűlésről ismételve fölterjesztettek, határozni, mert csak az országgyűlés mondhatja ki megnyugvását azokra nézve, mik a miniszterelnöki nyilatkozatban foglaltatnak, — méltóztassék az országgyűlés e tárgyat végzésileg eldönteni, hogy a koronázási hitlevélbe a trónról lemondást a szerint lehessen beiktatni. Pesten, május 31-én 1867. Báró Sennyey Pál s. k. az országos választmány elnöke, Joannovics György s. k. az országos választmány jegyzője.

A miniszterelnöknek az országos választmányhoz utalt nyilatkozata így hangzik „A ministerium a történt lemondásokban létező formahiányokat magarészéről is elismeri. Minthogy azonban az 1861-iki országgyűlés sem vonta kétségbe azt, mint valóságos s meg nem változtatható tény, hogy Ő Felsége V. Ferdinánd 1848 évi december 2-án a magyar trónról is lemondott, de az ország jogainak épségben tartása s jövőre biztosítása tekintetéből azt kívánta, hogy minden innen vonható következtetések elleni óvása, úgy szintén az országnak ezen lemondáshoz való utólagos hozzájárulása magában a törvényben kifejeztessék:

A ministerium azon nézetben van, hogy ezen formahiányok az oly hosszúra haladott idő után legezéltirányosabban akképen volnának pótolhatók és az 1861-ki országgyűlési határozat célja legbiztosabban azáltal lesz elérve, ha a törvényhozás egy, ez alkalommal alkotandó törvényezikben Ő Felség V. Ferdinánd, és Ferencz Károly főherceg lemondását beiktatván, az ezen lemondások formahiányából netán vonható következtetések ellen óvása kijelenti, jövőre pedig az iránti jogát fenntartja, miszerint a trónlemondás ténye mindenkor Magyarország külön értesítése mellett és hozzájárultatva történjék. Pest májushó 30. 1867. Gróf Andrássy Gyula s. k.

A következő napon, június 1-én az országos választmány az előadott nyilatkozat felett tartott tárgyalást s Pulszky Ferencz következő indítványt tett:

„Nyilatkoztassa ki a ház, hogy a ministeri felvilágosítást megnyugvással elfogadja, és megbizza az országos választmányt, hogy ennek értelmében egyrészt a királyi hitlevelet elkészítse, más részről oly törvényt hozzon javaslatba, mely a ministeri javaslat értelmében az ország jogait megvédi.“

E javaslatot mindkét ház még az nap elfogadta, s ennek folytán az országos választmány június 3-án munkája resultatumait, melyeket is a következő napon mindkét ház elfogadott, előadta; ezek a koronázási hitlevél, a koronázási eskü s egy törvényjavaslat V. Ferdinánd Ő Felsége és Károly Ferencz főherceg lemondása körül.

A koronázási hitlevél tartalma:

Mi Első Ferencz József stb. mint Magyarország s társországainak Apostoli királya adjuk emlékeztül jelen hitlevelünk rendében: hogy miután dicsőségesen uralkodott Felséges I. Ferdinánd ur austriai császár, Magyarországnak e néven V-ik királya, a Mi mélyen tisztelt és szeretett Nagybátyánk még 1848 évi december 2-án Olmützben kelt lemondó levelénél fogva, mind az austriai császári koronáról, mind pedig az uralkodása alatt állott többi országai koronáiról ünnepélyesen lemondott; miután pedig fenséges császári, királyi főherceg Ferencz Károly ur, a Mi mélyen tisztelt és buzgón szeretett édes Atyánk, akit az örökösödés rendje szerint a trónöröklés illetett volna, erről lett lemondását ugyanazon alkalommal hasonló ünnepélyességgel nyilvánította: — az 1723-dik évi 1-ső és 2-dik törvényezik szerint Ránk, mint törvényesen jogosult örökre szállott Magyarországnak és társországaiban a királyi trónöröklés. Mi tetteg at is vettük az uralkodást; közbejött súlyos akadályok miatt azonban az 1791. évi 3 t. cz. által kijelölt határidő alatt, mint Magyarország és társországainak királya Magunkat meg nem koronáztathattuk. Későbbben 1861-ik évben megkoronáztatásunk végett összehíván az országgyűlést, Felséges V. Ferdinánd ur császárnak, királynak s mélyen tisztelt Nagybátyáknak, és fenséges császári, királyi főherceg Ferencz Károly urnak, fiui tisztelettel szeretett édes Atyáknak említett lemondási okiratait az országgyűlés elé terjesztettük; megkoronáztatásunk azonban a fennforgott viszonyok és nehézségeknél fogva még ekkor sem teljesülhetett.

Ujabbán összehívtuk tehát 1865-ik évi december 10-ik napjára Pest szabad királyi városunkba a jelen országgyűlést királyi fölvatásunk és koronáztatásunk végett, s ezen országgyűlést saját legmagasabb személyünkben Mi magunk nyitottuk meg és vezéreltük folytonosan. Hosszasabb tanácskozások után Isten kegyelméből végre sikerült atyai szívünk örömeire az alkotmány visszaállítása által elhárítani azon nehézségeket, a melyek miatt királyi fölvatásunk és koronáztatásunk eddigelé halasztást szenvedett.

Azon aggodalmakat pedig, melyeket az 1861-ki országgyűlés Felséges császár és király V. Ferdinánd ur, mélyen tisztelt és szeretett Nagybátyánk és fenséges császári királyi főherceg Ferencz Károly fiui tisztelettel szeretett édes Atyánk lemondási okirataira nézve ismételt felirataiban Elénk terjesztett, elosztatta felelős ministeriumunknak a jelen országgyűlés szinte előtt Nevünkben tett nyilatkozata, melyben legmagasabb jóváhagyásunkat kijelenté arra nézve, hogy az említett lemondások formahiányaiból az ország törvényes önállására s függetlenségére káros következtetések ne vonathassanak, s a trónlemondás ténye jövőre Magyarország külön megemlézése s értesítése mellett, és alkotmányos hozzájárulásával történjék, — s e részben az ország jogainak biztosítására ünnepélyes megkoronáztatásunk után azonnal külön törvény is alkottassék.

Az ország főrendei és képviselői tehát tekintetbe véve a hazai törvények rendeletét, azok értelmében Minket, mint Magyarország és társországai trónjának és koronájának törvényes és valóságos örökösét, mentül előbb megkoronáztatni óhajtván: jobbagyi hódolattal járultak Elénk s alázatosan kértek, hogy Mi az ország sarkalatos törvényei szerint mindenesetre még szerencsés megkoronáztatásunk előtt kiadandó koronázási hitlevelünkben az ország jogai biztosítására az alább irt cikkeket, s az azokban foglaltakat kegyelmesen elfogadni, királyi hatalmunkkal helyben hagyni, megerősíteni, s mind Magunk kegyelmesen megtartani, mind mások által is kegyelmesen megtartatni méltóztatnánk. Mely cikkek tartalma következő:

1. Szentül és sértetlenül megtartandjuk s királyi hatalmunkkal mások által is megfogjuk tartatni az 1723. évi 1. 2. törvényezikben megállapított királyi trónöröklést; — az 1791. évi 3. t. czik értelmében teljesítendő koronázást; Magyarország és társországai alkotmányát, törvényes függetlenségét, szabadságát és területépségét; szentül és szigorúan megtartandjuk s királyi hatalmunkkal mások által is megtartatjuk Magyarország és

társországainak törvényesen fenálló szabadalmait, kiváltságait s törvényszerű szokásait, és az eddigelé országgyűlésileg alkotott s dicső Elődeink Magyarország királyai által szentesített, valamint ezután országgyűlésileg alkotandó s Általunk, mint koronázott magyar király által szentesítendő törvényeit, minden pontjaikban, czikkeikben és záradékaikban úgy, amint ezeknek értelme és gyakorlata, király és országgyűlés közös megegyezésével fog megállapíttatni; kivéve mindazon által dicsőült II. András 1222. évi törvényének azon megszüntetett záradékát, a mely így kezdődik: "Quod si vero Nos" ezen szavakig „in perpetuum facultatem." Mindezek biztosítására szolgáló azon eskünk is, a melyet jelen királyi levelünk tartalmára dicső Elődünk I. Ferdinánd koronázási esküje szövegének alapján koronáztatásunk alkalmával le fogunk tenni.

2. Az ország szent koronáját az ország lakosainak régi törvényes szokása, s a hazai törvények szerint az országban fogjuk mindenkor tartani, s a keblükből valláskülömbségre való tekintet nélkül választott és megbízott világi személyek által őriztetni.

3. Magyarország- és társországainak mindazon részeit és tartományait, a melyek már visszaszerezettek, és azokat, a melyek Isten segéd-mével ezután fognak visszaszereztetni, koronázási eskünk értelmében is a nevezett országhoz és társországaihoz visszakapcsolandjuk.

4. Abban az esetben, melyet Isten kegyelme messze távoztasson, ha az austriai főherczekek mindkét nemének magvaszakadása, elsőbben is: a dicső emlékeztű ősatyánk VI. illetőleg III. Károly, utána dicsőült I. József, végre: dicsőült I. Lipót császárok és magyar királyok ágyékaiból leszármazó örökösök kihaltával bekövetkeznek, — a király választás és koronázás előjoga az 1723-dik évi 1. és 2. t. cz. rendelete szerint is visszazáll Magyarországra és társországaiba s ezen országoknál régi szokásaik szerint az sértetlenül megmarad a hajdani érvényében és állapotában.

5. A mint fentebb az 1-ső pontban foglaltatik, valahányszor jövőben ilyen koronázás Magyarországon országgyűlésileg teljesítendő, örökösaink és utódaink, a koronázandó örökös királyok kötelesek lesznek mindannyiszor ezen hitlevélbeni biztosítások elfogadását előre bocsátani, és arra az esküt is letenni.

Mi tehát az országgyűlés fennebbi kérését kegyelmesen fogadván, atyai szívünk kegyes hajlamánál fogva a fönnt beiktatott összes czikkelyeket s mindazt a mi azokban foglaltatik egyenkint és összesen helyeseknek s Előttünk kedveseknek valljuk, s azokhoz kegyelmes megegyezéssel járunk; igérvén és királyi szavunkkal biztosítván Magyarországot és társorszárait, hogy mindezen előrebocsátatásokat Magunk is megtartjuk s bármily rendű és rangu alattvalóinkkal is megtartatjuk, — amint azokat jelen hitlevelünkkel elfogadjuk, helyben hagyjuk s megerősítjük.

A minnek hitelére és bizonyosságára ezen levelet saját kezünkkel aláírtuk s királyi pecsétünk ráfüggesztésével megerősítettük.

A lemondást tartalmazó törvényczikk így van fogalmazva;

Törvényczikk Ő császári Apostoli Felségének V. Ferdinándnak a trónról és fenséges császári királyi főherczeg Ferencz Károlynak a trónöröklésről még 1848-dik évben történt lemondásaikról.

1. §. Ő császári királyi apostoli Felsége V. Ferdinand 1848. december 2-án a trónról, — fenséges császári királyi főherczeg Ferencz Károly pedig ugyanakkor a trón örökléséről, — mely Ő császári királyi Apostoli Felsége V. Ferdinand után az 1720-dik évi I. és II. t. cz. értelmében Őt illeti volna, lemondván — e két lemondás az ország részéről utólagosan beczikkelyeztetik.

2. §. Minthogy azonban az erre vonatkozó lemondási okiratok, melyek az 1861-diki országgyűlés elé térjesztettek, általánosságban és csak az austriai császárságról s az ehhez tartozó országokról szólnak, — Magyarország pedig mint saját alkotmányánál fogva önálló ország, azokban külön megemlítve nincsen; — minthogy továbbá azon okiratok az országgyűléssel tárgyalás, elfogadás s törvénybe iktatás végett annak idejében nem is közöltettek az országgyűlés ünnepélyes óvast tesz ezennel minden ebből Magyarország önállóságára és függetlenségére nézve vonható káros következtetések ellen.

3. §. Egyszersmind pedig az ország jogai biztosítása tekintetéből jövőre nézve megállapíttatik, hogy minden ezental bekövetkezhető trón-lemondás Magyarország külön értesíttetése mellett s alkotmányos hozzájárulásával történjék.

A koronázási esküről alább fogunk szólni.

Közvetlen a koronázás előtt és után a koronaörök végzik szokott tisztjeiket a koronázási templomban. Eddig őket mindig törvényesen választák; jelen alkalommal június 4-én választattak meg az alsóház termében tartott egyes ülés alkalmával. Ez ülésben az alsóház részéről Szentiványi Károly, a főrendiház részéről pedig Majláth György, az országbíró elnökölt, s felolvasták a királynak a koronaörváltásra vonatkozó leiratát.

Első Ferencz József, Isten kegyelméből austriai császár; Magyar, Cseh, Halics és Lodomer országok apostoli, úgy Ilyria királya; Austria főherczége stb.

Hű Magyarországnak s ahoz kapcsolt részek Zászlósainak, egyházi és világi Főrendjeinek és Képviselőinek, kik az általunk 1865 évi karácsonhó 10 napjára Pest szab. kir. városunkba összehívott országgyűlésen egybegyűlék, üdvöt és kegyelmünket!

Kedvelt Híveink! Az 1844-dik évi I. t. cz. értelmében megválasztott koronaörök, jelesül néhai űrményi ű r m é n y i Ferencz, Leopold császár jeles rendének közép keresztese, császári királyi aranykulcsosunk s valóságos belső titkos tanácsosunk, időközben elhalván — vajai b. Vay Miklós pedig másnemű hivatalos rendeltetésénél fogva a koronaöri teendőket nem végezhetvén, e teendőkkkel kedves híveinket, nagyságos és tekintetes Nagy Károly grf. Károlyi György valóságos belső titkos tanácsosunkat és tótprónai és blatniczai b. Prónay Albertet, ennek leköszönése után pedig nyáregyházi b. Nyáry Antalt, hétszemélyes táblánk bíráit s valóságos belső titkos tanácsosainkat ideiglenesen megbízandóknak találtuk.

Hogy tehát az országos főrendek és képviselők a magyar szent korona öreinek választására nézve fennálló törvényes jogaikat gyakorolhassák a megürült állomások elsejére 1. nagykárolyi gf. Károlyi György valóságos belső titkos tanácsosunkat, Szathmár megye főispánját; 2. orczy b. Orczy György aranykulcsosunkat; 3. ráday gf. Ráday Gedeon aranykulcsosunkat, Leopold császár jeles rendének kiskeresztését s a Jászkon kerület fő kapitányát; 4. Mán Józsefet Marmaros megye főispánját; a második helyre pedig 1. vajai b. Vay Miklós aranykulcsos, valóságos belső titkos tanácsosunkat a Szt. István jeles rendének középkeresztését; 2. branyicskai b. József Lajos aranykulcsosunk s valóságos belső titkos tanácsosunkat és Kolos megye főispánját 3. radványi Radvánszky Antal Zólyom megye főispánját; 4. Mihajlovics Miklóst Bács megye főispánját, kedvelt híveinket ezennel kijelöljük, — a megválasztandó Általunk megerősítendő koronaörök a törvényszerű esküt törvényes szokás szerint az országos főrendek és képviselők színe előtt fogván annak idejében letenni.

Hozzátok egyébiránt császári királyi kegyelmünk és kegyelmességünkkel állandóan hajlandóak maradunk.

Kelt Magyarországnak fővárosában, Budán sz. Ivánhó harmadik napján 1867. évben Ferencz József s. k. Gróf Andrássy Gyula s. k.

Miután ez irat felolvastatott nagykárolyi gf. Károlyi Györgyöt s vajai b. Vay Miklóst mindkét ház egyhangulag koronaörökül megválasztotta. Ezután a főrendiház tagjai eltávoztak s a miniszterelnök korona a örök esküformáját mint javaslatot előadta, mely is a következő alakban készíttetett meg.

Én N. N. Magyarország sz. koronájának öre, Ő Felségének előleges kijelölése mellett az ország által rendesen megválasztván, és Ő Felsége által, legkegyelmesebb Urunk által megerősítetvén; esküszöm az élő Istenre, boldogságos szűz Mariára és Istennek minden szenteire, hogy én Magyarországnak szent koronáját, s egyéb királyi s országos jelvényeket, melyek vele együtt zár alatt tartatnak, tehetségem szerint, különösen, midőn a sor rajtam leend, szorgalmasan és hűségesen megőrzendém és gondját viselni fogom; azon koronát őrző katonákat szorgalmasan, és hű megőrzésére jó figyelemben tartandom; magát pedig a szent koronát és a királyi és országos, a mellett tartott jelvényeket semmi cselegéssal vagy csalással semmi erton módon az országtól és a törvényesen koronázott királytól elnem idegenítendém, Isten engem úgy segéljen, a boldogságos szűz Mária és minden szentek!

A törvényjavaslat pedig így szól:

Az ország szent koronájának volt örei, jelesül néhai űrményi Ferencz időközben elhalálozván, Vajai b. Vay Miklós pedig másnemű hivatalos rendeltetése által gátoltatva, koronaöri teendőit nem végezhetvén s ennél fogva Ő császári s Apostoli Felsége ideiglenesen nagykárolyi gf. Károlyi Györgyöt és tótprónai és blatniczai b. Prónay Albertet, ennek leköszönése után pedig nyáregyházi b. Nyáry Antalt legkegyelmesebben megbízni méltóztatván, az Ő Felsége által valláskülömbőség nélkül kijelöltek közül, a korona s a haza érdekében szerzett érdemeik s hazafiai szolgálataik figyelembe vételével az ország rendei és képviselői nagykárolyi gf. Károlyi György valóságos belső titkostanácsost s Szatmár megye főispánját, ki Ő Felsége megbízása folytán a koronaöri hivatalt eddig is viselte, és vajai b. Vay aranykulcsos, valóságos belsőtitkos tanácsost és szent István jeles rendének középkeresztését választottak el köz akarattal s illetőleg erősítették meg koronaörökül, — kik a törvényszerű esküt annak rendje szerint le is tették.

Fennemlített b. Nyáry Antal a koronához tartozó kulcsok megtörtént átadása iránt ezennel megnyugtatatván, e tekintetben a felelet terhe alól feloldoztatik.

Ugyan-ez ülés határozata, hogy a koronaörök esküjüket Ő Felsége s az egész országgyűlés összes tagjai előtt tegyék le. Azon kívül több javaslatot adtak be, melyek közül Deák Ferenczé imez:

„Régi országgyűlések példája de meg a dolog természetében is fekszik és az illem, a szokás is azt hozza magával, hogy az országgyűlés a koronázás előtt testületileg tisztelegjen Ő Felsége előtt. Továbbá szükségesnek látnám, hogy az országgyűlés egy

RUSZ K.

Deutsch testvérek műintézetéből Pesten.

A koronázási ebéd a budavári kir. palotában június 8. 1867.

Rajzolta Kollarz Ferencz. Metszette Russ.

Minden módon történő többszörösítés törvényesen fenntartott.

fényes küldöttség által kérje meg Ő Felségét mindenekelőtt arra, hogy méltóztassék magát a törvények értelmében megkoronáztatni; megkoronáztatása előtt pedig ezen királyi hitlevelet, melyet az országgyűlés megállapított, kegyelmesen elfogadni, aláírni és kiadni. Ugy-e fényes országos küldöttség kérje meg Ő Felségét egyszersmind arra is, hogy kegyeskednék Ő Felségét a királynét is magyar királynővé megkoronáztatni. Ugyane küldöttség menne el Ő Felsége a Császárné és Királynéhez, megkérni Őt az ország nevében, kegyeskedjék magát megkoronáztatni engedni. Ezek volnának a formák, melyeket a régi országgyűlési szokások szerint meg kell tartanunk.

A második tárgy, melyre a t. ház figyelmét fel akarom hívni, az, hogy a nádornak, kinek hivatala nincs betöltve, sőt megállapodásunk szerint a koronázás előtt betöltve nem is lesz, a koronázásnál hivatalos teendői vannak, melyeket a törvény szabott ki. E hivatalos teendők között, legnagyobb fontosságú az, hogy az ország primásával együtt ő teszi a koronát a fejedelem fejére. Ezt teljesítette eddig a nádor és méltán képviselte az országot, mert az ország első választott tisztviselője volt.

Most, minthogy, a mint említém, a nádori hivatal üresedésben van, az a kérdés támad, ki teljesítse a koronázásnál ezen nádori teendőket. Mind a dolog természete és azon tekintet, hogy a nádor ezeket az ország nevében úgy teljesíthesse, mint az ország választottja, mind pedig a múlt idők példája, különösen az, mely Maximilián király megkoronáztatásánál követtetett, azon vélemény támogatják, hogy e teendőket most, nádor nem léteiben, az teljesítse, kit az ország erre meg fog választani. Ha a t. ház ezt elhatározza, ez szintén hozzájárulás végett a főrendekkel lesz közlendő. Ha a főrendek is e nézetben lesznek és határozatunkhoz, a mint hiszem, hozzájárulnak, akkor Ő Felsége elébe kell terjeszteni, kit választott meg az ország e célra.

Nem tartom szükségesnek, hogy a választás vegyes ülésben történjék; hanem azt hiszem, hogy a ház megválaszthatná a maga részéről, a kit e magas megbizással megtisztelni akar; üzenetben értesíthetnők erről a főrendeket és felkérhetnők hozzájárulás végett.

Ezen tiszttel gróf Andrássy Gyulát indítványozom megbízatni, nem úgy, mint miniszerelnököt, mert én ezt a hivatalhoz kölni jövőre sem szeretném, hanem ezt egyénileg reáruházott megbízásnak kívánom tekintetni.

Ezen indítványok elfogadtattak.

De még más a koronázásra vonatkozó intézkedéseket is tőn a ház ezen ülésben. Így megbizta a ministeriumot, hogy a szükséges intézkedéseket tegye, miszerint az országgyűlés Ő Felségeiknek az 50000-darab arany koronázási ajándékot átadhassa. Egyszersmind kinevezte az elnök ama küldöttségeket, melyek az alsóház részéről megbizva valának, átnyújtani a koronázási hitlevelet, a koronát átvinni a koronázási templomba és a koronázás napján az ünnepélyes koronázási ebédnél szolgálásokat tenni.

Junius 5-én figyelmezteté az elnök az alsó házat amaz ősi szokásra, mely szerint az országba érkezett tagjait az uralkodó háznak követség által tisztelték meg. És hogy ezen szokásnak megfelelően, a ház beleegyeztével bizonyos számú képviselőt jelelt ki a küldöttségbe, melynek czélja volt, a koronázás miatt Pestre érkezett tagjait a császári családnak ünnepélyesen üdvözölni.

Mindezen, a koronázással közvetlenül vagy közvetve összefüggő rendeletek után, melyekhez a felsőház is hozzájárult, ezen napon történt meg először, hogy az országgyűlés Ő Felségével a koronázást illetőleg küldöttségileg érintkezésbe jött. Mert délutáni 5 órakor fogadtatott Ő Felsége által az országgyűlés mindkét háza által a koronázási hitlevél átnyújtásával megbízott országos küldöttség. Ez a küldöttség azon tagjain kívül, kik a koronázási hitlevelet készítették, a következő képviselőkől állottak: Jankovich Antal, Károlyi Ede gróf, Kovách László, idősebb Zichy József gróf, Lovassy Ferencz, Orczy Béla báró, Rudics József báró, Semsey Albert, Széchenyi Béla gróf, Vay Béla báró, Andreánszky Boldizsár, Geduly Lajos, Szirmay Géza, Reviczky István, Tolnay Károly, Damaszkín János, Gozsdu Manó, Manojlovics Emil, Wlád Alajos és Véghső Gellért; és a mágnessi tábla tagjaiközül: Girk György, pécsi püspök, Pankovich István, munkácsi püspök, Károlyi György gróf, Nádasdy Lipót gróf, Zichy-Ferraris Felix gróf, Andrássy Aladár gróf, Bánffy Miklós gróf, Waldstein János gróf, Széchenyi Kálmán gróf.

Mindezek diszkossikban és fényes öltönyökben Budára mentek és a belügyministerium elnöki irodájában összegyűltek, hogy innen a királyi várpalotába menjenek át, hol mindjárt megérkeztek után a trónterembe eresztettek. Nemsokára ezután megjelent Ő Felsége magyar tábornoki egyenruhában, körülvéve fényes udvari kísérete által, melyben már a magyar testőrségnek is volt helye, és a mely előtt egy püspök az apostoli kereszttel és a főlovászmester, Batthyányi Imre gróf kivont karddal ment. Továbbá Ő Felsége kíséretében volt az főhadsegéd gróf Crenneville altábornagy és a szolgálattevő főudvarmester a tábori karral. Miután a király a trónra leereszkedett, Ő Nagyméltósága a herczeg primás mint a küldöttség szónoka ily beszédet tartott:

Császári Királyi Apostoli Felség! Legkegyelmesebb Urunk! Az országgyűlés elérkezettnek hitte azon örömdetes időpontot, midőn a koronázási hitlevélnek, t. i. azon legnagyobb fontosságú okmányának szerkesztéséhez fogjon, mely ősi alkotmányunk egyik legerősebb garantiáját képezi, a korona és nemzet, az ország és uralkodó jogait megerősíti, és a melynek király kibocsátása sarkalatos törvényeink értelmében a koronázást megelőzően, egyszersmind a törvények közé iktattatik. A főrendek és képviselők, kiket Felséged Magyarország jelen közgyűlésére egybehívni méltóztatott, e sarkalatos okmányra nézve megállapodván, jelen országos küldöttség által azon édes reményben s azon legalázatosabb bizalommal járulnak Felséged legmagasb trónjának számolyához, miszerint azon szent törvénynek megpecsételtetésé tekintetéből, mely a magyar nemzetet a Felséges uralkodó-házhoz feloldhatlanul fűzi, felkent Fejét szent István Apostoli koronájával ősi szokás és törvény szerint megkoronáztatni, e végett pedig a királyi hitlevél szövegét, melyet itt jobbjázi hódolattal átnyújtani szerencsések vagyunk, mint egy új. reméljük Istentől, fényes és boldog korszak zálogát legkegyelmesebben elfogadni, azt a nemzet bizalma és alkotmányos hűsége rendületlen kezességgel tekinteni, s legmagasb királyi aláírásával szentesíteni méltóztassék.

Erre a herczegprimás, magát tiszteletteljesen meghajtva, az okmányt a király kezeibe tette és Ő Felsége így méltóztatott válaszolni:

Meg fogjuk fontolni a koronázási hitlevél tartalmát és Elhatározásunkat már holnap ki fogjuk nyilvánítani.

Ezen, hangos éljen-kiáltásoktól követett szavak után Ő Felsége felemelkedett a trónról és az egész udvari kíséret után legmagasabb lakosztályába vonult vissza.

Junius 6-án az országgyűlés mindkét háza nagy pompát fejtett ki, mint milyennel a magyar ünnepélyes alkalmakkor fellépni szokott. Ezen napon ugyanis mindkét ház tagjai Ő Felségéhez voltak menendők, és ezért is üléseiken, melyek délelőtti 10 órakor nyitattak meg, diszöltönyökben jelentek meg. Valamint az események árnyadokkal, úgy ez alkalommal a koronázás fényével jelenkezet ugya koronázást fényelőzte meg. — Mindkét házban, először a a képviselőknél azután a mágnessoknál, felolvastatott a következő királyi leirat, a mely megerősíti a koronaörök megválasztatását.

Első Ferencz József, Isten kegyelméből austriai Császár, Magyar-, Csehország királya stb. stb.

Hű Magyarországnak és az ahhoz kapcsolt részek zászlósainak, egyházi és világi főrendinek és képviselőinek, kik az Általunk 1865. évi karácson hó 10-ik napjára Pest, szabad kir. városunkba összehívott országgyűlésen egybegyűlvék, üdvöt és kegyelmünket!

Kedvelt hűveink! Nagyságos és tekintetes nagykarolyi gr. Károlyi György, aranykulcosos, valóságos belső titkos tanácsosunk, Szathmármegye főispánja; továbbá nagyságos és tekintetes báró Vay Miklós, aranykulcosos, valóságos belső titkos tanácsosunk és Sz. István jeles rendjének közép keresztese — kedvelt hűveinknek az országos főrendek és képviselők által a magyar szent korona örövére törtépt megválasztásukat ezennel jóváhagyjuk és megerősítjük. Kikhez egyébiránt stb. Kelt Budán, június hó 5-ik napján 1867. Ferencz József, Andrássy Gyula.

Az alsóházban az elnök még két képviselőt jelelt ki, kik a koronázási érmek szórásánál közreműködjenek, és a felsőházban az elnök a tagjait ama küldöttségnek, mely azon következő napon az alsóház hasonló küldöttségével együtt a császári ház tagjait volt üdvözlendő. — Az ülés végeztével mindkét ház tagjai Budára mentek, hogy átvegyék Ő Felsége kezeiből az aláírt koronázási hitlevelet és így az ünnepélyes tény az alkotmányban megállapított rendben befejezzék, a mely a koronázást megelőzi. — A két ház fogadtatása a királyi várpalotában így folyt le:

Miután a felsőház tagjai a nagyteremben összegyűltek, Ő Felségeik az első főudvarmester-, a főkamarási helyettes-, a testőrség kapitányai-, az első tábornok- segéd-, a főudvarmesternő-, továbbá a szolgálattevő palotahölgyek kíséretében a teremben megjelenni és az emelvényre fölmenni méltóztattak, a miközben a kíséret jobbra balra a közönséges állást elfoglalta. Ezután a felsőház a főajtónál álló helyettes, gr. Almásy György által bevezetett és Ő Felsége által fogadtatott. — Hasonló módon vezettettek be a képviselőház tagjai. — Erre Ő Felségeik belső szobáikba vonultak vissza. — Mindkét ház most a terembe (a felső négyszög oldaláról) vezettetett be. — Az Ő Felsége kíséretéhez tartozó személyek ekközben az előszobákban összegyűltek.

Megtörténvén a bejelentés, Ő Felsége a terembe menni méltóztatott és ekkor letették esküjüket, mint koronaörök gróf Károlyi György és báró Vay Miklós, a mely esküt Ő Nagyméltósága, az Ő Felsége oldala melletti miniszter, gróf Festetics György olvasott fel. — Ő Felsége ezután átnyújtá a megerősített koronázási hitlevelet e szavakkal:

Az országos főrendek és képviselők által Elénk terjesztett koronázási hitlevelet kegyelmesen elfogadjuk s aláírásunkkal ellátva hűségteknek becikkelyezés végett ezennel átadjuk.

Ő herczegsége a primás ezután következő beszédet tartott:

Felséges Császár és Apostoli király!

Legkegyelmesebb Urunk!

Magyarország főrendeit és képviselőit leirhatlan örömmel tölti el azon fejedelmi bizalom és vallásos érzület, melylyel Felséged az általunk legalázatosabban felterjesztett királyi hitlevelet elfogadni s tiszteletteljes kérelmünk teljesítéséül elhatározni méltóztatott, hogy magát hű népeinek kimondhatlan öröme, sarkalatos törvényeinek értelmében megkoronáztatni kész.

A legmélyebb hódoló tisztelettel veszik át Felséged legmagasabb kezeiből az országos főrendek és képviselők ezen drága alkotmányos kincset, s midőn szent kötelességüket teljesítve, Felségednek ezennel a nemzet nevében legforróbb köszönetet mondanak, nem zárhatják el kebleiket azon édes sejtelen elől, hogy Felségednek jutott a gondviselészerű magasztos küldetés, a magyar nemzetnek ősi erényeit felébreszteni s annak történeti hivatását a királyi trón megújult fényében s a megifjodott államélet alapján a polgárosodás javára visszaszerezni s megmenteni.

Ezen óhajta várt szebb jövőnek dicső kezdetét Felséged megkoronáztatása képezendi, minélfogva a legalázatosabb kérelmünk az, miszerint Felséged a koronázásnak országosan óhajtott napját legkegyelmesebben kitűzni, de egyszersmind azon forró esedezésünket is kegyelmesen teljesíteni méltóztassék, hogy Ő csász. kir. Felsége, legkegyelmesebb Asszonyunk is, Felségeddel egydőben, mint Magyarország királynéja megkoronáztassék s ezáltal megszenteltessék azon gyémánt-kapocs, melylyel a szeretett királyné fejedelmi szíve s anyai részvéte már is örökre lekötölte a fogyhatlanul hálás magyar nemzetet.

Erre Ő Felsége következőleg válaszolt:

Bizalommal fordultunk a nemzethez, midőn felhívtuk a helyzet nehézségéből fejlődött akadályok elhárítására. Hű Magyarországnak teljesen megfelelt a benne helyezett bizalomnak.

Most már Isten segédelmével s az országgyűlés őszinte közreműködése folytán, bekövetkezett azon, atyai szívünknek örvendetes időpont, midőn a fejedelmi s alkotmányos jogokat egyiránt biztosító hitlevelünket kiadhatjuk s törvényes ősi szokás szerinti ünnepélyes koronáztatásunk által biztosíthatjuk.

Az nem lehet, hogy az, mit őszinte egyetértéssel a király és nemzet alkottak, — állandó s üdvös ne legyen.

Kedvelt Magyarországnak közóhajtasát teljesítendő, koronáztatásunk napjaul folyó hó 8-át tűzzük ki.

Örömmel járulunk az országgyűlés azon kérelméhez is, hogy ez alkalommal egyszersmind Felséges Hitvesünk magyar királynénak koronáztassék.

Ezután nagyszámu küldöttség ment Ő Felségéhez a császárnéhoz és itt a primás egy beszédet mondott, melyben előadja az országgyűlés kérelmét, hogy Ő Felsége magát megkoronáztassa. Ő Felsége kegyes válasza így hangzott:

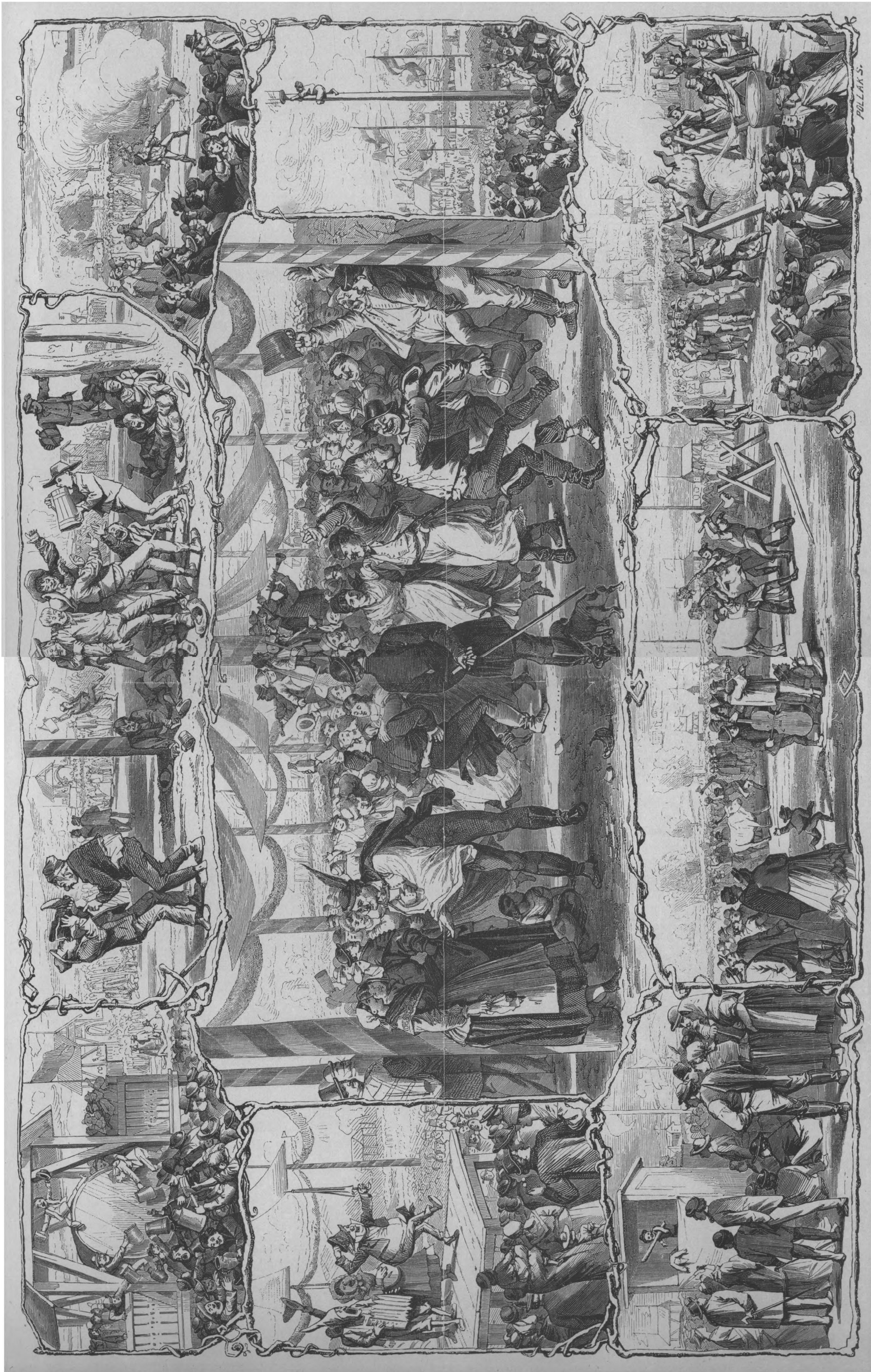
Örömmel teljesítem a nemzetnek önök által nyilvánított kívánságát, mely saját forró óhajtasommal találkozik, s áldom az isteni gondviselést, hogy e magasztos perczet megérnem engedte.

Vigyék meg küldöiknek őszinte köszönetemet és szíves üdvözlétemet.

Végre ugyanezen küldöttség még egyszer elment Ő Felségéhez és kérte, hogy erősítse meg Andrássy Gyulát, mint nádori helyettest a koronázásnál. Ő Felsége erre a következő választ méltóztatott adni:

Örömmel beleegyezem e választásba, és gróf Andrássy Gyulánál méltóbbat nem is választhattak volna.

Mindkét ház még ugyanazon nap estéjén ülést tartott, a melyben a főtebb leírt fogadtatás előadatott, és kinevezettek a küldöttségek, a melyek Ő Felségeiknek a koronázási ajándékot átadandók voltak. Ezzel vége volt minden előkészületnek, melyet az országgyűlésnek a koronázásra nézve tennie kellett, és így áttérhetünk ezen nagyszerű és emlékezetes nemzeti ünnepélyre magára.

Minden módon történő kibeszárósítás törvényesen fenntartott.

A népiünnep a budai vérmezőn június 8. 1867.
Természet után rajzolta Jankó J. Metszette Pollak.

Deutsch testvérek műintézetéből Pesten.

III.

A koronázás 1867. június 8-án.

Sok körülmény egyesült, hogy ezen koronázást különösen nevezetessé tegye; — ez képezendette ünnepélyes szentesítését egy új államszerződésnek Magyarország és királya, a többi, nem a magyar koronához tartozó országoknak szintén alkotmányos uralkodója közt; — először vala a király és királyné egy s ugyanazon napon megkoronázandó; — először vala végrehajtandó a koronázás Pest városában, mely nagy nézőtérül szolgálhatott volt a nagyszerű látványhoz összesereglett néptömegnek.

Egyidejűleg tehát az országgyűlés politikai tevékenységével, mely a koronázásra, mint államjogi tényre vonatkozott, más részről nagy szorgalommal készültek tétettek, melyeknek czéljak volt ezen államtény külső fényét emelni. Így már april hó elején megkezdtek a tanácskozást a szertartások felett, a melyben a hercegprimás, az ország méltóságai és több minister vett részt. Aprilis 10-én gróf Szapáry Antal mint főudvarmesteri helyettes a koronázás előkészületeivel megbízott. A herceg primás Lippert József primási mérnök által edényt készíttetett a szentelt olaj számára, melylyel Ő Felseégeiket a koronázásnál meg kellett kenni. Az edény áll az olaj tulajdonképeni arany tartójából, és egy ezüst, alján drágakövekkel díszített tornyocskából, a melyben a tartó őriztetik, és a mely e megfelelő felirással van ellátva: „Ave S. Oleum, quo unguntur Hungariae Reges et Reginae; a rediviva constitutione Sub. Franc. Josepho I. et Elisabetha.“ A talap alján ezen fölírás található: „f. f. Joann. Simor. Aeppus Strigon. 1867“ és „Architectus Jos. Lippert aradiensis invenit.“ A koronázási domb építése aprilis 26-án kezdetett meg és miután bevégezték, június 5-én feltöltetett a föld, a melyet a királyság minden részéből küldtek, és pedig többnyire történelmileg nevezetes helyről. Földet küldtek:

Arad-megye Világos romjaiból;
 Baranya-megye a mohácsi síkról;
 Bereg-megye a Munkács mellett fekvő Csernek hegyről, a melyen a magyarok ez országba költözésnél Álmos herceggel először állapodtak meg;
 Esztergom-megye ama kápolna talapjából, a mely egykor István király lakásához tartozott;
 Heves-megye Aba Samu sírhelyéről;
 Közép-Szolnok-megye a Rákóczy hegyről a zsbói urodalomból;
 Liptó-megye a szviharai síkról, hol Rákóczy esatát vivott;
 Mosony-megye Gáta község határáról, azon helyről, hol II. Géza 1146. szövetséges társával, Boricsesal Henrik bajor herceget legyőzte. Itt Gézát az egyházi fejedelem megáldotta és sz. István kardjával körülövezte;
 Pest-megye Alpárról, Árpád megerősített dombjáról;
 Szathmár-megye azon helyről, hol a szathmári béke kötöttet;
 Szabolcs-megye az egykori vár területéből, Nagy Kállóról;
 Temes-megye Murány helység határáról;
 Tolna-megye a kajdaci határban levő sánczból, hol a korona a mohácsi vész után 3 napig egy odvas fában volt elrejtve;
 Turóc-megye Znióvárjáról, hol IV. Béla a tatárjárás után több ideig tartózkodott;
 Ugocsa-megye azon helyről, hol Árpád 889-ben fejedelemmé választatott;
 Zala-megye Deák Ferencz születése helyéről.
 Solt-helység azon helyről, a hol a monda szerint Árpád neje gyermekeket szült;
 Belső Szolnok-megye azon helyről, a hol a 7 vezér szövetséget kötött;
 Felső-Fehér-megye Apafi Mihály fejedelem egykori birtokáról, az almakeréki dombról, hol a fejedelem szobra áll;
 Hunyad-megye Hunyadi ősi székéből, Vajdahunyd várából;
 Kolozs-megye a kolosmonostori határban levő Rákóczy szobor helyéről;
 Torda-megye Sz. László határáról, a hol sz. László a kunokat leverte, továbbá a keresztesi határról, a hol a dák állam bukása kezdődött és a mely azáltal is nevezetessé lön, hogy egy keresztes had vonult rajta keresztül;
 A hajdu-kerület vegyesen a hajduvárosok összes területéről;
 Maros szék Maros-Vásárhelyről, hol Boeskey István fejedelemmé választatott;
 Kőhalomszék a kőhalmi várból, a mely Báthory Gábor alatt lön történelmi nevezetességgé.
 Arad város Világosról;
 Buda város sz. János hegy csucsáról;
 Esztergom város azon helyről, hol a monda szerint sz. István született;
 Kassa város a Széchenyitéről.
 Kecskemét a történelmileg nevezetes Csontos hegyről, a hol az ott elesett törökök eltemetve vannak;
 Komárom azon helyről, hol Ő Felsege Erzsébet császárné és királyné 1857-ben először lépett magyar földre.
 Zólyom a városház térről;
 Selmecz a városi terület négy különféle helyéről;
 Zenta azon helyről, hol Eugen herceg a törököket leverte;
 Hunyad város az ő Hunyadi kastély tanácsterméből;
 Sopron azon helyről, hol a hagyomány szerint a király egykor a négy kardvágást végezte;
 Déés azon helyről, hol az ő magyarok először imádták az Istent;
 Bihar-megye Kismarjáról, hol Boeskey István szülői és ősei laktak;
 Marosvásárhely azon földről, hol 1707. aprilis 1-jén fejedelemmé avattatott;
 Székes-Fehérvár a királyi kert azon helyéről, hol sz. István bazilikája állott egykor.
 Több más város, megye, szék stb. ismeretlen helyről küldött földet.
 Május 8-án délutáni 4 óra 38 perczkor megérkeztek Ő Felsegeik a fővárosba, a kik is a koronázás utánig Magyarország központjában tartózkodtak. A fogadás, mely az uralkodó pár részére készíttetett, lehetőleg fölülmulta szívélyesség és fényre nézve

a többi hasonló alkalmakat. A kiegyezkedés már ugyyszólván befejeztetett, és a bizalom csirája telt virággá fejlődött ki. Az ut, melyen Ő Felségeik haladtak, Pest és Buda örömtől felizgatott népsége által valósággal virágokkal hintetett be.

Most az országgyűlés serénységét, a mely sietett az államjogi átalakulást végéhez juttatni, elősegíté Pest és Buda város hatósága, midőn szó volt arról, hogy tervezetet készítsenek a koronázási menet útjának feldiszhítésére és azután a tervet kivigyék. Mindinkább nagyobb körre terjedt ki e nagy nemzeti ünnepélyt megillető mozgalom. A hatóságok már korán gondolkoztak a banderiumok méltó feldiszhítéséről, a melyek által a koronázásnál hagyományos nemzeti fényvel magukat képviseltetendők valának. — A koronázási mise zenéje fölött fentorgott kérdés is több ideig élénk mozgalomban tartotta a nemzeti művészeti köröket. A zene költészetének szintugy, mint a kivitelnek nemzeti erőből kelle származnia, — és Ő Felsége május 30-án elhatározá, hogy a koronázásnál a Liszt Ferencz által szerzett koronázási mise adassék elő. A kivitel azonban ősi szokás szerint a bécsi udvari kápolna zenekarára bízott.

A két város ünnepi díszé mindinkább látható lőn. A koronázási menet szemléző helyeül épített állványok vették körül több helyütt az utakat. Csinos diadalkapuk emelkedtek itt ott a légbé, az oszlopok és ívek fenyűgalylyakkal voltak körülvéve, aranyozott kúpokkal, zászlókkal és czimerekkel feldiszhítve. Gazdagon feldiszhítve lőnek: Pesten: a városháztér, a plébánia tér, melyen Ő Felsége a koronázási esküt volt leteendő, a Ferencz József-tér, közepén a koronázási dombbal, és a Lloyd épület, a melynek erkélyéről Ő Felsége a királyné a kardvágás szertartását yala szemlélendő, — és mielőtt ezen ünnepies dísz elkészült volna, elérkezett az ünnepélyességék első napja (junius 6.), a melyen az országgyűlés ide vonatkozó tevékenységének vége, a koronázási ünnepély kezdetével összeesett. Ezen napon, a mi már föntebb, az országgyűlésnek szánt czikkben elmondott, adatott vissza az Ő Felsége által aláírt koronázási hitlevél, és fogadtatott Ő Felsége által a két ház. Ezután (12 órakor) történt a pesti és budai őrség törzstisztjeinek és tisztikarának fogadtatása, — és délután 3 órakor átvitettek a koronázási jelvények a legmagasabb lakosztályba.

Azonban, mielőtt a további eseményekre áttérnénk, megemlítjük, hogy ezen napok alatt Pestre számos idegen gyűlt össze, hogy a koronázást szemlélhessék. A külhatalmak a koronázásnál így voltak képviselve:

Egyházi állam. Nuntius Falcinelli-Antoniaci Mariano, atheni érsek, 1-ső Uditore Capri, 2-ik Uditore Bruschetti Lajos, titoknok Mocenni Mario, attaché Falcinelli Antal, attaché Leonhard Fridrik.

Nagy Britannia. Nagykövet lord Bloomfield-Douglas. Követségi titoknok Sir Guthrie Graham-Bonar; 1. Titoknok Mr. Woodhouse, 2. Titoknok Mr. Plunkett, 3. Titoknok Mr. Greville Sartoris.

Franciaország. Nagykövet Grammont herczeg, 1. Titoknok Faverney Renát gróf, 2. Titoknok Bourgoing báró; attaché Luart gróf; attaché Waldner gróf; attaché Montebello gróf; katonai attaché Merlin alezredes.

Törökország. Nagykövet Haydar effendi; 1. Titoknok Sadek effendi; 1. Titoknok Fahri bey; 2. Titoknok Crysidis effendi; attaché Memdough bey.

Szászország. Követ Könnertitz báró.

Németalföld. Követ Heeckeren-Bewerwald báró; titoknok Weckerlin.

Spanyolhon. Követ Lopez de la Torre d'Ayllon Lajos, 1. Titoknok marquis de Campofertil; 2. Titoknok Silverio Baquery Ribas; attaché vicomte de la Laguna.

Portugal. Követ vicomte de Santa Quitéria.

Mecklenburg. Követ Gamm báró.

Bajorország. Követ Bray-Steinburg gróf; titoknokok Lerchenfeld gróf, Bray-Steinburg Hyppolit gróf, Montgelas gróf.

Svédhon. Követ Dué; titoknokok: von Burenstamm, von Lederschield.

Sz. János vitézek rendje. Nagykövet Kolowrat-Krakowsky gróf; titoknok Liechnowszky gróf.

Hessen. Követ Gagern báró, titoknok Löw.

Dánia. Követ Falbe lovag.

Oroszhon. Nagykövet Stackelberg gróf, titoknokok: Wassiltschikoff, von Ponton.

Belgium. Követ vicomte L. de Jonghe d'Ardoye, titoknok de Pitters lovag, Mr. de Brabançon, Croy herczeg, attaché-k: Beckmann báró, Grünne gróf, D'Oultremont gróf.

Württemberg. Követ Thumb-Neuburg báró.

Braunschweig. Ügyviselő minister Thienen von Adlerflycht báró.

Poroszország. Követ Werther báró, titoknokok: Blücher gróf, Dönnhoff gróf.

Olaszhon. Követ Barral di Montmorand gróf; titoknok Scotti gróf; attaché marquis Guiccioli, attaché Aversa di Gualtiero herczeg.

Görögország. Követ Ypsilanti herczeg; attaché Mr. Zechany.

Brazília. Ügyvivő Werner d'Aquilar lovag.

Reuss tartományok. Ügyvivő Schwarz lovag.

Baden. Ügyvivő Mollenbeck.

Schweiz. Ügyvivő Tschudi.

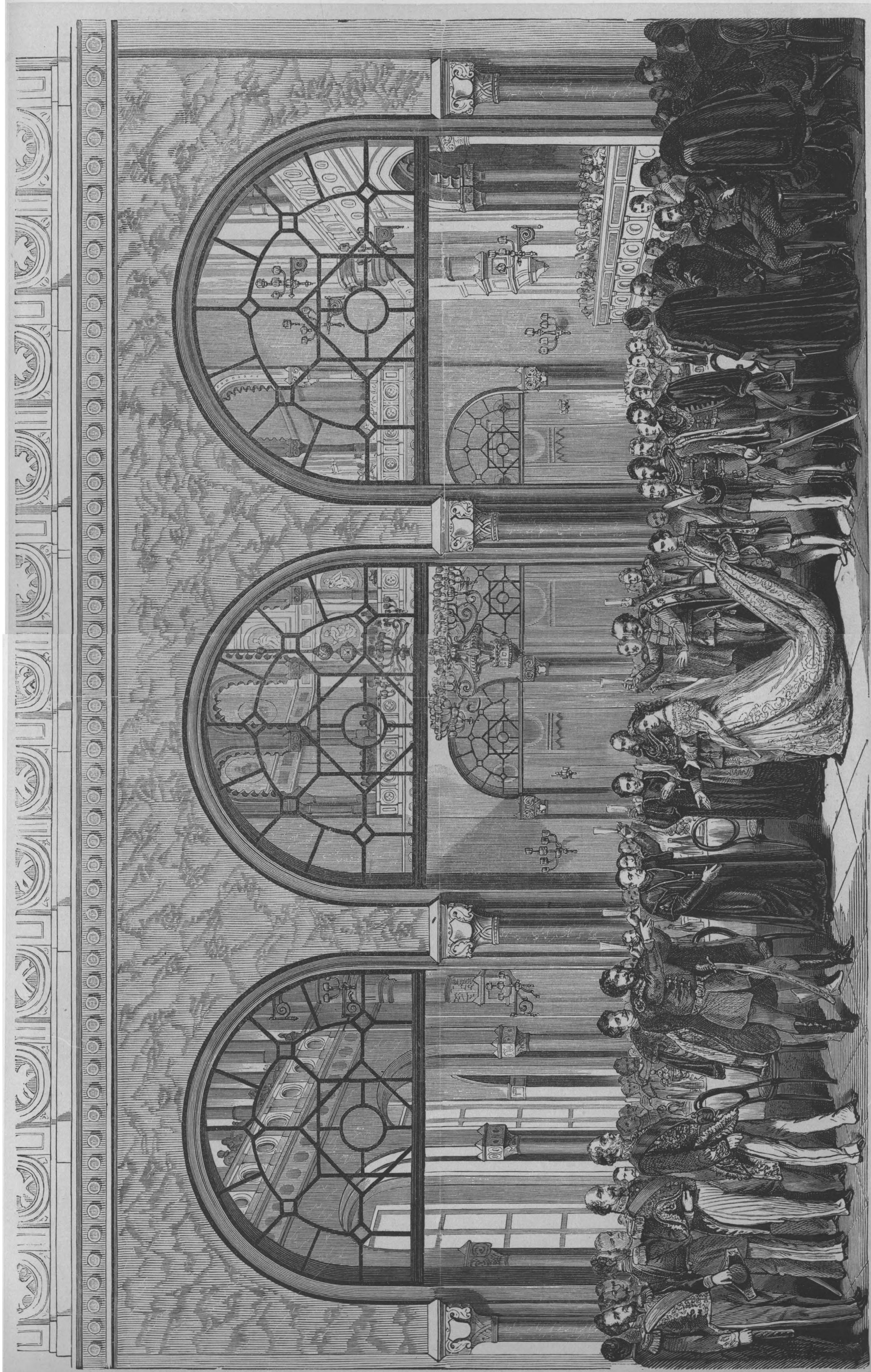
Serbia. Követ Marinovic; attaché Knicanin őrnagy.

Ezekén kívül jelen voltak:

Coburg-Gothai Ágost herczeg; — Hesseni Sándor herczeg; — Bordeaux-i herczeg; parmai herczeg; — Lichtenstein János herczeg; és a bécsi birodalmi gyűlés mindkét házának küldöttsége és a bécsi községi tanács képviselői.

Az ünnepélyességék első napján, junius 6-án két nappal a koronázás előtt, dél utáni 3 órakor, mint már említve volt, átvitették a szekrény a koronázási jelvényekkel együtt azon helyről, hol őriztetett, a lakosztályba a végből, hogy a korona s a többi jelvények Ő Felsége testéhez illően elkészittessenek. — Ő Felsége két titkos tanácsost cs. k. megbizottakká nevezett ki, és pedig a cs. k. főlovászmestert Grünne grófot és a cs. k. első vezér-segédet Crenneville gróf tábornagyot. Az első főudvarmester, Hohenlohe herczeg fölszólittatá ezeket, hogy határozott órában a korona helyiségeiben megjelenjenek.

Az országbirája tudtul adá ezt a koronaöröknek, Károlyi György grófnak és Vay Miklós bárónak, továbbá azon küldöttségnek, a mely hat felsőházi és hat alsó házi tagból állott, és a koronaszekrény átvitelével megbizott uraknak. A koronaszekrény átvitelével

Deutsch testvérek műintézetéből Pesten.

A koronázási lakoma a vigarda termében június 9. 1867.

Természet után rajzolta Kollarz Ferencz. . Metszette Paar.

Minden módon törénő többbázorásléa törvényesen fenntartott.

meg voltak bízva a felső ház részéről: Károlyi Gyula gróf, Fesztetics Gyula gróf, ifj. Batthyányi László, ifj. gróf Széchenyi Pál. Kiegészítő tagokká, ha azok netalán akadályoztatva volnának, kijelöltettek: Apponyi Sándor gróf és Pejáchevich Gábor gróf; a korona kíséreiül: Zalka János püspök, Forgách Ágoston címzetes püspök, Sennyei Pál báró, Cziráky János gróf, Erdődy István gróf, Pejáchevich Márk gróf. — Az alsóház részéről ugyanezen küldetéssel megbíztak ezen képviselők: Bánó József, Inkey József, Vojnics Barnabás és Dózsa Dániel; kísérikül melléjük rendeltettek ezen képviselők: Ivánka Imre, Rónay Lajos, Szitányi Bernárd, Kovách László, Joannovics György és Zichy Jenő gróf.

Miután összegyültek, a korona szekrény fölemeltetett és kísérve a csász. kir. első főkamrás-, a cs. k. megbízottak-, az országbírája-, a küldöttség és hat magyar testőr által Ő Felsége belső lakosztályába vitetett.

Itt a korona-szekrény felnyitattott Ő Felsége jelenlétében, és az e célra előre elkészített asztalokra helyeztetett a korona s a többi koronázási jelvények.

Mihelyt ez megtörtént, a jelenlevők mindnyájan Ő Felsége által legkegyelmesebben elbocsáttattak. A következő napon (júnus 7-én) délutáni 2 órakor összegyült Ő Felsége belső termeiben a két cs. k. megbízott, az országbírája, a két koronaőr, a korona-szekrény vitelével megbízottak és a képviselők.

A koronajelvények Ő Felsége legmagasb jelenlétében a koronaszekrénybe helyeztettek vissza, az bezáratott s a kulcsok Ő Felsége által az első cs. k. megbízottaknak adattak át. A koronaőrök pecsétjökkel lepecsételték a szekrényt, a melyek mellé nyomta az országbírája is a magáét. Ezután a szekrény aranyszöveggel bevonatott, fölemeltetett és hat magyar testőr kíséretében a lakosztályból le a fölépcsőn a már készen álló hatfogatu nyílt kocsira vitetett.

A várpalota kapujától a koronázási templomig két sor katonaság volt felállítva.

Erre elkezdődött a menet:

Egy század huszár. A küldöttség tagjai s az országbírája saját kocsijukon mentek.

A hatfogatu udvari koci a korona szekrényvel. A szekér mindegyik oldalán 3 cs. k. udvari szolga ment diszöltönyben, a mellékkíséretet képezték mindkét részről 6 magyar testőr és kívülről a korona- őrség 12 gránátosa. A várkaputól a templomig a kocsit két részről kísérték még Pest és Buda polgármesterei és egy hatósági küldöttség.

Közvetlen a koci előtt ment egy csapat cs. k. testőr.

Ezután következett egy hatfogatu udvari koci, melyben a két cs. k. megbízott hátul s a két koronaőr elől ült.

A küldöttség azon tagjai, vagy a vitellel megbízott urak közül azok, a kik nem ültek kocsiban, lóháton követték a menetet.

A menetet bezárta egy század huszár.

A menet közben Budán és Pesten minden templomban zúgtak a harangok.

Az örök, akik mellett a menet elvonult, megtették az illő tiszteletnyilvánítást.

Megérkezvén a templomhoz, a korona szekrény a kocsiról levéttetett és a bejárástól jobbra levő kápolnába vitetett, mire a kápolna kulcsai a koronaőrök által a templomi előljárónak kézbesítették. A kápolna ajtaja általuk s az országbírája által lepecsételtetett.

A kápolna előtt éjjel 2 várnagy és a koronaőrség 12 embere állott őrt, a templom körül azonban a rendes katonaságból 100 ember állíttatott fel.

Ugyanazon napon dél előtti 11 órakor tisztelgett Ő Fenségeiknek, a koronázásra megjelent főhercegeknek az országgyűlés két háza által e célra megválasztott küldöttség. Ő nagyméltósága, Bartakovics Béla beszédére Ő cs. k. Fensége, Lajos Károly felelt a többi hercegek nevében:

„Az uralkodó ház minden tagja át van hatva amaz őszinte vágytól, hogy Magyarország jóléte folytonos emelkedés által mindinkább gyarapodjék és hogy fölséges Urunk a magyar nemzet hű ragaszkodásában királyi trónjának legbiztosabb támaszát találja. Legyenek önök meggyőződve, hogy mi Magyarország bizton remélhető felvirulását mindig a legbensőbb érdekekkel fogjuk kísérni és vigyék meg küldőiknek szíves üdvözlétünket.”

A koronázás napjának (júnus 8.) reggelén 6 órakor a két cs. k. megbízott, az országbíró és a koronaőrök a templomba mentek.

A pecsét, mely a kápolna ajtajára volt ütve, feltöretett, a szekrény a bizottmány jelenlétében felnyitattott, és a koronázási jelvények a koronával együtt a sekrestyében e célra előre elkészített helyre tétettek. A korona őrei ott maradtak, s sz. István palástját a főoltár mellé helyezett asztalra tették.

A cs. k. megbízottak és az országbíró visszatértek a királyi palotába.

Ekközben összegyültek a mágnások, kik a menetben lovon ülve részt venni nem akartak, a képviselők és a birodalmi gyűlés küldöttsége a templomban a számukra elkészített állványokon.

A palotahölgyek részére, kik e célból gazdag öltönyökben jelentek meg, és a diplomatai testület részére külön állványok készítették. A magyar kir. főajtónálló (magister janitorum) helyettese által kinevezett biztosok gondoskodtak arról, hogy hivatlanok a templomba meg ne jelenjenek s hogy az urak s hölgyek állványukat elfoglalhassák.

Az érsekek, püspökök és a többi egyházi szertartást végző egyházi férfiak,¹⁾ ideszámítva az udvari káplánokat is, felölték diszöltönyeiket és Ő Felségeik fogadására a főajtóhoz mentek.

1) A koronázási szertartásnál a papi segédek ezek voltak:

Ő Felsége oldala mellett a kalocsai érsek, Hajnald Lajos és a pécsi püspök, Girk György.

Ő Felsége, a királyné oldala mellett: Ranolder János, veszprémi püspök és Peitler Antal, váci püspök.

Az ország primásának környezetét képezték: Bonna Sándor, esztergomi püspök, és Zalka János, győri püspök.

Archipresbyter: Káncz Lázár, apát és esztergomi kanonok.

Első keresztvivő: Dankó József, esztergomi címzetes kanonok.

Diaconusok: Koperniczky István, esztergomi címzetes kanonok és Klempe Simon prépost és Pest, Terézváros plébánosa.

Bibliavivő: Kovács Zsigmond apát, veszprémi kanonok, és a kir. tábla főpapja.

Pastoralista: Mayer István, az esztergomi főkapitány kanonoka.

Infalista: Császka György, primási irodaigazgató.

Bugista: Pongrácz Adolf gróf, primási szermester.

Thuriferi: Róder Alajos és Schopper György, esztergomi címzetes kanonok.

Acolythi: Brunner János, Buda-Pest második plébánosa és Rendek József, új-házi plébános.

A szentelt víznél: Eberling József, a budai vár plébánosa.

Ceremoniarius: Majthényi Adolf, apát, esztergomi kanonok és érseki ceremoniarius.

Az országnagyok és Ő Felségeik kíséretét képező méltóságok, azután azon titkos tanácsosok, ministerek, mágnások és érdemkeresztesek, kik a menetben lóháton részt vettek, 7 órakor a királyi palotában összegyültek.

Mig ez Budán történt, Pesten is végbe ment egy ünnepély. Az alsóház tagjai összegyültek 1/26-kor üléstermökbe és az elnök, Szentiványi következő beszédet mondott a ház tagjainak:

A mai, történelmileg fontos koronázási ülés jegyzőkönyve Horvát Lajos jegyző által fog szerkesztetni. És most induljunk meg Ő Felségeik koronázására azon forró vágygyal, hogy a mai nap szintugy Ő Felségének, mint a haza lehető legnagyobb boldogságának forrása legyen.

A ház ezen rövid megszólításra hosszan tartó lelkes éljenzéssel felelt, mire a képviselők azonnal elhagyták ülésteremüket, fölültek a készen álló kocsikra s átmentek Budára.

7 órakor a megállapított szertartás szerint a koronázási menet, elől lovagolván egy század huszár, a királyi palotából ily módon indult meg:

1. két udvari fullajtár lóháton;
 2. a cs. k. udvari inasok, az udvari trombitások és dobosokkal együtt gyalog (födetlen fővel);
 3. két udvari pitvarnok lóháton;
 4. a csász. k. nemes apródok udvarmesterökkel lóháton;
 5. a kamarai pitvarnok lovon;
 6. az asztalnokok, rendek és kamarások vegyesen lóháton;
 7. a mágnások, titkos tanácsosok, országnagyok, ministerek lóháton;
 8. a cs. k. rendek lovagjai
 9. a közép keresztesek
 10. a nagykeresztesek rendjeikkel
- } a rend rangfokozata szerint lóháton;
11. az aranygyapjas rend, rendjeleivel, lóháton;
 12. a miniszerelnök, Andrássy gróf lóháton. Minden lovas mellett közel a katonai sorfalhoz egy huszár vagy inas ment;
 13. a cs. k. testőrség, századosaik vezénylete alatt.
 14. a hirnökök lóháton, és pedig a kir. cseh és a főhg. osztrák, ezután a magyar k. hirnök a két cs. k. osztrák hirnök között.
 15. a magyar kir. főudvarmesteri helyettes, Zichy Manó pálezával kezében, lóháton.
 16. Ő Fenségeik, a főhercegek, Károly Lajos, Lajos Victor, Toscana nagyhercege, József, Lipót, rendjeleikkel, lóháton.
 17. Lipovniczky püspök az apostoli kereszttel, rochette-ben, püspöki molette-tel és föltett papi süveggel, jobbról és
 18. balról a m. kir. főlovázmesteri helyettes, Zichy Ödön az egyenesen fentartott kivont pallossal, födetlen fővel lóháton.
 19. Ő Felsége a császár és apostoli király magyar tábornoki egyenruhában rendjelekkel földiszítve és föltett kalppal lóháton. Két oldalról, egy kissé hátrább a testőrség kapitányai, hátul a magyar kir. főkamárás Cziráky János gróf (cubiculariorum magister) és e mellett balra a cs. k. első főhadsegéd, Crenneville gróf. A csatlós gyalog ment. Két oldalt ment födetlen fővel Pest és Buda hatósága. Ezenkívül a mellékkíséretet képezte hat magyar testőr gyalog.

20. Ő Felsége a császárné és királyné magyar öltönyben és magyar fejdisszel a nyolczfogatu diszkocsiban; két oldalt ment három cs. k. csatlós, födetlen fővel; hátul lovagolt, Ő Felsége főudvarmestere, Königsseggróf, a szolgálattévő kamárás, Wenckheim Rudolf gróf és négy nemes ifju.

21. egy hatfogatu udvari koci, melyben Ő Felsége főudvarmesternője, Königsseggrófnő ült. A koci mind-egyik oldalán egy cs. k. inas ment födetlen fővel.

22. négy hatfogatu udvari koci három-három, azaz tizenkét palota hölgygyel.) A koci mindegyik oldalán egy cs. k. inas ment födetlen fővel.

23. magyar testőrségi osztály lóháton.

24. a cs. k. testőrség lóháton.

Egy félszázad gyalogság és egy század huszár zárták be a menetet.

A menet a kir. palotából a György téren, a vár utcán, a disztéren keresztül a plebánia templomhoz ment.

A templom téren két gyalog század tisztelgett.

Az egész uton, melyen a menet keresztül haladt, a katonák sorfalat képeztek, a nagyobb téreken gyalogság vagy lovasság tömegesen volt felállitva. A néptömeg szünetlen éljen kiáltozásai közt értek Ő Felségeik a templomba.

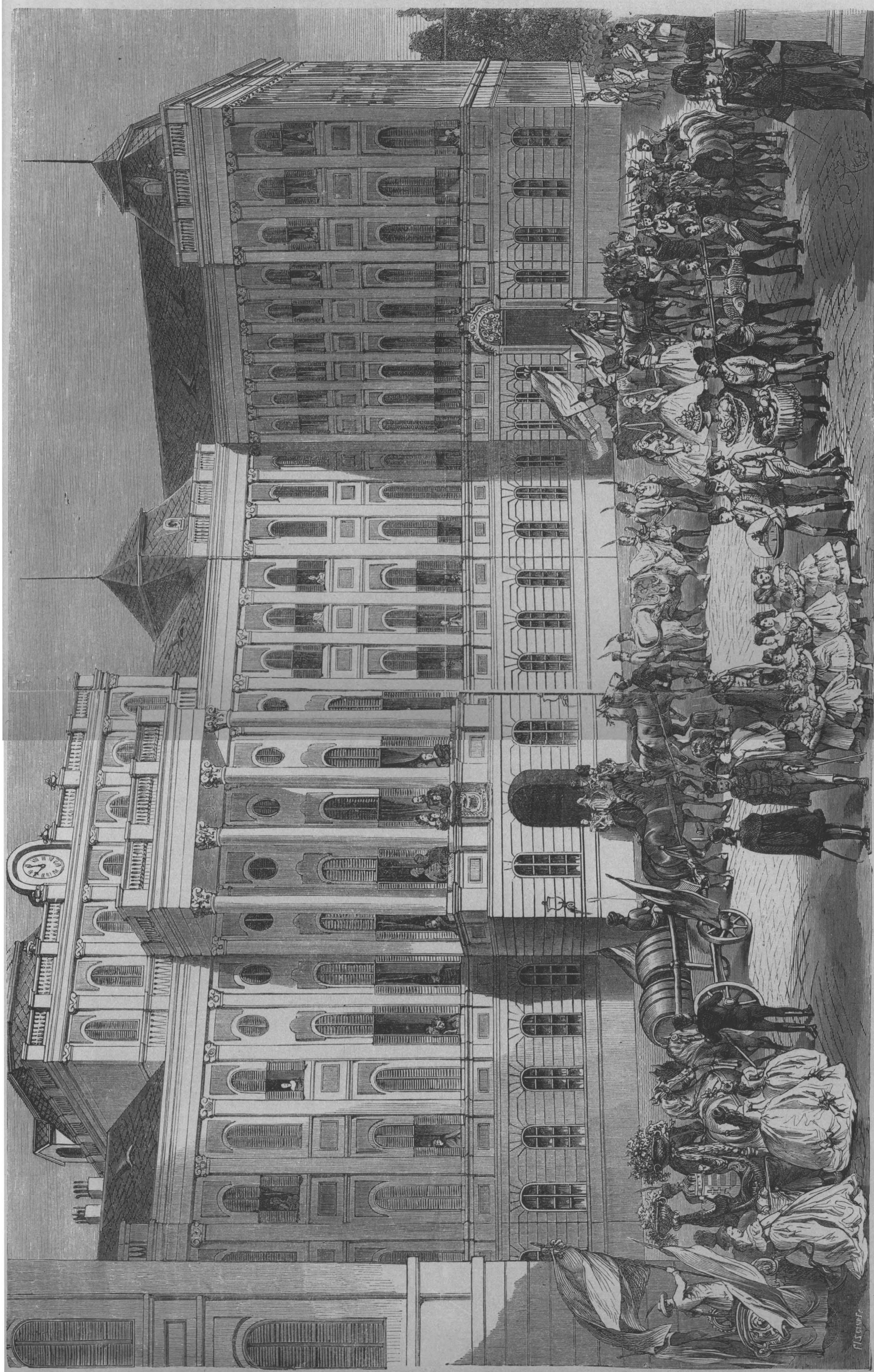
A bejáratnál Ő Felsége a magyar kir. főkamárásnak, Cziráky grófnak és a csatlósnak segélyével lováról leszállott és Ő Felsége a királyné, főudvarmestere, Königsseggrófnak segélyével kiszállott a diszkocsiból.

A templom ajtaján belül Ő Felségeiket a hercegprimás, Simor János és a többi szertartást végző papság fogadta diszöltönyeiben.

Ő Felségeik az udvari pap által leterített szőnyegre letérdeltek és a hercegprimás odanyujtá Nekik a keresztet és szentelt vizet, mire Ő Felségeik a magyar kir. főkamárás és a királyné főudvarmestere segélyével felkeltek, ezután a menet a herceg primás és a papság vezérlete alatt és trombita harsogások közt a templom belsejébe vonult.

Közvetlen Ő Felsége előtt mentek Ő Fenségeik, a cs. k. főhercegek, a magyar kir. főlovázmesteri helyettes (Agazorum reg. magister) az ország pallósával; a püspök a kereszttel, a magyar kir. főudvarmester (Curiae magister) és a miniszerelnök, Andrássy gróf; oldalt mentek a testőrség kapitányai, hátul a magyar kir. főkamárás (Cubiculariorum magister) és a cs. k. fő hadsegéd. A magyar kir. testőrök képezték a kíséretet jobbról és balról és ezek mellett mentek a cs. k. testőrök, az utóbbiak nemesak a templom és kápolna ajtaját állták el, hanem a templom hajójában is helyet foglaltak az állványok mindkét oldalán.

1) A hölgyek, kik Ő Felségét a koronázási menetben kísérték, voltak: Cziráky-Dezasse grófné, Sennyey-Fiáth báróné, Széchenyi-Sztáray grófné, Festetics-Erdődy grófné, Eötvös-Rosty báróné, Zichy-Metternich grófné, Erdődy-Oberndorf grófné, Apponyi-Sztáray grófné, Andrássy-Pálffy grófné, Szapáry-György grófné, Károlyi-Kornis grófné, Wenckheim-Apponyi báróné.

Deutsch testvérek múintézetéből Pesten.

A természetmúzei ajándokok átnyújtása június 10. 1867.

Természet után rajzolta, Kollarz Ferencz. Metszette Fischer.

Minden módon törékeny tárgyakat törvényesen fenntartott.

Ő Felsége jobbra a kápolnába a két szolgálattevő püspök-, a ministerelnök Andrassy gróf, és a magyar kir. főudvarmester által kísértetett. A kíséret többi része, ugyszintén azon országnagyok, a kik a koronázási jelvényeket voltak viendők, a kápolnán kívül maradtak; a hol álltak a zászlóvivők is.

Ő Felsége, a királyné, vezettetve főudvarmestere által, a veszprémi s a másik szolgálattevő püspök kíséretében szintén az említett kápolnába ment.

A főudvarmesternő, a ki a ruha uszályát vitte, az országbíró nejével együtt, a ki Ő Felségét a kápolna ajtajában várta, Ő Felségével a kápolnába lépett, hova csak két palotahölgy kísérte. A többi szolgálattevő 10 palotahölgy a biztosok által az el nem foglalt helyekre, a hölgyek számára készült állványokon, hol a többi hölgy is helyet foglalt, vezettetett.

A hercegprimás, kísérve a papság által, most a főoltárhoz ment, felölté a misemondó ruhát és várta a menet többi részének megérkezését.

Miután Ő Felsége egy kissé várt és az országnagyok az ország jelvényeit az aranynyal szegélyezett veres bársony vánkókra helyezték, és Ő Felsége a királyné is a cs. k. kincstárnok által már azelőtt a templomba vitt házi koronát föltette, megindult a menet a főoltárhoz, trombita harsogások és dobszó között.

1. Az udvari hadirnokok.

2. a cs. k. nemes apródok

3. a kamarai hadirnokok.

4. az asztalnokok, kamarások, magnások vegyesen, azután a titkos tanácsosok és ministerek.

5. a cs. k. rendek kis-, közép, és nagykeresztesei.

6. az aranygyapjasrend vitézei.

7. az országzászlósok, és pedig:

a) Bulgária zászlójával (ifj. Rudics József báró), — Kunság zászlójával (Bánffy Albert báró);

b) Serbia zászlójával (Keglevich István gróf), — Lodomeria zászlójával (Batthyáni László gróf);

c) Galiczia zászlójával (Sztáray Antal gróf), — Bosznia zászlójával (Andrassy Manó gróf);

d) Dalmátia zászlójával (Károlyi István gróf), — Erdély zászlójával (Eszterházy Antal gróf);

e) Tótország zászlójával (Erdődy Sándor gróf), — Horvátország zászlójával (Péjachevich Péter gróf);

f) Magyarország zászlójával (Orczy György báró).

8. a magyar kir. hirnők a pálczával, feltett főveggel.

9. a két koronaőr.

10. a jelvények vivői, és pedig a kereszttel a magyar kir. főkamrás, a pallossal a magyar kir. főpohárnok (Pincernarum reg. mag.) Zichy Ferencz gróf, a tárnok, Sennyey Pál báró a békejogarral, az ország almájával a horvát bán, Sokcsevics báró, a jogarral az országbíró Majláth György, a koronával a ministerelnök Andrassy gróf.

11. a magyar kir. főudvarmester (Curiae magister) a pálczával.

12. Ő Felségeik, a főhercegek.

13. Ő Felsége.

Egy kissé Ő Felsége előtt jobbra ment a püspök az apostoli kereszttel és balra a magyar kir. főlovászmester (Agazonum reg. magister), Batthyáni Imre gróf a kivont pallossal.

Ő Felségét két oldalról a két szolgálattevő püspök és a testőrség kapitányai, hátulról azonban a cs. kir. hadsegéd kísérték.

14. Ezután ment Ő Felsége, a királyné a házikoronával fején, udvarmestere által vezettetve; két oldalról kísérte a két szolgálattevő püspök. A ruha uszályát vitte a főudvarmesterné, utána ment az országbíró neje és a két szolgálattevő palotahölgy. Tizenkét magyar testőr kísérte a legmagasabb uraságokat a szentélyig és azután egy vonalt képezve, elzárták azt.

Ő Felségeik felléptek a szentély közepén álló három lépcsőnyi magas trónra, a mely fölé függő mennyezet volt készítve. Az első lépcső jobb szegletén volt a püspök az apostoli kereszttel.

A második lépcsőn jobbra Ő Felsége mellett állott a magyar kir. főlovászmester (Agazonum reg. magister) a pallossal, az első lépcsőn jobbra (a főlovászmester mellett) helyet foglalt a magyar kir. főudvarmester (Curiae magister) a pálczával.

A magyar kir. főudvarmester mellett a lépcsőzet mellett állottak a magyar testőrség kapitányai és a cs. k. első fő hadsegéd. A magyar kir. főkamrás (Cubiculariorum magister) a második lépcsőn jobbra, a főlovászmester mögött állott.

A trón mellett baloldalon állottak, és pedig az első lépcsőn, Ő Felsége a királyné főudvarmestere, a lépcsőzet mellett, a magyar gárda kapitányaival egyenlő magasságban, a cs. gárda kapitánya és e mögött a szolgálattevő kamrás.

A lépcsőzet két hátulsó szögletén két-két kerek szék volt felállítva a 4 szolgálattevő püspök részére.

A magyar hirnők elől állott a lépcsőzet jobb szegletén.

A lépcsőzet mellett jobbról és balról fel voltak állítva félkörben a jelvények vivői és a tizenegy zászlós.

Ő Felsége, a királyné udvarmesternője-, az országbíró neje és a két szolgálattevő udvarhölgy részére két térdelő pad volt egymás mögé felállítva.

A jelvények vivői a főoltár baloldalára mentek, hol a püspökök a jelvényeket a vánkókkal együtt átvették, hogy az oltárra tegyék.

Miután minden helyére tétetett, Ő Felsége a szolgálattevő püspökök-, a magyar kir. főudvarmester-, a magyar királyi főkamrás- és a magyar kir. testőrség kapitányai kíséretében a főoltárhoz ment, hol a primás a baloldalon ült. Ő Felsége karszéke elvitetett az oltár legalsó lépcsőjéig, hol Ő Felsége, meghajtván a primás előtt fejét, helyet foglalt.

Hajnald Lajos, kalocsai érsek, fenhangon elkezdé: Reverendissime Pater, postulat Sancta Mater Ecclesia Catholica etc. mire a hercegprimás felolvasá az intelmet a szertartások könyvéből.

Ennek felolvasása után Ő Felsége felállott a székről és a szolgálattevő püspökök által az oltárhoz és a primáshoz kísértetett, a hol is Ő Felsége a legutolsó lépcsőn az udvari káplán által elhelyezett vánkóra térdelt és letette az esküt, hogy a békét és igazságot fenn fogja tartani, a mely esküt Ő Felsége mindkét kezét az evangeliumra tévén, e szavakkal fejezett be: Sic me Deus adjuvet et haec Santa Dei Evangelia.

Mig Ő Felsége térdelt, a magyar kir. főkamara tartá a kalpagot.

A hercegprimás ezután átnyújtá Ő Felségének a keresztet megcsókolás végett.

Az eskü letétele után Ő Felsége a baloldalon a legalsó lépcsőn kiterített szőnyegen, melyre az udvari káplán három, arannyal szegélyezett vánkost helyezett, fejét lehajtá, a mialatt a herceg-primás térdelve elmondá a minden szentek litániáját. A többi püspök, szintén térdelve, felelt ezen szavakig: ut omnibus fidelibus defunctis etc. a melyek után a herceg primás felállott, a püspöki jogart kezébe vette és folytonos imádkozás közben két keresztet csinált a megkoronázandó király feje fölött, ki azt még mindig lehajtva tartá.

Ezt tették a többi püspökök is térdelve.

A litánia és az ezen szavakkal; „Oremus, praetende Domine“ kezdődő ima végeztével Ő Felsége a szolgálattevő püspökök segélyével felkelt és kísérve azoktól, továbbá a magyar királyi főudvarmester és főkamarástól, ugyszintén más két szolgálattevő es. k. kamarástól, Zichy József és Széchényi Gyula grófoktól, a főoltár mögé ment, hogy a fölkenetésre készüljön, a miközben Ő Felsége mentéjét, kalpagját és kardját letette.

Nemsokára visszatért Ő Felsége ugyanazok kíséretében és a legfelső lépcsőn egy, az udvari ceremóniáriustól letett vánkosra térdelt, a hol is a hercegprimás Ő Felségét jobb karján, azután a vállak közt — imádkozva — szentelt olajjal felkenete. Erre Ő Felsége ugyanazon kísérettel visszatért a főoltár mögé, hogy magát megtörölje.

Ő Felsége azután a fennebbi kísérettel együtt visszatért az oltár mögül és trónjához ment, itt letérdelt és a szolgálattevő püspökök-, továbbá a magyar kir. főudvarmester — (Curiae magister) és főkamara (Cubicularorum magister) segélyével felöltö a sz. István palástját.

Most tehát megkezdé a herceg-primás trombitaharsogások és dobszó között a nagy misét és elmondá azt a lépcsőimáig.

Ezután a herceg-primás a szertartást végző püspökökkel együtt visszatért a főoltárhoz, és pedig a baloldalra, hol a jelvények vánkosokon feküdtek.

Ő Felsége akkor, kísérve a szolgálattevő püspököktől, a magyar kir. főudvarmester- és főkamara által, továbbá a magyar kir. testőr kapitányoktól, a főoltárhoz ment, ott letérdelt, meghajtá fejét a primás előtt és átvette attól jobbja sz. István kivont pallosát, a miközben a herceg-primás a következő szavakat mondta: Accipe gladium de altari sumptum etc. Erre a primás a kardot visszavette, hüvelyébe ereszté és azzal Ő Felségét (a ki is e végből felállott) a szolgálattevő püspökök a magyar kir. főudvarmester és főkamara segélyével körülövezte e szavakkal: Accingere gladio etc.

Miután ez megtörtént, Ő Felsége a nép felé fordult, kivonta a kardot és megtette vele a szokott vágásokat, egyet előre, egyet jobbra, egyet balra, mire Ő Felsége a kardot ismét hüvelyébe ereszté. Ekkor tette a katonaság az első üdvölvést.

Midőn a kard hüvelyében volt, Ő Felsége ismét letérdelt a legfelső oltárlépcsőre és most tette fejére a miniszterelnök Andrássy gróf és a herceg-primás a koronát.

A herceg-primás azonban a többi érsekek- és püspökökkel együtt kezét a korona felé tartá és ezen előirt szavakkal: Accipe coronam regni etc. áldást adott rá.

Erre a herceg-primás Ő Felségének jobbja adta a jogart, balja az ország almáját ezen szavakkal: Accipe virgam virtutis etc., azután állva lekötötte Ő Felsége oldaláról sz. István kardját, a miközben őt azok segíték, a kiknek segélyével azt felköté, és visszaadá a főpohárnoknak.

Midőn vége volt, megtörtént a második üdvölvés.

Ő es. és apostoli kir. Felsége a herceg-primástól jobb kezénél fogva, a kalocsai érsektől balkezénél fogva, a kit a többi püspökök követtek, — előre menvén — a 11. zászlós, a hírnök, a főlovászmester, ezután a magyar kir. főudvarmester és főkamara, a testőr kapitányok, a cs. k. első hadsegéd, a miniszterelnök és a jelvényeknek vivői által kísérve — a baloldalon fölállított trónhoz vezettetett és itt ünnepélyesen trónjába helyezettetett.

Ő Felsége jobbja állott a herceg-primás, balja azonban a kalocsai érsek, ezek mellett a többi püspök, az előbb említett egyének ugyanazon helyeket foglalták el, melyeken az előbbi trónnál.

A herceg-primás a következő szavakat mondá: Sta et retine a modo locum, quem hucusque paterna successione tenuisti, haereditario jure Tibi a Deo delegatum per auctoritatem omnipotentis Dei etc. A miniszterelnök által adatott jelre és annak háromszoros eljénkiáltása után, mit a nép lelkesen ismételt, megtette a katonaság a harmadik üdvölvést.

Az ágyuk megdördültek és a harangok Pesten és Budán elkezdtek zúgni.

Ezután a herceg-primás a faldistoriumba ment, hova őt a többi püspök is követé, csak a két szolgálattevő püspök állott a lépcsőzet mellett, jobbra és balra.

Ezek Ő Felségéhez mentek, átvették a jogart és az ország almáját és azt a főoltáron levő vánkosokra tették.

A herceg-primás ekközben visszajött és leült a főoltár mellett levő székre.

Ő Felsége ekkor koronával a fején felállott és kísérve a két szolgálattevő püspöktől, a magyar kir. főudvarmester és főkamara által, azután a testőr kapitányoktól, a főoltár mellett ülő herceg-primáshoz ment.

Ide ment Ő Felsége, a császárné is, miután főudvarmestere a házi koronát levette, azt a kinstartónak átadta, az utóbbi pedig gazdagon megaranyozott vánkosra tette és egy előre elkészített asztalkára helyezte, ekközben Ő Felségét főudvarmestere kezénél fogva vezette és a két szolgálattevő püspök kísérte. A főudvarmesterné, ki mindig a ruha uszályát vitte, az országbíró neje és a két szolgálattevő palotahölgy követte.

Ezután Ő Felsége a királynét a herceg-primásnak, mint fölszentelőnek, a következő szavakkal mutatta be: Reverendissime Pater, postulamus etc. a melyet Ő Felsége az udvari pap által tartott misekönyvből olvasott fel, mire Ő Felsége ismét trónjához tért vissza az említett kísérettel együtt.

Ő Felsége a királyné a legalsó lépcsőn a már előre odakészített vánkosra letérdelt, megcsókolta a felszentelő herceg-primástól odanyújtott keresztet és más két oda előre letett vánkos fölé hajlott, míg elmondattott a minden szentek litániája. Ekkor a miniszterelnök Andrássy gróf a magyar kir. főudvarmester segélyével átvette Ő Felségétől a koronát és azt az oltárra helyezte.

A litánia végeztével Ő Felsége ezen szavaknál: Oremus! Omnipotens sempiterna Deus etc. fölemelé fejét és a rá következő ima végeig egyenesen térdelve maradt.

Most felkente a herceg-primás a szertartás szerint Ő Felségét kétszer jobb karján és egyszer vállai közt az udvari szermester által, aranyozott tálcán odanyújtott olajjal, a miközben az udvarmesternő, a ki a fölkenetés alatt az uszályllyal karján oldalt állott, az udvarmester pedig bal oldalt, és az országgbíró neje és a két palotahölgy szolgált.

A fölkenetés után Ő Felsége, a császárné az udvarmestertől, a két szolgálattevő püspökkel és a női kísérettel a sekrestyébe vezettetett, megtöröltetés végett, a mire a szükséges eszközöket az udvari szermester nyújtá át a püspököknek.

Miután vége volt a megtöröltetésnek, Ő Felsége az oltárnál álló felszentelőhöz lépett és a legalsó vánkossra térdelt. A veszprémi püspök ekkor tette föl Ő Felsége fejére a főudvarmestertől átvett házi koronát.

A miniszerelnök, Andrássy gróf fölvette a vánkossról a koronát s átnyújtá azt a herceg-primásnak, a ki azt annak segélyével Ő Felsége jobb válla fölé tartá, erről azonban rögtön elvette. A miniszerelnök, Andrássy gróf, kinek a herceg-primás a koronát visszaadta, azt a trónhoz vitte és a magyar kir. főudvarmester segélyével Ő Felségének fejére tette.

A herceg-primás ezután Ő Felségének, a királynénak jobbjába adta a jogart és az ország almáját baljába, és elkísérte Ő Felségét, kit a főudvarmester vezetett, a két szolgálattevő püspökkel és az említett női kísérettel a trónhoz Ő Felsége mellé. A herceg-primás a felső lépcsőre állott jobbra, a királyné főudvarmestere balra, a trón mellé (mint azelőtt), a szolgálattevő püspök pedig az Ő Felségét szolgáló két püspök mellé. A főudvarmesterné és a három hölgy pedig elfoglalák a trón mögött elkészített helyeiket. Ő Felsége a királyné szolgáló kamarása szintén oda ment s ott a lépcsőzet mellett balra foglalt állást.

A herceg-primás most elkezdé a Te Deum-ot, mire megtörtént a negyedik üdvölvés a harangok zugása közt.

A Te Deum után a hercegprimás ismét az oltárhoz ment, a veszprémi püspök pedig átvette Ő Felségétől a házi koronát, a jogart és az ország almáját.

A házi koronát átadta a főudvarmesternek, a ki azt a főoltárhoz közel álló asztalra helyezte, a jogart és az ország almáját ellenben átadá a király melletti püspököknek, kik azt Ő Felségének ismét kézbesítették.

Ezután a nagymise folytatott. Az evangelium eléneklése alatt Ő Felsége, a jogart jobb kezében és az ország almáját baljában tartva, fölegyenesedve állott trónjában.

Az evangelium után Ő Felsége a jelvényeket átadá a két szolgálattevő püspöknek, kik azokat az illető országnagyoknak kezeikben tartott vánkossokra tették. A kalocsai érsek ezután átvette az evangéliomos könyvet és azt, az udvari szermester kíséretében, átnyújtá Ő Felségeiknek megcsókolás végett.

Ő Felségeik a trónban térdre ereszkedtek s azonnal kezdetét vette a credo.

Ennek végezte után, az offertoriumkor a herceg-primás a főoltár második lépcsőjére ment. A két Fölség koronával fejőkön, (a veszprémi püspök e célra feltette a királynénak fejére a házi koronát), a többször említett kettős kísérettel a főoltárhoz ment, az udvari szermester által az első lépcsőre tett vánkossra térdelt és megcsókolá a herceg-primás által odanyújtott patenát.

Ekközben először Ő Felsége áldozott egy arany érmet, melyet a magyar kir. főudvarmester egy tányéron nyújtott át s melyet Ő Felsége egy püspök által nyújtott aranyozott tálczára helyezett. — Ő Felsége a királyné azonban az országgbíró neje által nyújtott aranyérmet egy az udvari szermester által tartott tálczára tette, mire Ő Felségeik trónjokhoz visszatértek.¹⁾

Mig a herceg-primás előbbi helyére visszatért, a kalocsai érsek tömjént égetett Ő Felségeik előtt.

Mihelyt a kánon megkezdődött, a kalocsai érsek Ő Felségéhez lépett, levette fejéről a koronát és a miniszerelnök, Andrássy gróf által tartott vánkossra helyezte azt. — Ő Felsége, a királyné fejéről a koronát a veszprémi püspök vette le, ez átadta a főudvarmesternek, a ki ezt ismét a kincstárnok vánkossára helyezte.

Az Ur-változása alatt a jelvények vívői lehajták a püspököktől átvett jelvényeket, ugyszintén a kardot a magyar kir. főlovászmester, a zászlókat a zászlósok, és a hírnök levette fővegét és lehajtá a botot.

Agnus Dei alkalmával Ő Felségeiknek átnyújtott a pax megcsókolás végett épen úgy, mint azelőtt az evangelium s az aspersorium.

Áldozáskor Ő Felségeik a szolgálattevő püspökök kíséretében az oltárhoz mentek, a legfelső lépcsőn az udvari szermestertől letett vánkossra térdeltek, magukhoz vették a felszentelőtől az Ur vacsoráját és a kehelyből a szent vért, mire Ő Felségeik ismét a gyóntatószékbe mentek.

A miniszerelnök, Andrássy gróf a kalocsai érsek segélyével Ő Felsége fejére a királyi koronát és a veszprémi püspök a királynénak fejére a házi koronát tette.

A szolgálattevő püspökök átnyújták Ő Felségének a jogart és az ország almáját.

Midőn a nagy misének vége volt, a nagy templomajtó kinyitattott és a menet gyalog az országház utcán a helyőrségi templomba ment.

Ezen téren lépcsők voltak készítve, melyek veres, fehér és zöld szőnyeggel voltak bevonva.

A menetrend ez volt:

1. két udvari fullajtár, 2. a cs. k. udvari inasok, 3. két pitvarnok, 4. a cs. k. nemes apródok udvarmesterökkel, 5. egy kamarai hadirnok, 6. az asztalnokok, kamarások és rendek, 7. a mágnások, titkos tanácsosok és ministerek, 8. a cs. k. rendek lovagjai, rendfokozat szerint, 9. a középkeresztesek és 10. a nagykeresztesek, 11. az aranygyapjas rend, 12. a tizenegy országzászlós, 13. a magyar kir. hírnök feltett főveggel, a pálcát tartva, 14. a magyar kir. főajtónálloí helyettes, 15. a két koronaőr, 16. az országnagyok, mint a jelvények vívői, 17. a miniszerelnök Andrássy gróf, 18. Ő Felségeik, a cs. k. főhercegek, 19. a püspök a kereszttel, pluvialeban és a püspöki süveggel (jobbról), 20. a magyar kir. főlovászmesteri helyettes kivont pallossal (balról), 21. Ő cs. k. apostoli Felsége, a koronával fején és a sz. István palástjával, továbbá a jogarral és az ország almájával, kísérve jobbról a primás és balról a

1) Már előbb készen tartott Seidl kincstárnok és Dr. Schilling kormánytanácsos vagy 30 aranyat nyomó aranyérmet, mely külön ezen célra veretett mintegy annak jeléül, hogy a felséges áldozók készek, a mindenhatónak legkedvesebb birtokukat is feláldozni, Ő Felsége az arany pénzt, melyet a magyar kir. főudvarmester egy tányéron nyújtott s mely Ő Felsége a királyné képével volt ellátva, egy püspök által nyújtott aranyozott tálczára tette, a királyné ellenben az országgbíró neje által nyújtott aranypénzt felséges férje képével azon tálczára tette, melyet az udvari szermester tartott, mire Ő Felségeik a trónhoz visszatértek. Az Ő Felsége által feláldozott pénz előlapján a királyné képe látható ezen fölirással: „Elisabetha Austriae Imperatrix,” míg a hátlayan a korona és e fölött ezen szavak: „Fausto sidere laeta.” alant pedig e szavak: „Coronata Regina Hungariae Budae 1867” láthatók. A királyné által feláldozott pénz előlapján Ő Felsége feje található ezen fölirással! „Franciscus Josephus I. D. G. Austriae Imperator; a hátlayan van a korona és alatta keresztbe téve a jogar és kard; a korona fölött láthatók e szavak: „Virtuti confido,” alant pedig e szavak: „Coronatus Rex Hungariae Budae 1867.”

kalocsai érsektől. Két oldalról követték a magyar kir. főudvarmesteri helyettes a pálczával, a magyar kir. főkamaras, a testőrség kapitányai és a cs. kir. első fő hadsegéd. Pest és Buda hatósága két oldalt ment. 6 magyar testőr képezte a mellék kíséretet, 22. a jelenlevő érsekek és püspökök diszöltönyben s a többi papság, 23. egy félszázad gyalog, 24. a magyar kir. pénzügyminiszter lóháton, a ki katonai földőzet alatt a koronázási templomtól a ferencziek (helyőrségi) templomáig ezen ünnepélyre készített kisebb nagyobb érmekeket szórta. A pénzügyminiszternek ebben két mágna nyújtott segédkezet: Csáky Gyula gróf és Apor Sándor báró, ugyszintén két képviselő: Stoll Károly és Tulbás János. Elszóratott 50 kis-, 100 nagy aranyérem, 500 nagy, és 4000 kis ezüstérem. — A nép ugyan könnyen megmagyarázható versengéssel kapott e pénzek után, a nélkül azonban, hogy a rendet bármikép is megzavarta volna, és habár itt, valamint a szőnyeg feldarabolásánál zavar volt, az illendőség határait soha tul nem lépte. ¹⁾

1) Ezen magasztos ünnepély legszebb és legmaradandóbb emlékeit kétséghívul a koronázási érmeke képezik. Nem sokat mondunk, ha állítjuk, miszerint a rajz és a veretésre nézve a legcsinosabb és legtökélyesebbek mindazok közt, miket Austria e téren előmutathat. Érmek és tulajdonképeni pénzekből állanak. A rajzra nézve egyenlők. Az egyik rész Ő Felsége mesterileg kivitt képét mutatja, a másik Ő Felsége, a császárné képét. Az előlapon (egyik oldalán latinul, másikon magyarul) a fölírás, az előbbieknek ez: Franciscus Josephus I. D. G. Austriae Imperator, vagy I. Ferencz József I. K. austriai császár, az utóbbiaknál: Elisabetha Austriae Imperatrix vagy Erzsébet austriai császárné, ennek megfelelőleg látható az előlapon a jelige: „Virtuti confido“ illetőleg „Bizalmam az ősi erény“ és „fausto sidere laeto“, magyarul „Boldogító csillagzat örömjárai közt“. A kétféle érem hátlapján látható a sz. István koronája azon különbséggel, hogy azokon, melyeken Ő Felsége képe van, a kard és jogar keresztben található, míg a királyné képét viselő az utóbbiak helyett két egymást metsző borostyán ágat mutat, alatta e fölírás: Coronatus rex Hungariae Budae MDCCCLXII. (Magyar királylyá koronáztatott Budán MDCCCLXII.) és Coronata Regina Hungariae Budae MDCCCLXVII. (Magyar királynévá koronáztatott Budán 1867). Különböző nagyságúak az arany- és ezüstérmek s pénzek. Néhány ugynevezett áldozati érem is veretett, mely 30 aranyat nyom s Ő Felségeiknek maguknak vannak készítve. Különböző értékű kisebb érmeke azután átadattak a császári ház fenséges tagjainak, a koronázásnál főszereplőknek, püspököknek, méltóságoknak, országnagyoknak, mágnaoknak, képviselőknek stb. A koronázási érmeke két-két osztályba sorozhatók. A nagyobb aranypénz 1¾ aranyat, a kisebbek valamivel többet nyomnak egy aranyal. A rajzra nézve, mint mondva volt, a pénzek az érmekek ugyanazonosok. — Egyáltalán é r e m veretett aranyból: 4 darab a 30 arany nehéz, 20 darab a 20 arany és 220 darab a 15 arany, összesen 274 aranyérmek és 24 ezüst érme a 2½ lat; k o r o n á z á s i p é n z 1200 a 1¾ arany, és 2400 darab a 1 arany nehéz; — e z ü s t b ó l 8500 darab a ¾ lat és 18000 darab a ¾ lat. Mindezen koronázási érmeke és pénzek egyik fele Ő Felsége a császár és király képével és a másik fele. Ő Felsége a császárné és királyné képével van földszitve; a fölíráskor részint magyarok, részint latinok. A mi az érmeke és pénzek rajzát illeti, meg van tartva a régi történelmi jelleg, a k. érem- és régiség gyűjteményből egész sora a koronázási érmekeknek szolgált mintául. A kereszt a szent István koronáján ennélfogva egyenes, mint az előbbi koronázási érmekeknek is.

Az előbbi koronázási érmekekre nézve Krauss Jakabnak, pesti régiségárúsnak következő leírást köszönhetünk:

A legelső magyar koronázási érem 1508-ban veretett II. Ulászló király által, akkor két éves fiának II. Lajosnak megkoronáztatása alkalmából. Vannak arany és ezüst érmeke. Az előlapon látható II. Ulászlónak vértezett és megkoronázott mellképe ezen fölírással: Wladislaus Dei Gratia Rex Hungariae Et Bohemiae. A hátlap a vánkosen térdelő két éves király - fiucska mutatja fején koronával, alatta e szóval: Coronatus, és a fölírás: Ludovicus filius Rex Hungariae Et Bohemiae.

II. Lajosnak 1526-ban Mohácsnál történt szerencsétlen halála után I. Ferdinánd ellen, mint ellenkirály fölépett I. Zápolya János a Szepesség grófja, és követőitől Tokajban valóban királylyá kiáltott ki és 1526. nov. 11-én Székes-Fehérvárott megkoronáztatott, de nem ismerünk tőle pénzt, mely ez alkalomra vonatkoznék.

Ekkor a Zápolya Jánossal történt egyezség szerint, a ki különben királyi címét és a királyság egy részét élethossziglan birta, I. Ferdinánd lépett a magyar trónra. Már előbb 1527. nov. 3-án Fehérvárott megkoronáztatott. Tulajdonképeni koronázási pénzt e fejedelemtől nem birunk, mindamellett az igen ritka, ugynevezett magyar hódolati tallér tekintetük olyannak, mely ez alkalomra veretett. A tallér művészileg van készítve és az előlapon, ezen fölírat mellett: Ferdinand Dei Gratia Hungariae Boemiae Dalmatiae Croatiae Zc (et cactera helyett) Regi Infanti, láthatni a koronázott királyt teljes diszben lovon, mellette két páncélozott férfi két zászló vizs, a földön imádkozó emberek térdelnek, ezek mellett kutyák fekszenek, a háttérben is áll néhány ember. A hátlapon ezen fölírás van: Hispaniarum Archiduci Austriae Duci Burgundiae zc. Comit Tirolis és egy czimer, melyben a Magyarországi a legtekin-

Ekkor behozott a Habsburg hercegek, illetőleg a hajdani római császárok és Austria főhercegeinek örökösödése a magyar trónon és II. Miksa, I. Ferdinánd fia még atyja életében, hihetőleg, hogy részére az örökösödést biztosítsa 1563. szeptember 8-án Pozsonyban megkoronáztatott. Ezen esemény a következő tallér alakú pénz által örökített meg. Az előlap élénk állítja: atyja vértezett mellképét, vállán az arany gypajzuval és ezen fölírást: Ferdinand Dei Gratia Electus Romanorum Imperator Semper Augustus Germaniae Hungariae Bohemiae Rex 1563. A hátlapon a fölírat. Maximilian D. G. Ro. Hun. Bo. Rex 1563. Itt azonban nemesak II. Miksának vértezett és sugárkoszorúval koronázott alakja látható, hanem nevének, Máriának, V. Károly császár leányának képe is látható, a mi azon véleményre, hogy férjével egy időben koronáztatott meg, szolgáltat alkalmat.

Ezen királyt követte II. Rudolf, a ki szintén atyja életében 1572. szeptember 25-én koronáztatott meg Pozsonyban. Ezen koronázásra a következő darab veretett. Az előlapon az a fölírás: Rudolf Archidux Austriae, és látható négyemezejű czimere Magyarországnak, Dalmatiának, Csehországnak és Austriának. A hátlapon ez áll: Coronatus Est Rex in Hungaria 1572. A pénz kis ezüstdarab.

Rudolf császár, mint tudva van, 1672-ben gyermek nélkül halt meg, fivére II. Mátyás mindamellett már előbb amannak lemondása után 1608-ban magyar királylyá lön és ennélfogva ugyanazon év nov. 19-én Pozsonyban fejére tétetett sz. István koronája. Az ezen alkalomra vert 6 arany nehézű érem így néz ki: az előlapon: a király vértezett és megkoronázott mellképe ezen fölírással: Matthias II. D. G. Rex Hungariae Etc. és a hátlapon: a magyar czimer és e körül az azon időben ezen országhoz tartozó kilencz tartomány: Dalmatia, Horvátország, Tótorság, Bosnia, Serbia, Galiczia, Lodomeria, Kunság és Bulgaria.

II. Ferdinánd ezután jog- és törvényszerűleg követte nagybátyját, II. Mátyást és már 1618 július 1-jén Pozsonyban megkoronáztatott. Az akkori erdélyi fejedelem, Bethlen Gábor mindamellett nagy kedvet érzett magyar királylyá lenni és ezen tervében az osztrák ellenes párttól segített aug. 26-án 1620-ban Új-Zólyomban megkoronáztatott. Mind a két fejedelem érmeke veretése által nagyobb nyomatókat akart szerezni jogainak. Bethlen Gábor nem sokáig örvendhetett királyi méltóságának, mert már 1621 decz. 31-én a nikolsburgi egyezség szerint azt letette, de haláláig (1629) Erdélyt és Oppeln és Ratibor hercezségeket megtartá. II. Ferdinánd Magyarország királyá maradt 1637-ben történt haláláig.

Most áttérünk az ezen két király által kiadott koronázási érmeke leírására. A II. Ferdinánd által kiadott kicsi ezüst és négyzegletű, egy ugynevezett „Klippe.“ Az előlapon láthatni a borostyánágakba övezett korona alatt F. betűt és e számot II., a hátlapon ugyanazon jelvény mellett ezt a fölírást: Coronatus in Regem Hungariae 1. Juli 1618. — Bethlen Gábor által kibocsátott pénz előlapján van annak mellképe magyar öltönyben és ezen fölírás Gabriel D. G. Regnorum Hungariae. A hátlap a magyar koronával fedett czimert mutat, ebben megvan Magyarország, Erdély és a Bethlen család czimere, s ezen fölírás: Transylvaniae Princeps Ac Siculorum Comes. Évszám nincs rajta, kitűnő szépségű, tizenkét aranyat nyom s igen ritka.

III. Ferdinánd atyja (II. Ferd.) intézkedései folytán 1685 decz. 8 Sopronyban koronáztatott meg. Az akkori zavaros idők arra határozták el az atyát, hogy fia Magyarországon az örökösödést biztosítsa. Koronázásánál a következő ezüst pénzek szórattak, a melyeknek mi itt leírását adjuk. — Egy borostyánkoszoruban láthatni a koronát s alatta ezen fölírást: Ferdinandus Rex Hungariae Die VIII. Decembris. A pénz másik oldalán a király jelgőjét: Pietate et justitia mutatja egy szalagon s egyensúlyban álló mérlegben, melynek felső csucsat kereszt képezi. Az évszám rajta 1625. IV. Ferdinánd követte atyját a kormányzásban, miután sokkal előbb, 1647. jun. 16. megkoronáztatott. Ezen királynak jelképe volt egy két borostyán ággal körülvett egyenesen álló jogar, melyen a felhők fölött a gondviselés szeme nyugszik, s mely körül egy lebegő szalag van övezve, a melyen a király jelszavával: Pro Deo et populo áll és ez tölti meg az előttünk levő koronázási pénz előlapját. A hátlapon a borostyántól körülvett korona alatt következő felírás olvasható: Ferdinandus IV., Rex Bohemiae, Archidux Austriae Coronatus in Regem Ungariae 16. Juni Anno 1649. Egész alant diszítések közt látható a kereszt.

IV. Ferdinánd halála után, mivel magtalanul halt meg, következett a trónon annak fivére, nagy Lipót, III. Ferdinánd fia. 1655. máj. 27. Pozsonyban koronáztatott meg. Az itt leírt pénz veretett koronázása alkalmából, habár némely szerzők azon körülmény miatt, hogy a mellkép rosszul van találva és hogy régiebbnek látszik, a fölött kételkednek. Az előlapon e rövidített fölírás van: Leopold. Dei Gratia Romanorum Imperator Semper Augustus Germaniae Hungariae Bohemiae Rex. Rajta látható még a magyar czimer, Magyarország védasszonyának, Isten anyjának képe s az uralkodónak borostyánnal koszorúzott mellképe, vállán az aranygypajzuval. A jelszó: „Consilio et Industria“ és Leopold jelképe, szárnyakkal ellátott földgömb, az Isten sugárzó szeme alatt, a mely fölött a felhőkből kinyuló két kéz jogart és kardot tart, tölti be hátlapját ezen pénznek.

I. József, I. Leopold fia, követte ezt a kormányzásban. A magyar elégtelenség II. Rákóczy Ferencz vezérlete alatt sok bajt okoztak apának úgy, mint fiúnak és miután Rákóczy 1705-ben az egyesült rendek hercegének címét vette föl, tette csak valóban ingóvá a császár trónját Magyarországon. — Végre 1711-ben menekült, soká bolyongott Francia- és Lengyelországban, míg végre, mint tudva van, 1735. Rodostóban Kis-Ázsiában halt meg.

A királynak átnyújtott koronázási ajándékot tartalmazott szekrény.

Fénykép után rajzoltatván, metszette Pollák.

A királynénak átnyújtott koronázási ajándékot tartalmazott szekrény.

Fénykép után rajzoltatván, metszette Pollák.

Mihelyt a menet a plebánia templomot elhagyta, Ő Felsége a királyné a kápolnából, hova visszavonult, hogy a házi koronát letegye, megindult és az ekközben előrobogott diszkocsira ült.

Ekkor ezen menet a disztéren, a várutezán, a sz. György téren keresztül a királyi várba ily sorban vonult:

1. egy század huszár, 2. egy udvari fullajtár, lóháton, 3. egy udvari pítvarnok, lóháton, 4. néhány nemes és mágnás lóháton, 5. a cs. k. testőrség, 6. a magyar királyi, a főhg. osztrák és a két cs. k. osztrák hirnök, 7. a nyolczfogatu diszkocsi, melyben Ő Felsége ült; a kocsi két oldalán 3 udvari inas. Oldalt de egy kissé hátrább, Ő Felsége főudvarmestere és szolgálattelvő kamarása, 4. cs. k. nemes apród és 6 magyar testőr lóháton, 8. egy hatfogatu udvari kocsi, melyben Ő Felsége udvarmesternője és ennek balján az országbíró neje ült, a kocsi mindegyik oldalán 1 undvari inas, 9. négy hatfogatu udvari kocsi, melyben a tizenkét szolgálattelvő udvarhölgy ment, a kocsik oldalainál egy-egy inas, 10. a cs. k. gárda lóháton, 11 egy század huszár.

A lovasok, kik Ő Felségét a királynét kísérték, a nemes ifjak, a magyar testőrség és gárda, ugy szintén a két huszár század mindjárt megérkeztek után a várban megfordultak és a helyőrségi templomhoz mentek, hogy ott az illető helyen Ő Felsége menetéhez csatlakozzanak.

Miután Ő Felsége a helyőrségi templomba érkezett, a szentélybe a baloldalon felállított trónba ment, a jogart és az ország alnáját az illető országnagyok által tartott párnára tette, sz. István kardját a csupán e célra kinevezett mágnás, Károlyi István gróf-, a magyar kir. főudvarmesteri helyettes és a magyar kir. főkamarás segélyével felölté, kivonta azt hüvelyéből és megérinté vele háromszor a vállát minden arany sarkantyus vitéznek, kiknek sora már előbb Ő Felsége elé terjesztetett jóváhagyás végett.

Az országbíró és a m. k. minister Festetics gróf felváltá szolították a lovaggá ütendő vitézeket, kik mély meghajtással a trónhoz léptek és Ő Felsége előtt a második lépcsőre térdeltek. Az ezen alkalommal előhítt „equites aurati“ voltak: Almássy Vincze, Apor Géza báró, Bánffy György gróf, Eszterházy András gróf, Frideczky Timót, képviselő, Huszár Ágoston, Kardos Kálmán, képviselő, Latinovics Albin, cs. k. kamarás, Lazanszky Sándor gróf, Mednyánszky Dénes báró, cs. k. kamarás, kellemesi Melezer István, titkos tanácsos és k. személynök; Nákó Kálmán gróf, cs. k. kamarás, demeteri Németh János, földbirtokos, Nyáry Jenő báró, cs. k. kamarás, Reviczky Sándor, udvari titkár, Semsey Lajos, cs. k. kamarás, Szapáry Antal gróf, cs. k. kamarás, szitányi Szitányi Bernárd, képviselő, Teleky Sándor gróf, Torkos László, ministeri titkár, Vietoris János, képviselő, Vojnits Jakab, földbirtokos.

Midőn vége volt a lovaggá ütésnek, Ő Felsége rövid időre a sekrestyébe vonult.

Ez időközben mindenki, Ő Felsége közvetlen kíséretén kívül, kiment a templomból, lóra ült és alakítá a menetet.

Rövid idő múlva Ő Felsége kijött a templomból, a csatlós és a magyar kir. főkamarás segélyével lóra ült, mire a menet az uri utczán, a disztéren, a vízi kapun keresztül, az Albrecht-uton a lánczhidon át Pestre ment, itt a Ferencz Józseftéren keresztül a part hosszában a plebánia templomhoz, azon állványhoz, hol Ő Felsége az esküt tette le, ily rendben vonult: 1. egy század huszár. 2. udvari fullajtár lóháton. 3 a banderiumok, és pedig oly rendben, mint azt a magyar kir. főlovászmesteri helyettes meghatározta.

A vármegyék és városok banderiumai az ország négy kerülete szerint, Dunán innen és Dunán túl, Tiszán innen és Tiszán túl, négy főcsoportra voltak felosztva. A tiszántúli csoport Erdély banderiumait is magában foglalta.

Minden csoport élén egy fiatal mágnás volt mint rendező, magyar diszöltönyben. Ezen négy mágnás volt: Bánffy György ifj. Teleky Samu, Wenkheim Frigyes és Csekonics András gróf.

Az egyes banderiumok egyáltalán három tagból állottak; de volt megye, a mely hatot, sőt hetet is küldött. Somogy megye azáltal tünt ki, hogy gondoskodott, miszerint a banderiumokban a nép is képviselve legyen, a mennyiben három nemest és három népembert, községi birót küldött a koronázáshoz.

A banderialisták mindnyájan arannyal és ezüsttel gazdagon voltak diszitve és zászlóik közt nem kevés ősi, történelmi értékű volt. A lovak egyáltalán pompásak voltak; néhány távolabb fekvő megye, részben az idő rövidségeért, részben, mivel a lovak tartása bajos és drága, Pesten béreltek.

Legjobb benyomást tett a jászok és kunok derék csapatja, mely 250 emberből állott, mind erőteljes férfiak, rendezett sorokban, pompás lovakon.

I. József ezen folytonos zavarok miatt már 1687. decz. 9. P o z s o n y b a n megkoronáztatott. Több koronázási érmet ismerünk ezen fejedelemről, hanem mi a következőt veszszük elő és írjuk le. — Az előlapon a fiatal fejedelem mellképe van elállítva, ezen német fölirással: Joseph im Namen und Erbrecht der Erste, míg a jelige: Dir und deinem Samen nach Dir a következő allegorai képpel együtt a hátlapon látható. Ugyanis egy pázsitos téren van a magyar czimer és a térdelő Hungaria egy vánkoson átadja a fiatal királynak a koronát. A hátlapon olvasható ez is: den 9. Dezember, mint a koronázás ideje.

VI. Károly császár, Spanyolhon királya, szintén I. Leopold fia, s így fivére az előbbinek, 1711 okt. 12-én római császárrá választatott. Első József fiörökösökét nem hagyván maga után, minden általa birt ország VI. Károlyra szállt, — következőkép M a g y a r o r s z á g i s — és 1712 május 22-én P o z s o n y b a n királyllyá fel is avattatott. A koronázási pénz, mely ekkor veretett, kicsiny s egyszerű, egyik oldalán jelszavát láttatja: Constantia et fortitudine és jelképét felhőktől körülvett földgömb és a másik oldalon a magyar koronát ezen fölirással: Carolus VI. Romanorum Imperator Semper Augustus Germaniae, Hispaniae, Hungariae, Bohemiae Rex, Archidux Austriae Coronatus. Poson. 22 May, hét sorban.

VI. Károly leánya az egyedüli örökös és utolsó hercegnő a Habsburg házból, a nagy Mária Theresia atyja halála után M a g y a r o r s z á g k i r á l y n ő j é v é l ő n. Mint ilyen 1741 jun. 25: P o z s o n y b a n nagy fényvel megkoronáztatott. E királynő szép jelige: Justitia et Clementia, a koronázási érmet előlapján van, látható továbbá rajta egy megkoronázott oroszán (a cseh), mely egyik talpában a magyar patriarchai keresztet tartja, másikkal pedig az osztrák czimerre támaszkodik. Ezen írás: Mária Theresia in Regem Hungariae Coronata Poson 25. Juni 1741 és a szent korona képezik a hátlapot.

A nagy Mária Theresia 1780 nov. 29-én meghalt. Fiát II. Józsefet 1765 sept. 23-án, miután 1764 apr. 3-án római királyllyá koronáztatott, kormánytársává fogadta. Az örökös tartományok kormányát átvette mindjárt anyja halála után, de magyar királyllyá soha sem koronáztatatta meg magát, ezért nem is bírnak tőle koronázási érmet. Meghalt 1790 febr. 20-án.

II. Lipót, II. József fivére, a nagy Maria Theresia fia, foglalta el a megürült magyar trónt és 1790 nov. 15. P o z s o n y b a n megkoronáztatott. Általában koronázási érme hasonlita Mária Theresia alatt vert éremekhez, csak hogy más a jelige: Pietate et Concordia, és más az évszám. Meghalt 1792 marc. 1-jén és az országot fiára hagyta.

I. Ferencz, a ki 1792 jun. 6-án magyar királyllyá koronáztatott, a következő pénzt szóratta ezen alkalommal. Az előlapon olvasható jelige: Lege et Fide, és látható a cseh oroszán, tartva a magyar czimert. A magyar koronát lefüggő lánczokkal láthatni a hátlapon és alatta ezen fölírás: Franciscus Dei Gratia Bohemia, Rex Archidux Austriae Coronatus Budae VI. Juni MDCCXCII.

A még most is élő I. Ferdinand, Magyarországon e néven V. koronázása volt az utolsó, a mely az előbb leirtatott és pedig 1830 szeptember 28-án ment végbe. Atyja még életben volt, de kormánytársává nevezte ki, és ennek következtében megkoronáztatott. Egyike a legszebb s legpompásabb érmeknek, melyeket az ujkor felmutathat, ezen alkalommal veretett. Az előlapon látjuk az atya és fia mellképeit egymás mellett, az előbbi borostyánnal van koszorúzva, és ezen fölírás: Franciscus Augustus Et Per Eum Ferdinandus V. Coronatus Posonii Die XXVIII. Septembris MDCCCXXX megmutatja az alkalmat, melyre az veretett. E szép mondat: Robur Et Prosperitas Nostra In Te, a hátlapon fölírásnéként szolgál és az érdemnydus allegorai kép: egy régi izmos tölgy, a mely mellett több esemete nő ki a földből, s amelyhez a magyar czimer támasztva van és az egészet besugározza Isten szeme, tökélyessé teszi az egészet.

Ezen tömött csoport négyes sorjában ment és két alkapitány, egy jász és egy kun által vezéreltetett.

A megyék banderiumai ritka sorokban hármával haladtak, a kik közt a középső vitte a zászlót.

A banderiumok előtt lovagolt a jászok és kunok kapitánya, gr. Ráday Gedeon, deli, szép alak, mely a rég elmúlt időkre emlékeztetett. Fejét fekete astrachan-kucsma fődte, melyből büszkén emelkedett föl a sastoll, vállát párducz kaczagány fedte, jobbjaiban a buzogány csillogott és az ős, híres jász kürt, Lehel kürtje lógott le.

Mellette lovagolt Bánffy György gróf, a ki ugyanezen napon, — kevéssel ezelőtt arany sarkantyus lovaggá ültetett

Ezután jött Nagy-Kunság banderiuma; mind fiatal deli alak égszín kék, fehér prémezetű, ezüsttel kisinórozott mentékben.

Közvetlen utánuk mentek a jászok, alkapitányukkal élőkön. Sötét kék dolmányt viseltek, nadrágjuk s mentéjük hasonló színű volt, ez utóbbin farkas prém volt. Fejükön kis sapka volt a kerület ezüst czimerével. Mind egyenes katonakardot viselt, mint 1848-ban a német könnyű lovasok; de itt ott mégis látható volt a görbe magyar kard.

A kis-kunok csapata hasonlított az előbbihez, csak hogy hiányzott a mente. A huszár dolmányt elől tömött sinórzás fődte. A csapatnak meg volt a maga trombitása.

A jászok és kunok után ment a buda-pesti banderium, a mely a következő tagokból állott: vezető: Tarone Ferdinand. Lovasok: Baumann Antal, Clement Gusztáv, Eigel Ferdinand, Götz Gyula, Grandt József, Haggenmacher Henrik, Hofhauser Gusztáv, Horváth Károly. Huber Pál, Kammersberger Gyula, Kiss Adolf, Klein Frigyes, Klusacsek Rezső, Krause Herman, Lohr Antal, Majovcssek József, Morbitzer Mátyás, Németh Frigyes, Öhler János, Pauer Ede, Schiefpeck Ferdinánd, Schilweitz András, Tárczay János, Török Flóris, Windisch Ferencz, Woraschek Antal. — Öltönyük: Kócsagtollas világos kék kalpag, fehér atilla, kék nadrág, kék nyakkendő, fekete csizma, kék hajtókával. Fehér takaró a nyergen- s az egészen ezüst zsinórozás.

Az erdélyi banderiumokat ifj. gróf Teleky Sámuel vezette. Alsó Fejérmegye. Hárman képviselték: Lengyel Károly, Zeyk Ádám, Pogány Károly. — Öltözetük: kalpag piros leffentyűvel, szürke prémmel, vörös mente szürke prémmel, veres nadrág, azur szín dolmány, sárga csizma; minden ezüstre. Veres nyeregtakaró.

Belső Szolnok-megye. Két banderista: Ujfalvi Samu, Rácz Ferencz, (a harmadik megbetegült). Egész kék öltöny, ezüstre — fekete csizma.

Hunyadmegye. Három diszlovas: Barcsay Árpád, Jánky Lajos, Oláry János. — Ruhájuk: Veres kalpag szürke prémezzel, veres mente szintén szürkén szegve, sötétkék atilla, veres nadrág, sárga csizma; veres lőtakaró ezüstre. Zászlójuk egykor Hunyady Jánosé volt.

Kolozsmegyéből: Gaal Gyula, Dorgó Béla, Lázár Alajos: kócsagos kék kucsma, ugyanoly színű mente szép prémezzel, kék nadrág, veres dolmány, fekete csizma, ezüst zsinórzat tevék ki öltözetüket.

Küküllő megyéből hárman: Boér Kálmán, Pálffy, Elekes. Világos zöld ruha aranyra, fekete csizma.

Maros székéből. Bereczky Sándor, Pataky Miklós. Sötétkék mente, dolmány, nadrág, fekete prémezzel sas tollas kalpagban.

Torda-megyéből. Három diszlovas: Rediger Béla, Szőlőssy Mátyás, Ferenczy Béla. Öltözetük: kalpag, hamuszín prémmel, vörös rojt és tollal, piros mente hamuszín szegélylyel, fehér dolmány, veres nadrág, fekete csizma; sima ezüst zsinórzattal.

Udvarhelyszékéből. Kelemen András, Török Pál, és Simon Lajos. Kalpagjuk sötétkék volt hamuszín prémezzel, sötétkék mente, fehér damast atilla, fehér nadrág. Kék nyeregtakaró

Ezen csapat után gróf Wenkheim Frigyes vezette a Királyhágón inneni banderiumot

Árva megyéből Zmeskál Mihály, Csillaghy József, Várzei János.

Bács-Bodrog megye hét diszlovast küldött: Karakapovics Sándor, Wagner Ferencz, Latinovics Leo, Latinovics Gyula, Ivanics Sándor, Pollák Dénes, Kovacsics Antal. Öltözetük hattyu-prémmel ékített világoskék kalpag, fehér atilla, kék nadrág — ezüstre.

Bars megyéből négyen: Rudnyánszky Titus, Simonyi Győző, Klobusiczky János, Kiss Sándor: — Öltözetük veres, hattyuprémmel szegélyezett kucsma, kócsag tollal, épenugy prémezzel mente, veres dolmány.

Esztergom megye küldött öt diszlovast: Andrassy Gyulát, Kovács Pált, Kruplanicz Pált, Palkovics Lászlót, Kopec Istvánt.

Hont megye hat diszlovast: Majláth Imre, Majláth István, Blaskovics Pál, Szilassy Cásár, Nagy Antal és Kovács Ervin.

Nográdmegye küldöttei: Veress János, Szentiványi Oskar, Szakáll Bertalan. Öltönyük: fekete kalpag, fekete mente, fekete prémmel, fekete atilla, veres nadrág, aranyzsinórzat.

Nyitra megye küldöttei: Marsovszky Camill, Beznák Vilmos, Deák János.

Pest megye banderiuma: Beniczky, báró Prónay Aurél, s Jankovics Béla. Öltözteik farkasbőr kalpag darutollal, kaczagány, azurkék dolmány, veres nadrág, sárga csizma, veres leffentyűvel, s aranyozott diszkard.

Pozsony megye három küldöttje: Pálffy Antal, Lipcsey Fabricius Károly, Cuczy János.

Trencsén megye hat küldöttje: b. Skrbenszky Fülöp, Kruplanicz István, Ugródy Alajos, Dualszky Béla, Stankovics Lipót, Narli Imre. Öltözetük: Farkasbőr kalpag sastollal, farkastorokkal szegélyezett fehér mente, kék dolmány és nadrág, fekete csizma. Mentéjüket széles selyem szalag tartá össze. Ezüst zsinórzat, kék nyeregtakaró.

Turóc megyéből: voltak Zatureczky Tamás, Rutkay István, Maruskovics Mihály, jelmezök fekete kucsma sastollal, kék mente fekete prémmel, vörös dolmány, kék nadrág, fekete csizma, ezüstzsinórzat, vörös nyeregtakaró.

Baranya-megye küldöttei: Jeszenszky Ferencz, Ország József, Mayer Béla. Öltözetük: fekete asztrakán kucsma zöld leffentyűvel és sastollal, fekete prémű zöld mente, zöld dolmány, vörös nadrág, fekete fényes bőrből való csizma — aranyzsinórzat — vörös nyeregtakaró.

Fejérmegye küldöttei: grf. Zichy Sándor. grf. Eszterházy Andor, b. Splényi Ödön, Tóth Gyula és Fiáth Imre.

Győrmegye banderiumát képezték: Fischer János, Joda Béla, Kégly Imre, fekete kucsma, kékmente, sárga atilla, vörös nadrág, sárga csizmával.

Komárommegyéből voltak: Boday Vilmos, Pécsvárady Zsigmond, Rátkay József. Ruházatuk volt: fekete prémű kék mente, kék atilla, téglavörös nadrág, sárga csizma; aranyzsinórzat; kék nyeregtakaró.

Mosonmegye küldöttei: Vajda Gábor, Francisán János, Nagy Sándor, Suszter Miksa, Suszter Béla, Rohrer Károly.

Somogymegye hat küldöttje: Tallián Kálmán, Tallián Jenő, Sárközy Vince, Gulyás Ferencz, Szmódics József, Rada József. Zászlójuk volt a Zrínyi Miklós lobogója. Diszöltönyük: Hattyuprémes zöldmente, ugyan ily prémű kócsagos kalpag, zöld dolmány, veres nadrág, zöld csizma veres sarkkal; aranyzsinórzat; veres nyeregtakaró.

Sopronmegyéből: Gf. Széchényi Jenő, Döry Miklós, Ürményi Miksa.

Tolnamegyéből: gf. Zichy László, Fördös Kálmán, Kiss Miklós; diszöltönyük: fekete asztrakán kucsma kócsagtollal, feketeprémű kék mente, kék atilla, veres nadrág, sárga csizma; ezüst zsinórzat; veres nyeregtakaró.

Vasmegye hat egyénből álló diszküldöttsége volt: gf. Erdődy Gyula, grf. Erdődy György, Józsa Kornél, Radó Kálmán, Vidacs Benedek, Kiss Gyula. Öltönyük: fehér kalpag, fehér mente prémmel, kék dolmány és nadrág ezüstre.

Veszprémmegyéből voltak: Barcza Gábor, Rohonczy Béla, b. Horváth Antal.

Zalamegyéből: Ghyka János, Horváth Mór, Bogyay István, Pálffy Elek, Csillag Gyula, Ránky László: Diszöltönyük volt; hattyuprémes kalpag, ugyanugy prémezett fehér mente, azurkék dolmány és nadrág, sárga csizma. A zsinórzat: arany.

Az ezek után menő csapatot gf. Csekönics András vezette.

Abaujmegye öt küldötte: b. Horváth József, Darvas Imre, Bárczy Acház, Korponay János, Semsey Jenő.

Bereghmegye négy küldöttje: Szücs János, Vincze Miklós, Dancs Gusztáv, Várady Bertalan. Diszöltönyük: veres kalpag fehér prémmel, sárga mente szintén fehér prémmel, sárga atilla, királyveres nadrág, fekete fénylő csizma, arany zsinórzatú veres nyeregtakaró.

Borsodmegyéből: Szepessy Andor, Szifkovics Emil, Miklós Gyula, gf. Beckers Alfons, Melczér Béla. Öltözetük: kék kucsma, kék mente, veres nadrág és dolmány.

Gömörmegyeiek: Máriássy Kálmán, Szentmiklósy Aladár, Polgár Károly. Diszöltönyük: fekete kucsma, kócsaggal, fekete prémes veres mente, veres dolmány és nadrág, mind aranyra; zöld csizma, veres nyeregtakaró. Lobogójuk ugyanaz volt, melyet a hét éves háboruban is használtak.

Sárosmegyéből: Keczer Miklós, Semsey Lajos, Fáy László, Melioris Miklós. Diszöltönyük: kék bársony mente szürke prémmel, fekete bársony atilla, veres nadrág, fekete csizma.

Szepesmegyéből gróf Csáky Kálmán, Salamon Aladár, Salamon Tódor.

Tornamegyéből: Koós Pál, Pécsi Gábor, Waigt Gyula.

Ungvármegye küldöttei: Svidniczky Mihály, Lyakovits András, Orosz Ignác; diszöltönyük volt, a lovat s lovagot takaró medvehőr kaczagány, kék nadrág.

Zemplénből: Lónyay Ödön, Zalay István, Szirmay Gyula, Bogyay Zsigmond, Harkányi Károly. Öltözetük fekete asztrakán kucsma veres leppentyűvel s magas kócsaggal, zöld mente fekete prémmel, veres dolmány (mindettő rövid, veres nadrág arany zsinórzat).

Aradmegye küldöttei: Almay József, Bohus László, Purgli János.

Békésmegye küldöttei: Hárman, u. m. Lácay Ferencz, Villand János, Szinnyey Lajos.

Biharmegye küldöttei: Márky Albert, Sebes György, Vincze Miklós. Diszöltönyük volt: Sötét szürke szűr gazdag sárga zsinórzattal, ugyan oly színű s kivarrašu atilla, azurkék nadrág, szintén sárga vitézkötésekkel, a kalpag szintén azurkék pompásan szegve, szalma sárga szattyán csizma aranyzsinórral szegve, s rajt aranysarkantyú. A nyeregszerszám: kárminvörös nyeregtakaró közepén fekete, szélein széles aranyzalaggal czifrázva, a szegleteken Biharmegye szélesen aranynyal kivarrott czimerével. A szíjak fekete fénylő bőrből készitvék, a lovak fejéről arany csillag szórta sugárait, a zabla, kengyel szintén azanyozva valának.

Csanádmegye: Zsarnay Antal, Návay András, Raffay Lajos.

Csongrádmegye: Kamocsay János, Ratócs Gábor, Lukács Ferencz.

Krassómegye: báró Bruckenthál Acház, Ucevényi-Pálik Arthur, Vuja Péter.

Krasznamegyéből: Pécsy Mihály, Domby László, Virágh László.

Középszolnokmegyéből. Dobay Antal, Pécsy Zsigmond, Kuuk Jenő; egész öltönyük kék, szép prémmel, kalpagjukon sastollal, s egész ruhájukon aranyzsinórzattal.

Marmarosmegye küldöttei; Dallos János, Barna Vilmos, Pogány Ödön. Jelmezök volt: szürke kalpag, szürke prémes kék mente, kék dolmány és nadrág, aranyra, fekete csizma.

Szabolcsmegyéből; Bay Bertalan, Gencsy Albert, Jármy Márton.

Temesmegye küldöttjei: Paulovics Miklós, Szitányi Péter, Dadányi Béla. Diszöltönyök volt: sastollas kék kalpag, fehér köpeny, kék dolmány, veres nadrág mind ezüstre.

Torontálmegyéből: Dániel Erneszt, Csávóssy Gyula, Kapuszarovics Miklós.

Ugoesamegye három küldöttjei: Ujhelyi Andor, Ujhelyi Antal és Butykay Menyhért.

Szatmármegye nem küldött banderiumot, s elkéstek a küldéssel Liptó, Zaránd, Doboka, Felső-Fejér és Zólyom megyék, a külön választott Kővárvidék és Brassó.

4. Két cs. kir. udvari fullajtár lóháton. 5. a cs. k. nemes apródok nevelőjükkal lóháton. 6. Egy kamarai hirnök lóháton. 7. Mágások, rendek kamarások vegyesen, lóháton. 8. Titkos tanácsosok, ministerek lóháton. 9. A cs. k. rendek lovagjai a rendek fokozatai szerint lóháton. 10. A közép keresztések, aztán 11. a nagykeresztések lóháton. 12. Az arany gyapjas rend lovagjai. 13. A zászlós urak. 14. A magy. kir. herold lóháton jogarát fennen tartva. 15. A főajtónálló-helyettese lóháton. 16. A két koronaőr lóháton. 17. A jelvények vivői lóháton maguk előtt tartva a részint vánkosokat a jelvényekkel, és pedig vitte az országbíró a kir. jogart, Horvátország bánja a birodalmi almát. 18. A magy. kir. ministerelnök gróf Andrássy Gyula, lóháton (báró Beust birodalmi kancellár ő nagyméltósága is részt vett a menetben lóháton) 19. Ő Fenségeik a főhercegek lóháton. 20. Az ezüst keresztet vivő püspök lóháton. 21. A főlovászmesteri helyettes kivont karddal lóháton főveg nélkül. 22. Ő Felsége, a király, lóháton, mindkét oldalán

hat-hat magyar testőr lépdelt, ezeken kívül közvetlenül környezték: a főudvarmesteri helyettes, a magy. k. főkamrás, a testőrkapitányok, az első szárnysegéd. 23. Érsekek, püspökök, apátok diszruhában, (párosan) lóháton és pedig a hercegprimás, Simor János, Hajnald Lajos kalocsai, Bartakovics Béla egri érsekek, Bonnaz Sándor csanádi, Jekelfalusi Vincze székesfehérvári, Zalka János győri, Peitler Antal váci, Biró László szatmári, Fogarassy Mihály erdélyi rom. kath. és Papp Szilágyi József nagyváradai gör. kath. püspökök; a szentmártonhegyi apát Kruesz Kriszostom, a szombathelyi püspök Szenczy Ferencz; Popasu János karánsebesi gör. kath. püspök, Lipthay András, Pauer János címz. püspökök, Vancsa János Szamosujvár püspöke, Jankovics István munkácsi gör. kath. püspök gróf Forgách Ágoston és Svic Venczel címzetes püspökök. 24. A magy. kir. testőresapat lóháton. 25. A cs. kir. gárda. 26. Egy osztály Lichtenstein huszár.

Miután Ő Felsége az állványhoz ért és a magyar k. főudvarmesteri helyettes segélyével leszállott lo váról, s a főlovászmesteri helyettes elől vivén az ország pallosát, Felsége a keresztvivő püspök után az esztergomi s kalocsai érsekek között haladt fel. Utánuk haladtak gf. Andrássy Gyula miniszterelnök, valamint a többi magyar miniszterek, főkamrások, testőrkapitányok, s az első főhadség. De ezek mindnyájan lovon maradtak.

Az állványtól nem messze egy másik volt felállítva a menetben részt nem vevő tagok s mindkét ház képviselői számára.

Ő Felsége egy háromlépcsőjű aranyozott emelvényre állván, a magy. miniszterelnök által neki nyújtott esküformát a primásnak átadta.

A hercegprimás most előolvasá az esküt; Ő Felsége utána mondá a szavakat arczával kelet felé fordulva s jobbjának három ujját az ég felé tartva, baljában a kereszttel.¹⁾

Az eskü letétele után — a mennyire a nép örömszivájában kivehető volt — a miniszterelnök három „éljent“ kiáltott — melyeket a nép milliószorosan viszhangoztatott.

A katonaság üdvövéseket tett s az ágyuk harmadszor dördültek meg.

Ezután Ő Felsége már említett kísérettel leszált az állványról, s a főudvarmesteri helyettes által lovára segítettve megindult a menet az előbbi rendben vissza, keresztül a városház téren, váci utcán németszínház téren, Dorottya utcán keresztül a Ferencz-József téren felállított koronázási halom felé.

A menet nagy félkört képezett a halom körül, úgy hogy a menet eleje a láncz hídfőnél állapodott meg.

Ezután a király kiugratott a menetből, s egyes egyedül száguldva fel a halom tetejére, ott a világ négy tája felé vágott csak a tetőn kihuzott Sz. István féle karddal; és pedig először keletre, majd nyugatra, délre és éjszakra, lova minden vágásnál fordult. — Királyné Ő Felségét a vár aljától a plébániatérig egy gözös szállítá s a kárdvágást a Lloyd-épület homlokzatára neki készített helyről nézte.

Eme szertartás után ismétlődött a sor katonaság üdvövése s az ágyuk negyedszer harogtak éljent.

Ő felsége most leugratott, s a menetben előbbi helyét foglalta el; keresztül vonultak a lánczhidon, fel az Albrecht uton, keresztül a vizi a fő őrállomás előtt, a várutcán, a Györgytéren a várba, hol is Ő Felsége lakosztályába vonult. A jelvények is mind oda vitettek s egy asztalra tétettek, a zászlók emlékül megtartották zászlóikat.

E közben a főudvarmesteri helyettes végezte tisztí teendőit, s gondoskodott az ebéd feladásáról. A főajtónálói helyettes kívül felállította biztosait s gondoskodott, hogy a jelenlevők s az udvari személyzetek kívül senki be ne bocsáttassék.

Az étkeket tálnokok s mágnások rakták fel a főasztalnak elővezetése mellett.²⁾

Miután minden rendben volt, a főudvarmesteri helyettes jelentést tett Ő Felségénél, mire Ő Felsége belső lakosztályából kilépett oda, hol reá a méltóságok, diplomáciai testületek, palota- s meghívott hölgyek, különféle rendek stb. őt ebédhez kísérendők várakoztak. A terembe érvén kiki elfoglalta kimutatott helyét.

Ily rendben mentek az étterembe: kamrai hadsegédek, asztalnokok, rendek és kamrások vegyesen, mágnások, titkostanácsosok, miniszterek, a magy. k. herold botjával, feltett főveggel, a herceg primás a kalocsai érsek.

Ő Felsége fején koronával, vállain szent István köpenyével kísérve két püspöktől, a főudvarmesteri helytettől, a főkamrástól, a testőr kapitányoktól s a fő hadsegédtől.

Ő Felsége a királyné házi koronájával, gyémántos diademjével fején, két püspök által kísértetve. Uszályát a főudvarmester neje emelte után, aztán következtek az országbíró neje s a palota hölgyek.

Ő Felsége széke mögött állott a magyar kir. udvarmesteri helyettes a pálczával kezében és ennek baljánál a magyar kir. főkamrás, mellette pedig a két szolgálattevő püspök állott.

A lépcsőkön helyet foglalt jobbra a magyar kir. testőr kapitány és az első szárnysegéd, balra egy színvonalon a magyar testőr kapitánynyal állott a cs. gárda kapitánya.

A püspök a kereszttel a lépcsőn állott, és pedig jobbra a külső szögleten.

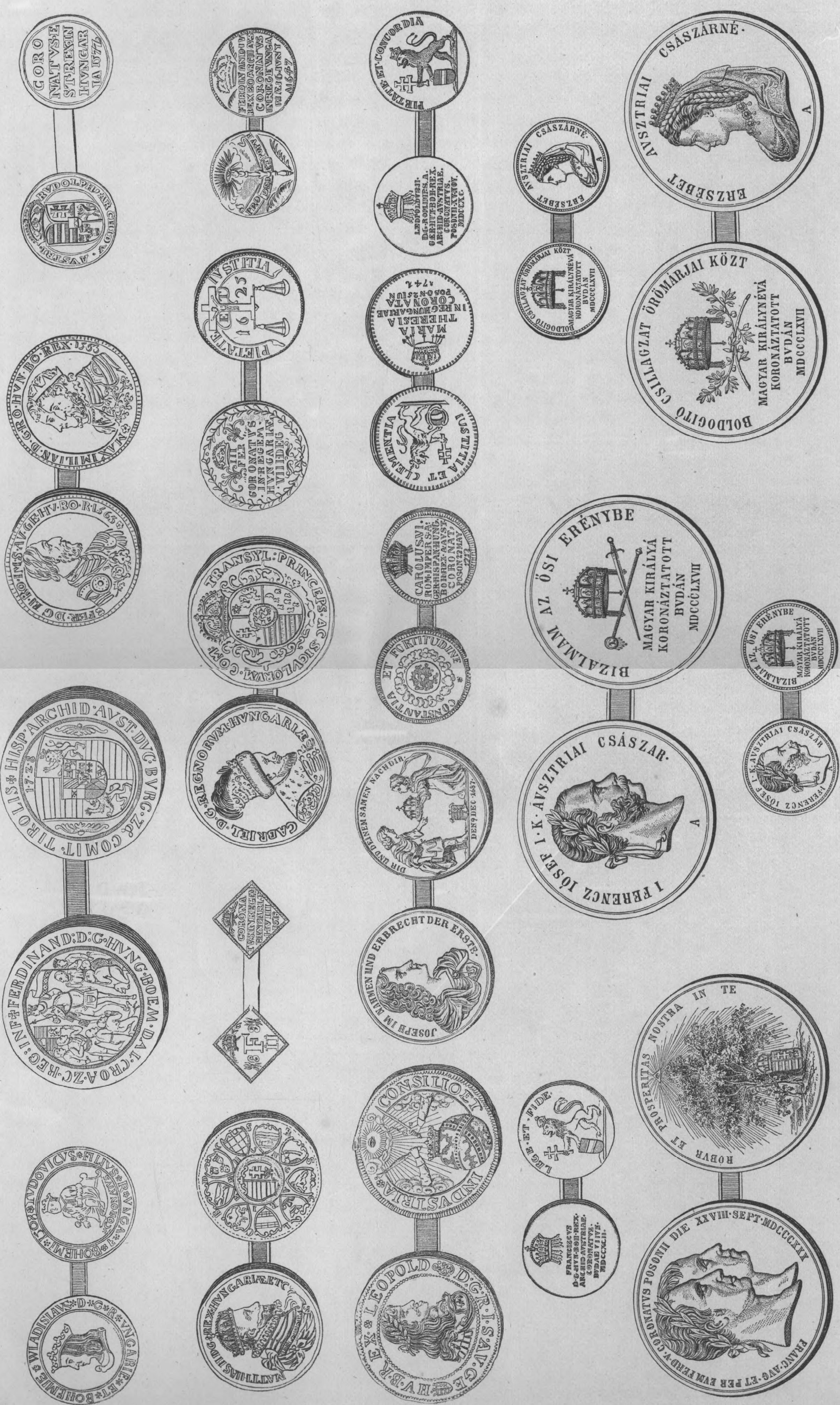
Ő Felsége a királyné széke mögött volt udvarmestere, a falnál állottak a szolgálattevő püspökök; az emelvény mellett az udvarmesterné, az országbíró neje és a szolgálattevő palotahölgyek. A magy. k. hírnök az emelvény külső jobb szegletén foglalt helyet.

Mielőtt Ő Felségeik leülni méltóztattak, megmosták kezeiket, a mi végből két nemes ifju mosdótálat hozott; és pedig a miniszterelnök, Andrássy gróf töltötte Ő Felségeiknek a vizet és a herceg-primás nyújtá a törülközőt. Azután ez utóbbi az udvari szermester segélyével elmondá a benedicite-t és Ő Felségeik leültek, a mi végből Ő Felségének a magy. k. főkamrás és a királynénak főudvarmestere nyújtá a széket.

1) Az esküforma: Mi első Ferencz József Isten kegyelméből stb. mint Magyarországnak örökös és apostoli királya esküszünk az élő Istenre, boldogságos szűz Máriára, Istennek minden szenteire, hogy Isten egyházát Magyarország s társországainak hatóságait s minden egyházi s világi lakosait jogaikban, kiváltságaikban, szabadságukban, törvényeikben minden jó s helyben hagyott szabadságaikban megtartjuk; mindenkinek jogát megtartjuk, Magyarország jogait, alkotmányát, törvényes függetlenségét, területének épséget sértetlenül fenntartandjuk; néhai II. Andrásh király törvényeit (a harmincegyedik ezikk azon pontjának, mely így kezdődik „Quodsi vero nos“. Ezen szavakig „in perpetuum facultatem“ kivételével) megtartandjuk; Magyarország s társországainak határait s ezen országok bármi nevű és című jogait sem megszüntetni sem megrovidíteni, sőt inkább erőnkől telhetőleg gyarapítani s kiterjeszteni akarjuk s mindazt megteesszük a mit a közjólétre, dicsőségre s országaink határainak kiterjesztésére tehetünk. Ugy segélyjen bennünket Isten és minden szentei.

2) A főasztalnak segítségére a felsőházi tagok közül megválasztva lőnek ifj. b. Vay Miklós, gf. Pejacsevic Gábor b. Venkheim László, gf. Sztáray Antal; a főpohárnok segédeivé: gf. Batthyányi Ferencz, gf. Festetic Leo, gf. Teleky Károly, főasztalnoki segédek voltak Szirmai Pál, Bencsik György, Trauschenfels Emil, Tóth Vilmos, Vojnics László és Stephanides Henrik.

Az 1508-tól 1867-ig vert koronázási érmék.

A magy. k. főudvarmesteri helyettes átvette Ő Felségétől a koronát, és azt jobbra a már előre odakészített asztalon levő aranyozott tálcára tette, e mellett állottak a koronaőrök mindaddig, míg Ő Felsége ebéd után a koronát ismét föltette.

Ő Felsége, a királyné azonban megtartá a házi koronát helyettesítő fejdísz.

Miután mindkét Felség leült, a többi vendég is helyet foglalt, ugyanis a hercegprimás Ő Felsége jobbjánál és mellette a kalocsai érsek, Ő Felsége a királyné jobbjánál a pápai nuntius és mellette Andrássy gróf.

A magy. kir. főpohárnok szolgált Ő Felségeiknek mint pohárnok.

Egy a vérmezőn, nyílt sátorban megsütött ökörből egy darabot a magy. kir. asztalnok a kir. asztalhoz hozott. (Az ökör azután a nép közt elosztatott. A sátor közelében folyt a veres és fehér bor, és a nép közt kenyér osztatott szét.

Midőn Ő Felsége először ivott, a vendégek felállottak s az ágyuk megdördültek.

Valahányszor Ő Felségeik ittak, a vendégek mindaddig, míg a poharat Ő Felsége a pohárnoknak vissza nem adta, állva maradtak.

Ezen pillanatban kezdődött az asztali zene.

Miután Ő Felsége a királyné ivott, a palotahölgyek eltávoztak az asztaltól és egy mellékszobában levő asztalhoz ültek, hol a főudvarmesterné az országbíró neje jobbján ült, a többiek minden tekintet nélkül a rangra, ültek. Miután a királyi asztalnál felhozatott a csemege, a hölgyek a teremben előbbi helyeiket foglalták el.

A második tál étel szintugy, mint a csemege, asztalnokok és mágnások által adatott fel s az asztalra tétetett.

Miután a csemege elvitetett, fölálltak a vendégek s helyeiken állva maradtak, míg Ő Felségeik ülve kezeiket megmosták.

A vizet két mágnás öntötte és a törülközőt a miniszerelnök, Andrássy gróf nyújtotta.

A magy. kir. főudvarmesteri helyettes Ő Felségének, ki még ült, fejére tette a királyi koronát.

Most felkeltek Ő Felségeik az asztaltól, és a herceg primás meg az udvari szermester elimádkozták a Deo gratias-t

Ő Felségeik az előbbi kísérettel belső lakosztályaikba vonultak, hova csak a közvetlen környezet kísérte.

Ő Felsége fejéről a magy. kir. főkamrás levette a koronát, azután vállairól sz. István palástját s mindkettőt a többi jelvényekhez előre elkészített vánkосokra tette.

Ezután eltávoztak a jelenlevők mindnyájan.

A koronázási ebéddel azonban az ünnepélyes cselekmény befejezve még nem volt. Mert legott a magyar királyi méltóság jelvényeit, melyeket az ur fölmentetett, kelle a várpalotából a koronázási templomba átvinni, a hol azok három napig közszemlére valának kiteendők. E végből nemsokára a koronázási ebéd után összegyűltek az átvitelnél szereplők, ugyanis Ő Nagyméltóságai, a cs. k. biztosok: lovasági tábornok Grünne gróf és Crenneville gróf tábornok, Majláth országbíró, a két koronaőr, Károlyi gróf és Vay báró, a szekrény vitelével megbízott urak és az országgyűlés küldöttsége, Ő Felsége belső lakosztályában.

A koronázási jelvények Ő Felsége jelenlétében az ekközben a koronázási templomból áthozott szekrénybe tétettek, a mely azután lezáratott és a kulcsokat Ő Felsége az első cs. k. biztosnak kézbesítette. Ezután a jelvények tartóját aranszövettel bevonták, fölemelték, 6 magyar testőr mellékkísérete mellett a készen álló hatlovas nyílt diszkocsra helyezték és époly módon, mint az előbbi napon, a budai plebániatemplomba vitték.

A templomnál, hol nagy tömeg nép gyűlt össze, a mely tiszteletteljesen levette fővegeit, megérkezve, a szekrény levétetett a kocsirol és a bejáratról jobbra levő sekrestyébe vitetett.

Az első cs. k. biztos ezután átadta a kulcsot az első koronaőrnek és ez felnyitá a szekrényt, amelyből a jelvények kivétettek, vánkосaikra helyeztetek és a mellékhajó kápolnájában, mely korláttal volt elzárva s a mely előtt egy osztály magyar koronaőrök állott, egy ott előre elkészített, veres bársonnyal bevont asztalra tétettek ki közszemlére; itt az egész kitétel ideje alatt egy koronaőrnek kellett maradnia.

Ekkor eltávoztak a cs. k. biztosok és a bizottság többi tagja és bebocsáttatott a közönség, ki ezen engedélyt a legnagyobb mérvben felhasználta.

Igy véget ért a koronázási ünnepélyek harmadik napja is, és pedig annál szerencsésben, mert a közönség a nagy tolongás daczára mindenütt példásan viselte magát. Sehol összeütközés vagy kihágás nem történt és szerencsétlenségekről sem panaszkodhatunk.

Mielőtt e naptól megválnánk, meg kell jegyeznünk, hogy Ő Felsége a császárné és királyné az ezüst szövött ruhát és fátyolt, melyet a koronázásnál viselt, a veszprémi püspöknek (a királyné kancellárjának) adta, hogy ezen két ruhadarabot a veszprémi székesegyházban (a melyben van az első apostoli királynének, Gizellának kápolnája is) örök emlékül megőrizze.

Az ünnepélyek 4. napján jun. 9-én délbén a külföldi hatalmaságok képviselői kívántak szerencsét a bevégzett koronázáshoz. Délutáni 3 órakor ment végbe Pesten a redoute-teremben a koronázási díszebéd. Jelen voltak a bécsi birodalmi gyűlés meghívott tagjai, a bécsi községtanács tagjai, más magas vendégek, mint Beust báró és mások, a magyar clerus főbbrangu tagjai, a mágnások, képviselők, banderialisták, polgárok stb. összesen körülbelől 900 vendég. 4 órakor megjelentek Ő Felségeik a király a királynét karon fogva, a császári ház tagjai és a palotahölgyek. Először átmentek a nagy termen és elérkeztek a felső terembe, hol a primás felköszönté Ő Felségeiket; Ő Felségeik itt tovább időzni és többekkel kegyelmesen beszélgetni méltóztattak, azután másodszor keresztülmentek a nagy termen és egy fél óra mulva eltávoztak. A legmagasb vendégeket leirhatlan lelkesedéssel fogadták, a kik is a hódolatot szívélyes üdvözléttel viszonozták. — A felköszöntések, melyek későbbben történtek, sok tekintetben nyilatkozatai voltak a testvériességnak, mely a birodalom mindkét felének képviselői közt fennáll.

Ugyanaz nap estéjén Pest és Buda ünnepélyesen kivilágítottak, a mit Ő Felségeik fél 10-től 10-ig a népesség örömrivalgásai között megtekinteni méltóztattak. Ugyanazon este azon legmagasabb határozat tétetett nyilvánossá, mely szerint a politikai vétkesek minden vád alól fölmentetnek, és a kivándorlottak engedélyt nyernek hazájukba visszatérhetni. Ezen általános amnestia, minél ismertebb lön, annál tágabb körökben idézett elő lelkesedést.

A koronázási ünnepélyek 5. napján azaz jun. 10-én Ő Felségeik délelőtti 11 órakor az országos és városi küldöttségeket fogadták. Közvetlenül erre következett a koronázási ajándék átadása és Pest és Buda városok termény ajándokai.

A koronázási ajándék, mely Ő Felségének a császárnak és királynak adatott, 50,000 aranyból állott, és 50,000 aranyból az, a mely a királynének pompás ezüst szekrényében nyújtatott át. Ezen szekrényké a budai várpalota pompás trónter-

mében, vörös bársonnyal bevont és ezüst kerettel diszitett alapzaton állítottak fel. Mindkettő egyenlő nagyságu és igen részarányosan van készítve. Az, a mely Ő Felsége a császárnak volt szánva, kupola alaku födelén a koronázási jelvényeket tünteti elő, legfelül a sz. István korona, a jogar- és kard felett álló kereszttel, oldalt fekszik az országalmája és az egész födelen gazdag ránczokban hullámszik a sz. István palástja. Különben a szekrényke hasonlít egy az oldalain lecsiszolt koczkához, a mely többfoku alapon áll, s ez hasonlít egy szobor alapzatához. Mintha gazdag ezüst gyöngyfüzerek csatolnák a bársonyt a laphoz. A koczka négy lapja számos jelképet mutat. Az előrészen diszlik angyaloktól vitetve Magyarország czimere, az oldal lapokon a legfölségesebb név kezdő betűi láthatók. Ehhez járul elől e fölrít : „Ő es. sap. kir. Fölségének, I. Ferencz József Magyar Királynak, Koronázási emlékül az ország nevében hódolva ajánlják Magyarország főrendei és képviselői Buda-Pesten 1867. Junius havában.” A koczka lecsiszolt csucsain négy csinos kis szobor emelkedik fel, sz. Istváné, Corvin Mátyásé, Nagy Lajosé és II. Leopoldé. A királynénak szánt szekrényke ezzel tökéletesen egyenlő, itt is az oldallapokon a legmagasabb név kezdőbetűi, a fölapon az angyalok által tartott czimer látható. A fölrítés ez : „Ő es. kir. Fölségének Erzsébet Magyar Királynénak Koronázási emlékül az ország nevében hódolva ajánlják Magyarország főrendei és képviselői Buda-Pesten 1867. Junis havában. A négy csucson a szobrok Magyarország legkitünőbb királynéit állítják elő, sz. Erzsébetet, Adelheidot, Máriát és Mária Thereziát. A födel nem sz. István koronájával, hanem Ő Felsége házi koronájával, melyet két angyal visz, van diszitve.

11 órakor fogadtatott Ő Felségeiktől az ezen ajándék átadásával megbízott országos küldöttség. Hajnald kalocsai érsek beszédére Ő Felsége így méltóztatott válaszolni :

Az ország törvényhatóságának inémt kijelentett hódolata kedves Elöttünk, mert hisszük, hogy szavaik szivből fakadtak, s hogy hű ragaszkodásukra mindig számíthatunk. Legyenek másrészt önök is meggyőződve, hogy atyai törekvéseink legkedvesebb céljául alattvalóink meglegedését tűztük ki, hogy jólétükben találjuk legfőbb megnyugvásunkat.

Meg vagyok győződve, hogy az ország törvényhatóságai böles tapintattal fogják követni azon utat, melyen ezentul a trónnak és alkotmány-nak biztos támaszai és védői lesznek.

Vigyék meg küldöiknek királyi kegyelmünk s őszinte hajlamunk nyilvánítását.

Magának az ajándéknak átnyújtásánál így szólott Ő Felsége :

Az ország rendei és képviselői részéről megajánlott koronázási díjt, mint igaz hódolatuk és őszinte ragaszkodásuk jelenségét, Magunk s a Felséges királyné nevében kedvesen fogadván, azt hazai czélra kívánjuk fordítani, mi iránt szándékunkat Hűségtekkel annak idejében tudatni fogjuk.

A koronázási ajándék átnyújtása közben szerepelt mint kamarás Dessewffy Gyula gróf, mint palotahölgyek a következők : Sennyey Mária bárónő, szül. báró Fiáth; Bombelles-Hunyady Fanni grófnő; Eszterházy-Orczy Eliz grófnő; Zichy-Zichy Livia grófnő; Bánffy-Eszterházy Ágnes bárónő; Zichy-Meskó Irén grófnő; Waldstein-Zichy Theresia grófnő.

Zajos éljenzés követte az uralkodó e kegyes szavait, a mely a trónterem nyitott ablakain keresztül a népig hatolt és ez azt legélenkebben ismételte.

A országos küldöttség után Ő Felsége az egyes vármegyék küldöttségeit méltóztatott fogadni, a melyeket is a királyi kegy minden jeleivel fogadott. Legnagyobb figyelmet gerjesztett a tót követség Pejacsevics Péter gróf vezérlete alatt, a melyben Tótország városai is képviselve voltak. Ő Felsége ezeket a bemutatásnál a legkegyelmesebb szavakkal fogadni méltóztatott — és szintugy a küldöttség fejét, mint az egyes városok képviselőit személyes megszólítás által kitüntetni.

És most következett a menet, a melylyel az ország fővárosai, Pest és Buda, ősi örökölt szokás szerint a természetényi adományokat Ő Felségeiknek benyújtották. A menetet megnyitá egy világos kék fűzőbe fehérén öltözött sora a leányoknak, háromszinű övvel vállakon. Diszes kis kosárban virágot és gyümölcsöt vittek, valamint egy urhölgy Pestről és Budáról egy virágkoszorút Ő Felsége, a királyné részére. — Erre következett a menet zöme, és pedig melyben a városi lobogó lóháton vitetve két lovagló által kísértetett a Pest és Budai banderium fele, és azután egy zenekar. Ezeket követték az ajándék vivők, és pedig legközelebb a czukrász segédek s tanulók, fejeiken fehér főveggel fehér rokolyába öltözve, czukor süteményeket vive egy diszes tálcán. Az első osztály vitte egy szép s minden részleteiben utánczolt művészi előállítását a koronázási dombnak, és Ő Felségét koronázási diszben, midőn a sz. István kardját fölemeli a kardvágásra; a második a sz. István koronáját fehér tésttaneműből, nagy violaszinű vánkoston. Ezek után jöttek a sütők, nagy, csinosan font fejkosarakkal, melyekben kenyerek, zsemlyék és más sütemények voltak, ezeket követték a gazdák vajjal és szinmézszel, azután a mészárosok feldiszitett sódarokkal, végre a halászok, két nagy, pálcán vitt, még élő hallal. Ezek egyike bámulatos nagyságu fogas volt, 60 fontot nyomott, a másik sergő, 25 fontnyi nehézségű tokfajból; mindkettő néhány nappal előbb Pest mellett Promontornál fogatott. Háromszinű szalagokkal voltak körülfonva, különösen a sergő volt szalagbokrok- és csokrokkal feldiszitve.

A legközelebbi szemléleti tárgy volt egy kétéves 14 marok és 1 vonal nagyságu csikó, mely Ő Felségének a koronaherczegnek volt ajándokul szánva. Színe fakó, sörénye és farka szintén háromszinű szalagokkal volt diszitve. Ezután egy nagy ágakkal és virágokkal diszitett koei robogott elő, melyen három bárány és két borju volt, mind fiatal, mintegy 14 napos állatok, kissé hátrább mészárosok lovagoltak kék mellényben, fehér ingben. bő ujjakkal és nem kevésbé bő száru, fehér, magyar, ránczban végződő gatyákkal, melyek szintugy mint ingujjaik végei háromszinű szalagokkal voltak diszitve. Fejükön kis, pörge, fekete kalappal, elboritva ama borzas, tollalaku fütől, melyet a köznép oly költőileg árvalányhajnak nevezett el. A koei után ment az ünnepélyesen diszitett ökr, terjedelmes, szétágazó szarvai virágkoszorúkkal voltak ékítve, hátát veres takaró fedte. Az ökröt háromszinű szalagokon mészároslegények vezették, a kik az előbbiekhöz hasonlóan voltak öltözve. Szőlővesszők és két nyolcz akós, ezüsttel abroncsozott tölgyfahordók, melyeket a legközelebbi szekér vitt, ez ország legnemesebb ajándékát, a bort tüntették elő, az egyik hordó veres-, a másik fehér bort tartalmazott. Különös csinnal birt a következő szekér, melyen a kertészet terményei, a legpompásabb főzelék- és gyümölcsnemek, a legillatosabb virágok csinos rendben voltak elhelyezve. Mellette leányok falusi öltözetben, nagy szalmakalapokkal fejükön, a kertészet jelvényeivel kezökben mentek. A pesti lisztipar termékei, nagy képekkel diszitett lisztes zsákok vitettek a legközelebbi szekeren. Lobogó zászlók jelenték ki az egyes malmok neveit, melyeknek köszöni Magyarország legjövendőmezőbb iparát, lovasok és munkások nemzeti öltönyben kísérték a kocsit. A budai menet semmiben sem különbözött a pestitől rendezés- és diszítésre nézve, csak hogy a budai ökr még gazdagabban volt ékítve.

Ő Felségeik, a kik megjelenésöknél zajos örömmel fogadtattak, a menetet a várpalota erkélyéről nézték. Ő Felsége a császárné fehér magyar ruhát viselt, Ő Felsége a császár pedig magyar tábornoki egyenruhát. Ő Felségeik között helyet foglaltak : a fenséges koronaherczeg világos nyári öltönyben, magyar kalappal, és Gizella főhercegnő, a ki rózsaszín ruhát viselt.

A válasz, melyet Ő Felsége az ajándékok átnyújtásánál mondott, így hangzik:

Pest-Buda fővárosok részéről ősi szokás szerint följánlott koronázási ajándékokat kegyelmesen fogadjuk, s lelkünk mélyéből óhajtjuk, hogy, midőn ezentul gyakrabban fogunk körükben megjelenni, mindannyiszor örömmel szemlélhessük ezen nagyreményű szép városok folytonos emelkedését és kereskedelmük virágzó fejlődését, minek előmozdítását uralkodói kedves feladatunkul tekintjük.

Ezután a banderiumok részesültek azon szerencsében, hogy Ő Felségeik előtt elvonulhassanak. Körüllovagoltak a várudvaron s miután az erkély alatt elvágattak, a várkapun és a balszárny előtti kerten keresztül eltűntek. Harsona éljenkiáltás, melyet az erkély alatt hangoztattak s melyet a nép messze elterjesztett, jelelt minden új banderiumot. Fényes lovagi látvány volt ez, mely a régi megható lovagi játéokra emlékeztetett. Mintegy félóráig tartott, míg minden csapat elhagyta a várudvart. A diplomáciai testület és számosan a magas aristokráciából az egész ünnepély alatt a vár ablakainál voltak. Beláthatlan néptömeg állott el minden bejárást a várpalotába.

Az ünnepélyességek 6. és utolsó napján, azaz június 11-én véget értek a koronázási szertartások, visszavítetvén a koronázási jelvények a városi plébánia-templomból, hol eddig közszemlére kitéve voltak. A visszavitel szintoly ünnepélyességgel ment végbe, mint a koronázás előestéjén a szent ereklyék átvitele a templomba. Az egész uton a várpalotától a templomig gyalogság sorfalat képezett. A templomban megjelentek a cs. k. biztosok, kik közt most Ő Nagyméltósága, a cs. k. fő udvari marsall Kuefstein Ferencz gróf is megjelent, ki eddig betegség által volt megakadályozva hivatalának eleget tenni, megjelentek a magy. kir. megbízottak és az illető küldöttségi tagok is.

Előttök tétettek a jelvények a korona-szekrénybe, a mely Károlyi gróf koronaőr által bezáratott és a kulcs a cs. k. udvari biztosnak adatott át. A szekrény maga arannyal himzett szövetbe takartatott és a külső sarkokban váró, hat fehér ló által vont udvari diszkocsra tétetett, melynek két oldalán inasok, ajtónállók, magyar testőrök és a koronaőrség képezték a diszkíséretet, míg a szereplő méltóságok előre kocsiztak és a menetet, melyhez az udvari szermester, Raymond is csatlakozott, megnyitá és bezárta egy század huszár.

A fölépcsőhöz, mely a legmagasabb lakosztályba vezet, megérkezve, a menet megállott és a küldöttség előremenvén a szekrény a cs. k. biztosok és a koronaőrök kíséretében Ő Felsége a király belső lakosztályába vitetett, hol Ő Nagyméltósága a herceg primás Simor, Ő Főnsége, a cs. k. főudvarmester Hohenlohe Schillingfürst herceg, Ő Nmsága, a magy. k. miniszterelnök Andrássy gróf és az ítélőmester Ő Felsége megérkezéskor vártak. Mihelyt Ő Felsége belépett, a szekrény megnyitott s tartalma darabonként vánkocsokra helyeztetett. Ezután az ország jelvényei egyenként elsoroltattak és gondosan a szekrénybe ismét visszahelyeztettek, az ítélőmester fölvette a jegyzéket, mely Ő Felsége által aláíratott és a szekrénybe tétetett.

Miután ez megtörtént, a szekrény bezáratott és lepecsétetett, a mely czélból arra egy négyszögletű zsinegek által a zárhoz erősítettett és a zsinegek szintén lepecsétetettek. A pecsételést így ment végbe:

Az első cs. k. biztos átvén Ő Felségétől legmagasabb pecsétjét, azt a szekrény födelének közepére nyomta, sajátját pedig a bal felső csucsra, a második cs. k. biztos a bal alsó csucsra. Azután jobb oldalon következtek egymásután az országbíró, a herceg-primás, a cs. k. első főudvarmester pecsétjei, végre Ő Felsége pecsétje fölé az első koronaőr, alája pedig a második koronaőr nyomta pecsétjét.

Ezután a szekrényvivő mágánok és képviselők azt fölemelték és kísértetve a cs. k. első udvarmester, a két cs. k. biztos, az országbíró, az országa küldöttség által, továbbá hat magyar testőr mellék kíséretében a nagy lakosztályon keresztül, a felső háznegyedben levő korona helyiségekbe vitték és az ott levő állványra tették, a terem azonban bezártak.

Ugyanazon napon a hivatalos lap, a „Budapesti Közlöny“ rendkívüli száma, a következő legmagasabb kéziratot hozta:

Kedves gróf Andrássy!

Midőn szerencsés megkoronáztatásunk által helyreállítva látjuk azon egyetértést, mely minden birodalom hatalmának és jólétének alapja, atyai szívünknek nincs forróbb óhajtása, mint az, hogy a mult szomorú eseményeinek nemcsak következményei megszűntessenek, de szenvedései is, a mennyire Tőlünk függ, enyhíttessenek. Ezen óhajtástól vezéreltetve, adtuk ki a tegnapi napról kelt rendeletünket.

Az országgyűlés küldöttei Magyarország nevében 50,000 darab aranyat azon czélból ajánlottak föl, hogy Minket ragaszkodásuk ezen jele által is megörvendeztessenek.

Mi ezen összeget a volt honvédek árvái, özvegyei, munka és keresetképtelenné vált rokkantjainak fölségelésére kívánjuk fordíttatni.

Magyar ministeriumunk feladata leendő ezen alapítvány leegyszerűsített kezelése és a kijelölt czélra való fordításának módzatai iránt mielőbb részletes javaslatot Elénk terjeszteni. Kelt Budán 1867. jun. 10-én. Ferencz József.

Kedves gróf Andrássy!

Örömmel csatlakozom Felső Uram és Férjem mai nap önhöz kiadott legmagasb kéziratának tartalmához, midőn az országos küldöttség által Nékem átadott 50,000 darab aranyból álló koronázási díjt ugyanazon czélra szentelni kívánom. Kelt Budán, 1861. jun. 10-én. Erzsébet.

Másnap, július 12-én elhatározta az országgyűlés, küldöttséget küldeni Ő Felségéhez, mely a koronázási ajándék kegyes adományozásáért köszönetet szavazzon. Ezen küldöttség Ő Felségeiktől fogadtatott, és a szónok, Simor János herceg-primás a nemzet hálás érzületét következő meleg szavakkal tolmácsolta.

Császári Királyi Apostoli Felső! Legkegyelmesebb Urunk!

Császári Királyi Felső! Legkegyelmesebb Asszonyunk!

Hogy a trónok és népek fölött egyaránt végtelen irgalommal és szeretettel örködő Istenhez nem sikeretlenül szálltak föl milliók imái, midőn a mennyi dicsőségbe fölvett sz. királyaink koronája Felsőged fölött fejére tétetett: annak elérékenyítő tanujelét, örökös zálogát birjuk már is ama fölülmulhatlan nagylelkűséget tanúsító kegyelemtényekben, minőkre a pusztán emberi jószívűség ugyan nem, de csakis az Istennek szent kegyelmétől áradó és a jóltevésben boldogságot lelő vallásosság képes.

Az ország főrendei és képviselői mélyen megilletődve köszönik cs. kir. Apostoli Felsőgednek, valamint ama legfelsőbb elhatározást, melynél fogva minden, Magyarország és a társországok bármely lakója ellen politikai vádak vagy sajtóvétségek következtében hozott ítéletek és elrendelt vizsgálatok megszüntetettnek, az elítéltek javai visszaadtnak, s azoknak, kik hasonló okok miatt külföldön tartózkodnak, az országba leendő szabad visszatérés megengedtetik, — úgy azon második az elsőnél nem kisebb jótéteményt is, melyben Felsőgeddel legkegyelmesebb Asszonyunk, a Felső Császárné és Királyné osztolni méltóztatott, melynél az, hogy a Felsőged által kinndott czél szentebb s örömhözöbb-e, hogy t. i. „a mult szomorú eseményeinek nemcsak következményei megszűntessenek de szenvedései is lehetőleg enyhíttessenek,“ vagy a kir. adomány nagysága meglepőbb-e, kétséges. Annyi azonban már is kétségtelen előttünk, sőt az egész művelt világ előtt, miszerint azoknak, kik a mindkét fejedelmi kegy által megvizsgáltattak, fölemeltettek, — úgy szintén az elhunytak árvái s özvegyei által sirt öröm könyek Felsőged apostoli koronájának legszebb és legmagasztosabb jelvényeit képezik és képezendik, valamig csak a jóltevést, a kegyelem osztogatást isteni cselekvénynek tartandja az ember, azaz örökké. Éljenek.

A küldöttség tagjai szünni nem akaró éljenekkel kísérték ezen beszédet.

A láthatólag meghatott király ezen beszédre azt válaszolta, hogy mennyire édes és megnyugtató az Ő és Felső Uram nevének szívére azon öntudat, hogy a béke olajágával koszoruzhatták meg a koronázás által szentesített törvényes és alkotmányos frigyét.

Ezen nap estéjén Ő Felségeik eltávoztak. Az ut a kir. várpalotából a pesti állampályafőig diszesen ki volt világítva, és számosaktól körülvéve, kik itt vártak, hogy a Felséges párnak bucsuzásul szívélyes éljeneket kiáltsanak. Így a népeesség szerencse kíváncsiságától kísértetve, Ő Felségeik a pályaudvarig mentek. Itt ministerek és az országgyűlés számos tagja, valamint minden rend képviselője és a pályaudvaron kívül nagy közönség gyűlt össze, mely, mielőtt Ő Felségeik láthatók lőnek, hosszan tartó zajos éljenekben tört ki. Ő Felségeik a külteremben néhány perczig társalogtak több országnagygyal és azután Ő Nagyméltósága a miniszterelnök Andrássy Gyula gróf által a waggonok-hoz kísértettek. Ő Felsége a király azonnal a kocszi belsejébe lépett, míg Ő Felsége a királyné a nyitott ajtónál állva maradt és a szűnni nem akaró éljeneket legkegyesebb üdvözléssel viszonzta. 10 óra 15 perczkor hangzott a jel az elutazásra és a királyi vonat kirobogott a pályaudvarból.

Ezzel végződtek az 1867-ik évi nevezetes koronázási ünnepélyek; de nem fejezhetjük be annak leírását anélkül, hogy meg ne említenők, miszerint Ő Felsége jun. 12-én reggel az országgyűlés által hozott törvényeket szentesítette, és hogy ezen szentesítés az ugyanazon nap történt üléseken az alsóházban délelőtt (11 órakor), és a felsőházban (fél egykor délben) kihirdettetett. Az így szentesített törvények ezek voltak: Ő Felsége V. Ferdinánd lemondásáról, a nádor hatásköréről, a ministerek kinevezési módjáról, a budget megállapításáról, a nemzetőrsegről, a 48,000 ujonez kiállításáról és a közös ügyekről.

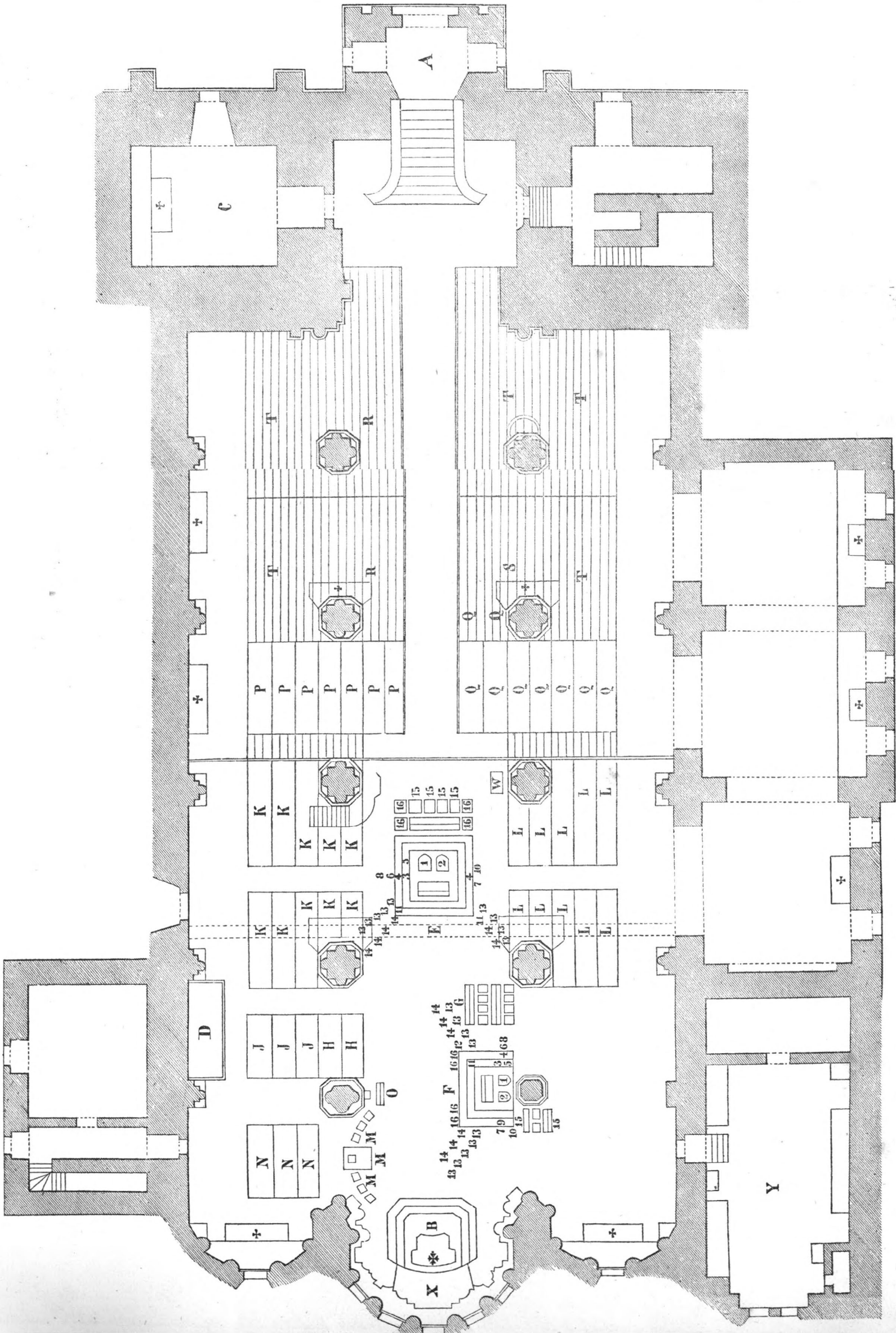
Ezen leírás méltó záradékaul szolgáljanak azon szavak, melyekkel a felsőház elnöke a koronázás jelentőségét az ezen napon tartott gyűlésben megvilágítja:

Mi, ugymond, részesei voltunk azon vallásos szertartásoknak, melyekben az áhitat ihletésének varázsa mély közjogi jelentőséggel párosult; részesei voltunk azon ünnepélyes jelenetnek, midőn a koronázott király, szabad ég alatt, az ország színe előtt tőn ünnepélyes fogadást, hogy az alkotmányt megtartja és mások által is meg fogja tartatni; tanui voltunk azon villámszerű kardvágásoknak, melyek mintegy azt jelzik, hogy Magyarország koronázott királya százszoros erővel rendelkezik az igazságtalan megtámadás visszatörlesztésére; tanui voltunk azon lelkesedésnek, melylyel a tündéri szépségű s angyali jószágú királynét öltette; tanui voltunk azon példás rendnek, melylyel a nép meghajolva a percz fontossága és szentsége előtt, minden rendőri beavatkozás nélkül saját maga tartotta magát féken. A mit évek hosszu során keresztül százezer hazafi-kebel epedve óhajtott, bevezett tényynyé vált: vége az ingatagságnak, mely oly kártékonyul hatott a közérkölciségre; helyreállitva ismét a törvény tekintélyének elve. — Uj korszak küszöbén állunk, új viszonyokkal, új kötelekkel; a régi pártárgyalatok elenyésztek, újak tömörülése fog bekövetkezni, új cselekvési rendszerre leend szükség.

Ősapáink kardjuk élén szerzék a hont és védték meg, a későbbi nemzedék a szívós kitartás és bölcs engedékenységgel ritka mértékű vegyületévé tartotta azt fenn. Már most ennél többre van szükség, az enyészettől menekülni, ha az előrehaladott polgárisult államok között illő helyet akarunk elfoglalni. Élni kell a jelen század fegyverével: a tudomány emelőjén nagyra nőtt értelmiség, — az ernyedetlen, lankadatlan szorgalmu munkássággal. Ezek voltak nyugati szomszédaink fegyverei, ezek használata emelhet egyedül azon állásra, melyre e hont helyezve látni szeretném. Változtak a viszonyok minden tekintetben. A szenvedélyes heves vitatkozásokat nyugodtabb, behatóbb vitatás, komoly tanulmányozások fogják felváltani.

Mátyás király templomának

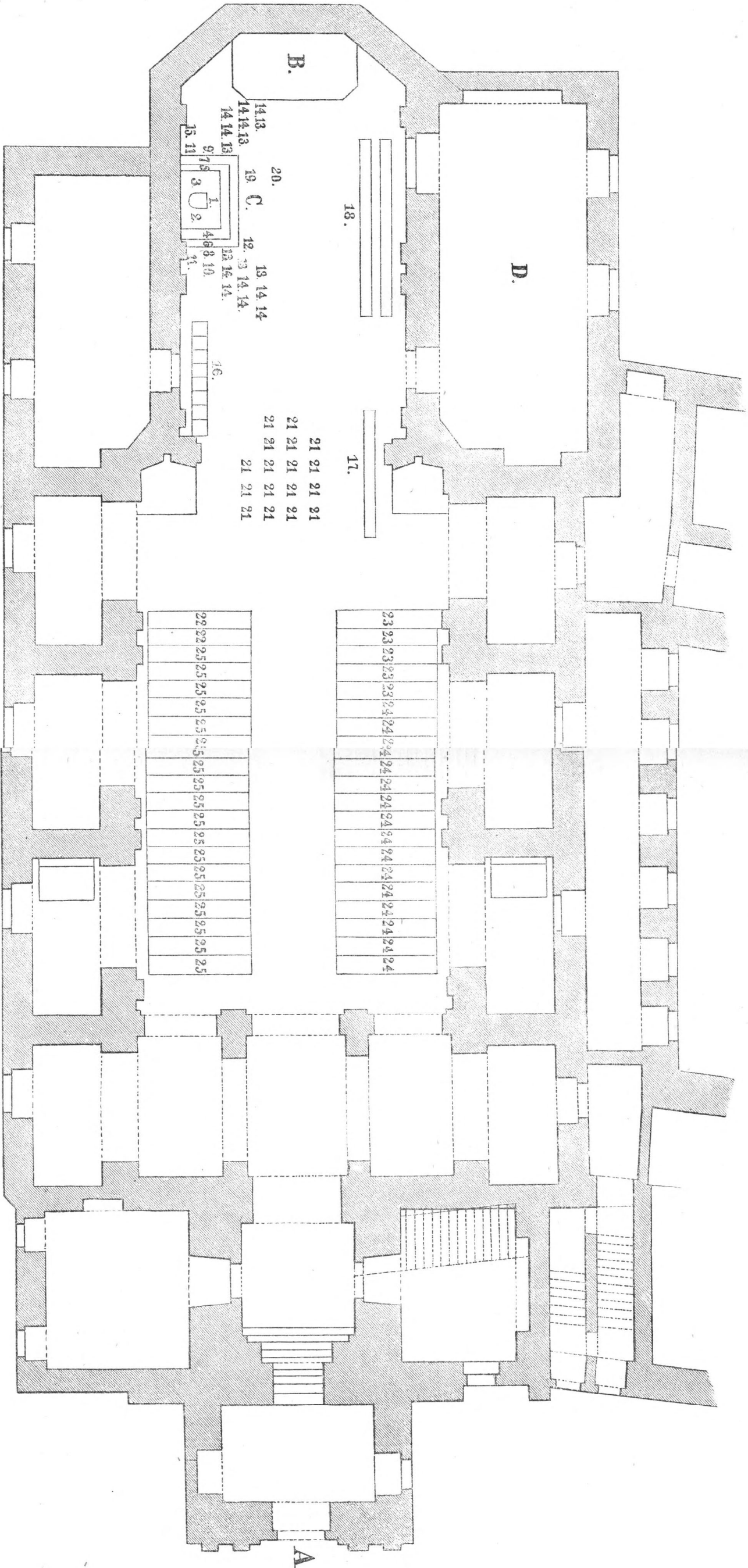
a koronázás napjánai beosztása

- A. Előcsarnok.
- B. Főoltár.
- C. Oldalkaplna, hol a koronázás jelvényei voltak kiállítva, s hová Ő Felségeik megérkezéskor visszahúzódtak.
- D. Az oratorium, a legmagasb uraságok számára.
- E. Ő Felségeik trónja a szertartás alkalomával.
- F. A trónfogalási emelvény.
- G. A főhercegek helye.
- H. Az aranygyapjas vitézek helye.
- J. A nagykeresztsek
- K. A tükör tanácsosok
- Kl. Az összes magyar miniszterium.
- L. A képviselő- és felsőház tagjai, kamarások stb.
- M. Faldistorium.
- N. A többi éresek, püspök és apát helye.
- O. Az apostoli nuntius helye.
- P. A diplomáciai testület emelvénye.
- Q. Palota és udvarkepes hölgyek emelvénye.
- R. A követek háza.
- S. A lajthántuli képviselőház küldöttsége.
- T. Kőzönség.
- U. Asztal Sz. István palástjával.
- V. Szerkesztet-asztal.
- W. Asztal Ő Felsége, a királyné házi kornájával.
- X. Azon hely, hol Ő Felsége a szent olajozáshoz készül.
- Y. Sekrestye, hol Ő Felségeik a szent olajozás után kendőztetnek.
- Z. Ő Felsége, a királyné.
1. Ő Felsége, a királyné.
2. Ő Felsége, a királyné.
3. A m. kir. főlovászmester a karddal.
4. " " " főudvarmester.
5. " " " főkamara.
6. " " " testőrség kapitánya.
7. Az udvari palotacsendőrség kapitánya.
8. Ő Felsége első tábornok segédje.
9. A királyné főudvarmestere.
10. " " szolg. kamara.
11. Az apostoli keresztet tartó püspök.
12. A nagy. kir. hírnök.
13. A 11 országzászlós.
14. A koronázási jelvényeket tartók.
15. A főudvarmesterné, az országbíró neje és 2 palotahölgy.
16. A szolgálatot tevő négy püspök.
17. A kincstárnok.

Sz. János egyházának beosztása

az arany-sarkantyús lovagok felváltása alkalmával.

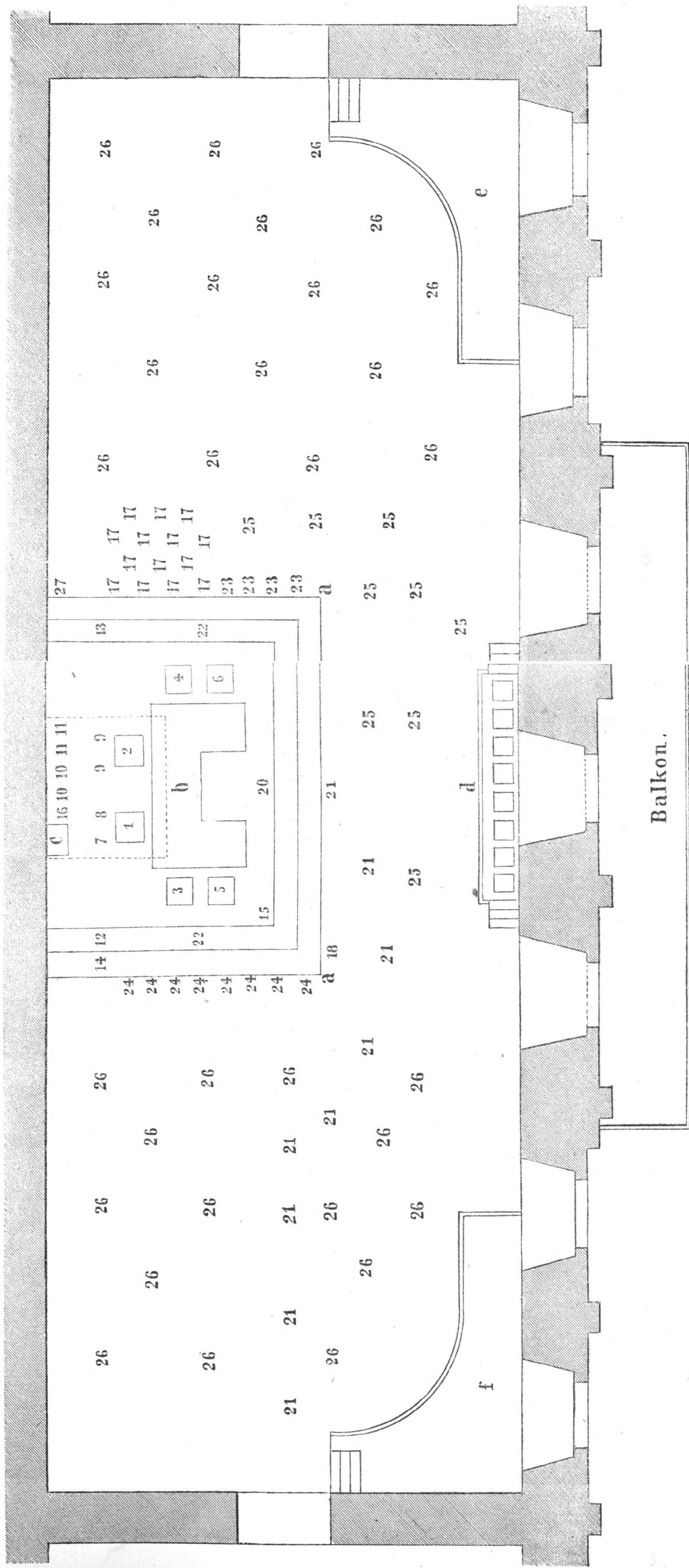

- A. Főbejárás.
- B. Foltár.
- C. A királyi trón.
- D. A sekrestye.
- 1. Ö.Fel sége, a király.
- 2. A hgprinas.
- 3. A kalcosai érsek.
- 4. Püspök a keresztel.
- 5. A m. kir. főlovászmesteri-helyettes a kardtal.
- 6. A m. kir. földvárimesteri-helyettes a pülzavál.

- 7. A m. kir. főkamara.
- 8. A m. kir. testőrség kapitánya.
- 9. A testőr-csendőrség kapitánya.
- 10. Ö.Fel sége első tábornok segédje.
- 11. A két felszolgáló püspök.
- 12. Magy. kir. hírnök.
- 13. A koronajelvények vívói.
- 14. A 11 országráslós.
- 15. Az országnagy, ki a kard felövezésnél szolgál.
- 16. A főhercegek helye.
- 17. Az arany-egypajis vitézek padja.

- 18. Az érsekek és püspökök székei.
- 19. Az országhírn.
- 20. Örök Feltetes minster.
- 21. A lovagga avatandó országnagyok és nemesek.
- 22. A magy. kir. ministerek.
- 23. A nagykeresztetek.
- 24. A lovagrendek parancsnokai és vitézei.
- 25. A titk. tanácsosok, kamarások és országnagyok.

A koronázási dísz-ebéd-terem beosztása.

- A. Az emelvény.
- B. Az asztal.
- C. Asztalok a korona számára.
- D. A főhercegek emelvénye.
- E. A diplomatiai testület emelvénye.
- F. A hölgyek emelvénye.
1. Ö Felsége, a király.
2. Ö Felsége, a királyné.
3. A hercegprímás.
4. Az apostoli nuntius.
5. A kalocsai érsek.
6. Miniszterelnök, gr. Andrássy.

7. Magyar kir. főudvarmesterei-helyettes.
8. „ „ főkamrás.
9. Ö Fels. a királyné főudvarmestere.
10. Ö Fels. a király szolg. püspökei.
11. „ „ a királyné szolg. püspökei.
12. Magyar kir. testőrkapitány.
13. A testőr-csendőrség kapitánya.
14. Első tábornok-segéd.
15. Püspök a keresztel.
16. A két koronaőr.
17. Ö Fels. a királyné főudvarmesternője, az országbíró né e és a szolg. tevő palota-hölgyek.
18. Magyar kir. hírnök.

19. Magyar kir. főpohárnok.
20. „ „ főajtónálló.
21. Országnagyok, kik az ételket felhordják.
22. Országnagyok, kik mint pohárnokok szerepelnek.
23. Az ország zászlósa.
24. Magyar kir. miniszterek.
25. Az aranygyapjas, nagykeresztes és egyéb lovagok.
26. A cs. kir. titk. tan. kamarások, országnagyok.
27. Ö Fels. a királyné szolg. kamarásai.

Tartalom-jegyzék.

I. Irodalmi rész.

	Lap.
1. Bevezetés	1
2. A király koronáztatása, Dr. Falk Miksától	9
I. A koronázás államjogi jelentősége	11
II. A koronázási jelvények	17
III. Az ünnepélyes koronázási szertartás	27
3. Az 1867-iki koronázás, írta Dux Adolf.	
I. Az egyezkedés	33
II. Az országgyűlés koronázási előmunkálatai	35
III. A koronázás 1867. június 8-án,	42
IV. Azon megyék jegyzéke, melyek a királydombhoz földet küldtenek — azon helyek megjegyzésével, honnan az vétetett.	42
V. Névjegyzéke valamennyi követ és legmagasb vendégeknek, kik a koronázáson jelen valának	43
VI. A főpapság névjegyzéke, mely a koronázáson jelen volt	45
VII. Az egész szertartási szabályzat és a szertartásnál működők névsora	45
VIII. Történeti leírása valamennyi eddig Magyarhonban kiadott koronázási érmeknek	50
IX. Azok névjegyzéke, kik aransarkantyus vitézekké avattattak fel	52
X. A jelenvolt banderialisták névjegyzéke, megyéjük megnevezése, és öltönyük leírása mellett, azonkívül az Ő Fel- ségekhez menesztett küldöttségek üdvözlő beszédei, és arra nyert válaszuk, a koronázási hitlevél, eskümintá és hasonló történeti okmányok.	53

II. Rajzok.

1. Cimlap, mely a szent korona oltalma alatt élő nemzetiségeket a korona köré gyűlve jelképes csoportozatban tünteti fel, tervezte és rajzolta Kollarz.
2. Ajánlati lap, tervezte és rajzolta Würbl.
3. I. Ferencz József mint magyar király, rajzolta Kriehuber, igen diszes keretrajzzal Katzlertől.
4. Erzsébet mint magyar királyné, rajzolta Kriehuber, igen diszes keretrajzzal Katzlertől.
5. A koronázási jelvények, és azok arczképei, akiktől származnak.
 - I. Szt. István király.
 - II. II. Sylvester Pápa.
 - III. I. Géza.
 - IV. I. Mátyás király (Hollós Mátyás.)
6. Andrássy Gyula gróf, diszöltönyben, lóháton, eredeti fénykép után rajzolta Kollarz.
7. Beust báró, eredeti fénykép után rajzolta Kollarz.
8. Simor herczegprimás, eredeti fénykép után rajzolta Kollarz.
9. A koronázási diszmenet a budavári plébániatemplomba, természet után rajzolta Katzler.
10. I. Ferencz József király koronáztatása, természet után rajzolta Kollarz.
11. Erzsébet királyné koronáztatása, természet után rajzolta Kollarz.
12. A menet a helyőrségi templomba, az éremszórással, természet után rajzolta Katzler.
13. Az arany-sarkantyus vitézek avatása a helyőrségi templomban, természet után rajzolta Katzler.
14. Az eskületétel a pesti plébániatéren, természet után rajzolta Kollarz.
15. A kardvágás a Ferencz Józseftéren, természet után rajzolta Kollarz.
16. A királyi diszlakoma a budai királyi palotában, természet után rajzolta Kollarz.
17. A népiünnep a budai vérmezőn, természet után rajzolta Jankó.
 - I. A borözön. II. Ok és hatás. III. Taraczkolás. IV. Néptömeg. V. Tánczterem. VI. Árbocz-mászók. VI. Paprika Jancsi. VIII. Ökörütés. IX. Ökörstítés.
18. A koronázási diszebed a vigarda termeiben, természet után rajzolta Kollarz.
19. A termesztményi ajándékok átadása, természet után rajzolta Kollarz.
20. A király koronázási ajándékának szekrénye eredeti fénykép után rajzolta Kollarz.
21. A királyné koronázási ajándékának szekrénye eredeti fénykép után rajzolta Kollarz.
22. Valamennyi eddig kiadott magyar koronázási érem rajza 1508—1867-ig. II. Ulászló, I. Ferdinand, Miksa, II. Rudolf, II. Ferd., Bethlen Gábor, III. Ferdinand, IV. Ferdinand, I. Lipót, I. József, VI. Károly, Mária-Therézia, II. Lipót, I. Ferencz, V. Ferdinand, I. Ferencz Józsefé.
23. A budai vártemplom alaprajza, valamennyi, a szertartásban résztvett főur elhelyezése megjelölésével.
24. A helyőrségi templom alaprajza hasonló mód.
25. A terem alaprajza a diszlakomán résztvett magas vendégek elhelyezésének kijelölésével.

